

Förord

Dåvarande chefen för Justitiedepartementet, statsrådet Thomas Bodström, beslutade den 8 februari 2006 att ge riksåklagaren Fredrik Wersäll i uppdrag att biträda Justitiedepartementet med en analys och översyn av strafflagstiftningens tillämplighet på den företeelse som består i att vuxna eller andra straffmyndiga personer söker kontakt med barn, ofta via Internet, i sexuellt syfte. I uppdraget har vidare bl.a. ingått att analysera vilka verktyg de brottsbekämpande myndigheterna har för att möta företeelsen och överväga om lagstiftningen är tillräcklig för att skydda barn mot företeelsen och, om så inte bedöms vara fallet, föreslå nödvändiga lagändringar.

Kammaråklagaren Björn Skånsberg har tjänstgjort som sekreterare. Arbetet har skett i löpande samråd med Brottsförbyggande rådet (Brå), som i december 2005 fick i uppdrag att ta fram ett kunskapsunderlag som beskriver företeelsens närmare karaktär och omfattning m.m. Brå:s rapport presenteras separat, men denna promemoria refererar i stor utsträckning till resultaten av de kartläggningar som Brå har gjort inom ramen för sitt uppdrag. Det skall också framhållas att Brå har ställt sig bakom de förslag som lämnas i denna promemoria.

Härmed överlämnas promemorian Vuxnas kontakter med barn i sexuella syften. Uppdraget är därmed slutfört.

Stockholm i april 2007

Fredrik Wersäll

Björn Skånsberg

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning.....	11
1 Författningsförslag	17
2 Utredningsuppdraget och arbetets bedrivande.....	19
3 Vuxnas kontakter med barn i sexuella syften	21
3.1 Internet som verktyg för kontakter i sexuella syften	21
3.2 Hur knyts kontakter mellan vuxna och barn i sexuellt syfte på Internet?	23
3.3 Vilka barn blir föremål för vuxna mäns intresse på Internet och vilka faller offer för efterföljande sexuella övergrepp?	25
3.3.1 Barns tillgång till och användning av Internet	25
3.3.2 Vilka barn utsätts för kontakter i sexuellt syfte på Internet?	27
3.4 Vilka vuxna söker kontakt med barn på Internet i sexuellt syfte?	29
3.4.1 Vilka är de?	29
3.4.2 Vad vill de och hur gör de?	31

3.5	Sexualbrott mot barn efter relationsskapande kontakter	34
3.6	Sammanfattning	36
4	Barnet som sexualbrottsoffer. En tillbakablick	37
4.1	Brottsbalkens tillkomst.....	37
4.2	1970-talet. En ändrad syn	39
4.3	Ändringar på 1980- och 1990-talen.....	40
5	Gällande rätt.....	43
5.1	2005 års sexualbrottslagstiftning: Ett förstärkt skydd för barn och ungdomar	43
5.2	Begreppet sexuell handling	44
5.3	Kriminaliserade förfaranden som riktar sig mot barn under 15 år	47
5.3.1	Utgångspunkter	47
5.3.2	Samlag och samlagsliknande sexuella handlingar	47
5.3.3	Sexuella handlingar av annat slag	49
5.3.4	Sexuell posering	49
5.3.5	Sexuella ofredanden	50
5.3.6	Barnpornografibrott	52
5.4	Kriminaliserade förfaranden som riktar sig mot barn i åldern 15–18 år	54
5.4.1	Utgångspunkter	54
5.4.2	Sexuella handlingar	54
5.4.3	Sexuell posering	56
5.5	Preskription	56
6	Förebyggande åtgärder och initiativ	59

6.1	Undervisning och information i skolan.....	59
6.2	Initiativ för att sprida kunskaper	61
7	Internettjänstleverantörernas ansvar och egna åtaganden	65
7.1	Det lagreglerade ansvaret.....	65
7.1.1	Ansvar enligt yttrandefrihetsgrundlagen	65
7.1.2	Ansvar enligt lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor	66
7.2	Frivilliga åtaganden och initiativ	68
8	Utländska utblickar	73
8.1	Storbritannien	73
8.1.1	Lagstiftningen mot möten i sexuella syften efter grooming	73
8.1.2	CEOP – en ny myndighet.....	75
8.2	Norge.....	77
8.3	Nya Zealand	79
8.4	Kanada	79
	SLUTSATSER OCH FÖRSLAG.....	81
9	Förebyggande åtgärder m.m.	81
9.1	Information och upplysning	81
9.2	Utökade åtaganden för leverantörer av Internet-tjänster	84
9.2.1	Frivilliga initiativ och självsanering	84
9.2.2	Skärpt lagstiftning?	85
9.2.3	Sammanfattning	87

9.3	En samlad hantering av kunskap och erfarenhet.....	88
9.4	Slutsatser.....	91
10	I vilken utsträckning omfattas kontaktskapande åtgärder av gällande lagstiftning?	93
10.1	Självständiga brottsformer.....	93
10.2	Osjälvständiga brottsformer.....	95
10.3	Slutsatser.....	98
11	Överväganden rörande frågan om kriminalisering	101
11.1	Principer för kriminalisering	101
11.2	Föreligger tillräckliga skäl att kriminalisera den aktuella företeelsen?.....	103
11.2.1	Besträffning av en brottslig vilja?.....	103
11.2.2	Risken för skada eller fara och gärningens allvar.....	105
11.2.3	Alternativa sanktioner eller åtgärder	110
11.2.4	Utgör straffsanktion ett effektivt motmedel?	111
11.2.5	Rättsväsendets resurser	115
11.2.6	Slutsatser.....	116
12	Förslag till en ny bestämmelse om straffansvar för kontakter med barn i sexuellt syfte	119
12.1	Tidpunkten för straffansvarets inträde	119
12.2	Det brottsliga agerandet	122
12.3	Den brottsliga avsikten.....	125
12.4	Barnets ålder	127
12.5	Beviskravet.....	128

12.6	Den lagtekniska konstruktionen.....	131
12.7	Brottsbenämningen.....	133
12.8	Straffskala och påföljdsval	134
12.9	Ansvarsfrihet i vissa fall.....	136
12.10	Bestämmelsens placering	137
12.11	Sammanfattning	137
13	Effekter av en kriminalisering	139
13.1	Spårning och säkring av bevis i elektroniska miljöer	139
13.2	Vilket resultat kan förväntas med nuvarande arbetsmetoder?	141
13.3	Provokativa åtgärder	142
14	Ikraftträdande.....	147
15	Kostnader.....	149
16	Författningskommentar	151
Bilaga 1	– Uppdraget	157
Bilaga 2	– Fallbeskrivningar.....	161

Sammanfattning

Bakgrund

Internet har skapat helt nya möjligheter att komma i kontakt och utveckla relationer med personer som man annars knappast skulle ha lärt känna. Man kan således enkelt och på kort tid stifta bekantskap med ett i princip obegränsat antal människor oavsett var dessa bor eller befinner sig. Samtidigt erbjuder också Internet stora möjligheter att agera anonymt eller under täckmantel och man kan utan större risk för upptäckt ljuga eller frisera uppgifterna om sin person så att de bättre överensstämmer med den bild man vill framställa av sig själv. Dessa förhållanden medför att Internet, utöver att fungera som ett redskap för etablering av kontakter och relationer av positivt och önskvärt slag, också utgör en arena för vuxna som med sexuella motiv vill komma i kontakt med barn.

I dag har cirka fyra av tio barn en dator i sitt eget rum och cirka hälften av alla barn i åldrarna 12–15 år respektive en fjärdedel av alla barn i åldrarna 9–11 år använder Internet varje dag. Detta behöver givetvis inte innebära att alla barn och unga därigenom också blir föremål för kontakter från vuxna med sexuella motiv. Bland flickorna i årskurs 9 uppger dock mer än 40 % att de har varit föremål för sådana kontakter. Många av kontakterna leder till att barnen utsätts för sexualbrott av något slag. Det är av flera orsaker svårt att uppskatta det verkliga antalet barn som varje år utsätts för sådana brott av personer som de kommit i kontakt med på Internet. Om man inbegriper sexuella ofredanden är antalet barn uppenbarligen mycket stort.

Det är också klart att ett inte ringa antal kontakter leder till allvarliga sexuella övergrepp.

Förebyggande åtgärder av olika slag

I många skolor arbetar man idag med att höja elevernas medvetenhet om de risker som kan vara förenade med att komma i kontakt med och lära känna främmande personer över Internet. Frågan omfattas dock inte av vare sig läro- eller kursplaner och i vilken utsträckning problemet berörs i undervisningen skiljer sig mycket från skola till skola. På vissa skolor synes frågan knappt tas upp överhuvudtaget, medan andra skolor anordnar temadagar och bjuder in föreläsare med expertkunskaper.

Utöver sådana kunskaper som förmedlas i skolans regi har också andra aktörer genom kampanjer och andra initiativ bidragit till att stärka barns, och deras föräldrars, kunskaper och riskmedvetande på området. Även inom den bransch som tillhandahåller Internettjänster har vissa initiativ tagits för att stävja beteenden på Internet som är olagliga eller i vart fall oönskade.

Behovet av ytterligare åtgärder

Även om den nu aktuella företeelsen har kommit att uppmärksammas mer och mer i skolvärlden kan det ändå finnas anledning att vid kommande revideringar av läro- och kursplaner uppmärksamma frågan och överväga om undervisning om sådana faror som är förknippade med Internetkontakter med vuxna främmande människor bör införas som ett obligatoriskt moment inom ramen för något skolämne.

Möjligheterna att genom tvingande lagstiftning ålägga Internettjänsteleverantörerna ansvar för att övervaka och stoppa sådan kommunikation som kan misstänkas syfta till att vuxna skall komma i kontakt med barn i brottsliga syften måste av flera

skäl anses vara begränsade. Däremot bör statsmakterna överväga om branschen på andra sätt kan uppmuntras att i större utsträckning än vad som i dag sker verka för bättre övervakning och striktare användarregler.

En annan åtgärd som bedöms kunna bidra till att stärka skyddet för barn och ungdomar är att inom polisen inrätta en särskild enhet med uppgift att bl.a. samla och sprida kunskaper, se över behovet av och utarbeta förslag till lagstiftning eller andra strategier för att öka användarsäkerheten och vidarebefordra anmälningar och förfrågningar till rätt instanser.

De nu nämnda åtgärderna kan förhoppningsvis leda till ökad medvetenhet och bättre säkerhetstänkande bland barn och ungdomar och deras föräldrar. Insatser av det beskrivna slaget är därför angelägna och de möjligheter som finns att på dessa sätt förebygga att barn skadas av vuxna personer som de lär känna på Internet måste givetvis tillvaratas så långt det är möjligt. Samtidigt skall man ha i åtanke att effekten av förebyggande åtgärder kan vara begränsad av flera skäl. Bland de barn som är föremål för vuxnas kontakter i sexuella syften torde det t.ex. finnas en grupp barn som är inställda på, eller i vart fall inte främmande för, att kontakterna skall resultera i någon form av sexuellt umgänge med den vuxne personen i fråga. Dessa barn kan dessvärre inte förväntas påverkas i alltför stor utsträckning av ytterligare information. Förebyggande insatser som riktar sig mot barn och unga torde knappast heller påverka de vuxna personer som söker kontakt med barn i sexuella syften i det avseendet att de blir mindre benägna att komma i kontakt med barn. Det vore alltså naivt att tro att sådana insatser skulle kunna få effekten att den aktuella företeelsen, dvs. vuxna personer som söker kontakt med barn i sexuella syften, skulle reduceras till en sådan liten omfattning att den inte längre skulle anses utgöra ett allvarligt samhällsproblem.

En ny straffbestämmelse

Många av de kontakter som vuxna tar och upprätthåller med barn i syfte att senare kunna förgripa sig sexuellt på dem omfattas redan i dag av straffansvar. Exempelvis kan kontakter som innehåller sexuella anspelningar och inviter vara att bedöma som sexuella ofredanden. Sådana kontakter som helt saknar inslag av sexuell natur är emellertid inte straffbelagda så länge de utgör led i en ”frivillig” kommunikation. De kan således sägas utgöra ett slags straffri förberedelse till sexualbrott mot barn.

Oavsett kontakternas innehåll och karaktär under det skede då en relation mellan barnet och den vuxne byggs upp kan kontakterna resultera i allvarliga sexuella övergrepp mot barnet. Detta visar inte minst ett antal uppmärksammade rättsfall de senaste åren. Visserligen indikerar Brå:s kartläggning att en förhållandevis liten andel av kontakterna resulterar i att barn faktiskt också utsätts för sexualbrott. Det absoluta antalet barn som utsätts för efterföljande sexuella övergrepp – i verkliga livet eller online – är emellertid stort och skadeverkningarna av dessa brott kan vara mycket allvarliga.

Vid bedömningen av om det finns tillräckliga skäl att kriminalisera företeelsen skall å ena sidan bl.a. beaktas att det är fråga om handlingar som tidsmässigt befinner sig i ett förberedande skede i förhållande till det tänkta fullbordade sexualbrottet. Vidare är det fråga om handlingar som objektivt sett inte behöver innefatta några i sig skadliga eller kränkande moment. Å andra sidan är det fråga om ageranden som helt saknar legitimitet, som riktar sig mot en särskilt utsatt grupp och som kan leda till ytterst allvarliga konsekvenser. Några alternativa åtgärder som kan bedömas stävja företeelsen i tillräcklig utsträckning står inte heller till buds. Förhållandena bedöms därför sammantagna vara sådana att en kriminalisering måste anses vara befogad.

I promemorian föreslås därför att det i 6 kap. brottsbalken införs en ny bestämmelse om straffansvar för *kontakt med barn i sexuellt syfte*. Det skall således vara straffbart att ha kontakt med barn om syftet med kontakten är att begå ett sexualbrott enligt 6

kap. mot barnet. Straffansvar bör inträda redan på kontaktstadiet. Att förlägga inträdet av straffansvaret till en senare tidpunkt bedöms inte medföra några nämnvärda positiva effekter i förhållande till nu gällande ordning.

Med hänsyn till att den sexuella självbestämmanderätten inträder vid 15 års ålder föreslås kriminaliseringen endast avse kontakter med barn under denna ålder. Bland de äldre barnen och ungdomarna kan behovet av ett straffrättsligt skydd redan på kontaktstadiet inte anses vara så stort att det motiverar en kriminalisering.

Straffbestämmelsen föreslås få en teknikneutral utformning och alltså inte endast omfatta kontakter som sker med visst tekniskt hjälpmedel. Inte heller bör det ställas krav på att kontakterna skall ha initierats av den vuxne, att kontakterna har förekommit vid ett visst minsta antal tillfällen eller haft ett visst innehåll. Sådana krav skulle med lätthet kunna kringgås och göra en straffbestämmelse verkningslös.

För straffansvar föreslås inte krävas att det kan styrkas vilken typ av sexualbrott den vuxne förövaren har haft för avsikt att begå mot barnet. Ett sådant krav skulle bl.a. medföra svåra bevisproblem eftersom gärningsmannens planering i många fall inte har framskridit så långt att det går att styrka exakt vilken typ av tänkt gärning som föranlett kontakterna. Det säger sig också närmast självt att ett sådant krav regelmässigt skulle medföra invändningar om att det åsyftade sexualbrottet var av ett slag som inte omfattas av straffansvar på kontaktstadiet.

Straffskalan för brottet sträcker sig enligt förslaget från böter i de lindrigare fallen till fängelse i högst ett år i de fall det kan styrkas att kontakterna syftat till ett övergrepp som skulle ha haft ett betydande straffvärde om det hade kommit till stånd. I de senare fallen torde gärningen kunna anses vara av sådan art att fängelse normalt bör väljas som påföljd.

Precis som vid andra sexualbrott mot barn (förutom de allra grövsta) bör ansvarsfrihetsregeln i 6 kap. 14 § brottsbalken tillämpas även i fråga om sådana kontakter som förslaget avser.

Effekter av en kriminalisering

En kriminalisering av vuxnas kontakter med barn i sexuella syften kan förväntas få en viss avskräckande och, i vart fall på sikt, moraltbildande effekt hos de vuxna personer som i dag inte drar sig för denna typ av förbindelser. En kriminalisering bör också bidra till en ökad medvetenhet bland barn och deras föräldrar om att det inte i något avseende är tillåtet att försöka utnyttja barn sexuellt vare sig detta sker i verkliga livet, på Internet eller på annat sätt. Därigenom bör även benägenheten att anmäla sådana kontakter i brottsliga syften som sker på Internet öka.

För att en kriminalisering skall bli effektiv även i det avseendet att polisen i viss utsträckning kan upptäcka och lagföra gärningar av det aktuella slaget betonas i promemorian vikten av att polisen utnyttjar de redan i dag befintliga möjligheterna att använda sig av provokativa arbetsmetoder, t.ex. i syfte att erhålla bevis mot misstänkta förövare.

1 Författningsförslag

Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken *dels* att det i balken skall införas en ny bestämmelse, 6 kap. 10 a §, av följande lydelse, och *dels* att 6 kap. 14 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

10 a §

Den som har kontakt med ett barn under 15 år i syfte att begå ett brott enligt detta kapitel mot barnet döms för kontakt med barn i sexuellt syfte till böter eller fängelse i högst ett år.

6 kap.

14 §

Den som har begått en gärning enligt 5 §, 6 § första stycket, 8 § första stycket eller 10 § första stycket, skall inte dömas till ansvar om det är

Den som har begått en gärning enligt 5 §, 6 § första stycket, 8 § första stycket, *10 § första stycket eller 10 a §*, skall inte dömas till ansvar om det är

uppenbart att gärningen inte inneburit något övergrepp mot barnet med hänsyn till den ringa skillnaden i ålder och utveckling mellan den som har begått gärningen och barnet samt omständigheterna i övrigt.

uppenbart att gärningen inte inneburit något övergrepp mot barnet med hänsyn till den ringa skillnaden i ålder och utveckling mellan den som har begått gärningen och barnet samt omständigheterna i övrigt.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2008.

2 Utredningsuppdraget och arbetets bedrivande

Det av regeringen lämnade uppdraget (som i sin helhet återges i bilaga 1 till denna promemoria) består bl.a. i att göra en analys och översyn av strafflagstiftningens tillämplighet på den företeelse som består i att vuxna eller andra straffmyndiga personer söker kontakt med barn, ofta via Internet, i sexuellt syfte. Företeelsen har i engelskspråkiga länder, och i viss utsträckning även här, kommit att kallas grooming. Att vuxna söker kontakt med barn i syfte att senare förgripa sig sexuellt på dem är i och för sig inget nytt fenomen, men det har kommit att få stor uppmärksamhet i medierna och den allmänna debatten på senare år med hänsyn till de helt nya kontaktmöjligheter som Internet har inneburit.

Redan innan regeringen lämnade sitt uppdrag hade frågan om kriminalisering väckts i flera riksdagsmotioner och också diskuterats i justitieutskottets betänkande Sexualbrotten¹. Det kan också nämnas att det inom Europarådet för närvarande pågår förhandlingar som syftar till att utarbeta en bred europeisk konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp. Konventionen, som fortfarande är föremål för förhandlingar, föreslås bl.a. innehålla någon form av krav på att medlemsstaterna skall kriminalisera handlingar som vuxna företar i syfte att träffa barn och därvid förgripa sig sexuellt på dem.

Utredningsuppdraget har utförts i nära samarbete med Brå som har haft regeringens uppdrag att ta fram ett kunskaps-

¹ 2004/05:JuU16.

underlag som bl.a. beskriver företagens närmare karaktär och omfattning. Även om denna kartläggande uppgift i första hand har ålegat Brå har det inom ramen för utredningsuppdraget tagits en mängd kontakter med myndigheter, företrädare för rättsväsendet, barnrättsorganisationer, Internettjänsteleverantörer och andra aktörer för att få ett så bra underlag som möjligt för de slutsatser som dras och de förslag som lämnas.

3 Vuxnas kontakter med barn i sexuella syften

3.1 Internet som verktyg för kontakter i sexuella syften

Att vuxna söker, och etablerar, kontakt med barn i syfte att kontakten skall leda till handlingar med sexuell innebörd är knappast någon ny företeelse. Tidigare har sådana kontakter etablerats på platser och i miljöer som fört samman den vuxne och barnet i anledning av exempelvis fritidsaktiviteter eller familjeumgänge.¹ Sådana kontakter har alltså skett på ett öppet sätt i den meningen att båda parter känt till vem de haft att göra med. Visserligen har även kontakter kunnat knytas på andra sätt, såsom genom brevväxling eller per telefon, men som framgår av den följande redogörelsen har sådana metoder knappast varit i närheten av den omfattning som kontaktskapande på Internet har kommit att få.

Internet har inte bara inneburit tillkomsten av ett tekniskt hjälpmedel som på ett enkelt sätt möjliggör direkt kommunikation mellan människor oberoende av var dessa befinner sig och vilken tid på dygnet det är. Internet har också skapat mötesplatser där de deltagande personerna kan agera, och i vissa fall kanske rentav förväntas agera, såväl helt anonymt som under täckmantel eller med osanna uppgifter om ålder, yrke, bakgrund m.m. Till skillnad från vad som är fallet med sedvanlig telefoni möjliggör Internet också överföring inte bara av meddelanden utan också av fotografier och filmupptagningar. En annan

¹ Se t.ex. BRÅ-rapporten Sexuell exploatering av barn – vad döljer sig bakom sexualbrottsstatistiken, 2003.

skillnad är att man vid telefoni visserligen kan uppträda anonymt, men att användandet av den egna rösten torde minska känslan av anonymitet och öka risken för identifiering. Möjligheterna att uppträda och förbli anonym på Internet gynnas naturligtvis även av det faktum att det för en enskild användare kan vara i princip omöjligt att tekniskt spåra den person man kommunicerar med. De förhållandevis låga användarkostnaderna har sannolikt också bidragit till den popularitet som Internet kommit att få som hjälpmedel vid kontaktsökande mellan främmande människor. Som ytterligare exempel på vad som i vart fall bland barn och ungdomar möjligen betraktas som fördelar med Internet kan nämnas den generationsklyfta i fråga om användarkunskaper som kan föra med sig att yngre personer kan dupera föräldrar, lärare m.fl. om sina verkliga förehavanden vid datorn. Man kan således ge sken av att skriva dokument eller söka information medan man i själva verket kanske kommunicerar med helt obekanta människor.

Genom Internet kan kommunikation ske på ett snabbt, billigt och anonymt sätt med ett i princip oräkneligt antal människor. I det avseendet är Internet ett förträffligt verktyg för vuxna som för sina egna syften vill skapa, upprätthålla och utnyttja kontakter med barn.

Även om vuxna fortfarande söker kontakter med barn i sexuellt syfte i "traditionella" miljöer har Internet kommit att få en dominerande ställning som forum för sådana kontakter. Brå:s kartläggning indikerar således att ca 40 % av alla flickor i årskurs 9 har tillfrågats om sexuella tjänster eller fått sådana förslag från okända vuxna på Internet under det senaste året medan endast cirka 10 % har fått sådana propåer på annat sätt. Fördelningen är i stort densamma bland pojkarna, även om färre pojkar är föremål för sexuella kontakter från okända vuxna över huvud taget.

Mot den ovan angivna bakgrunden avser den följande redogörelsen rörande kontakt- och relationsskapande beteenden i huvudsak sådana som sker via Internet. Här skall dock påpekas att datorer visserligen torde vara det i särklass vanligaste

verktyget för denna kommunikation, men att även mobiltelefoner kan användas i detta syfte. Vidare benämns i den fortsatta framställningen den vuxne ibland som "mannen" eftersom tillgängliga studier har visat att det så gott som uteslutande är män som söker etablera kontakter i sexuellt syfte med barn på Internet.

Det skall emellertid framhållas att det på Internet – precis som på andra ställen – givetvis i mycket stor utsträckning förekommer kontakter mellan vuxna och barn i fullt legitima och önskvärda syften, t.ex. inom ramen för utövandet av spel, hobbies och fritidsaktiviteter. Den följande beskrivningen tar självfallet inte sikte på denna typ av kontakter.

3.2 Hur knyts kontakter mellan vuxna och barn i sexuellt syfte på Internet?

Brå har på regeringens uppdrag kartlagt omfattningen av vuxnas kontaktsökande med barn i sexuellt syfte. Som framgår av denna kartläggning, och som framkommit vid kontakter med organisationer som har erfarenhet av och kunskaper om företeelsen såsom Rädda Barnen och ECPAT Sverige, är det inte fråga om ett förfarande som följer ett och samma mönster i alla förekommande fall. De kontakter som syftar till, och ibland också leder till, sexuella handlingar kan skilja sig åt i en mängd olika avseenden. Som exempel kan följande förhållanden nämnas:

- **Mötesplatsen:** Den inledande kontakten tas ofta på sådana mötesplatser på Internet där det går att söka efter de närmare kategorier av personer som man vill kommunicera med. Det finns ett flertal sådana mötesplatser och den för närvarande mest populära bland barn och unga torde vara Lunarstorm. Kontakterna och relationsuppbyggnaden kan sedan fortsätta på dessa platser, men flyttas ofta till s.k. kompisprogram såsom MSN Messenger, där det krävs att man känner till användarnamnet på den man vill kommunicera med.

- **Initiativtagare:** Ofta är det mannen som "letar reda" på barnet, men det förekommer också att barn av olika anledningar söker kontakt med vuxna med mer eller mindre uttalat syfte att kontakten skall medföra handlingar av sexuell innebörd, och med varierande medvetenhet om de risker sådana kontakter kan innebära.
- **Kontakternas närmare innehåll och varaktighet:** Det är vanligt förekommande att en relation byggs upp på så sätt att parterna lär känna varandra närmare och inte minst att barnet känslomässigt knyts till mannen innan frågan om sexuella handlingar blir aktuell. Å andra sidan förekommer det också att frågan tämligen omgående förs på tal i kontakterna. Det förekommer förmodligen även ett stort antal kontakter som från den vuxnes sida endast syftar till att sexuellt ofreda barnet utan förväntningar – eller kanske ens vilja – om respons från barnets sida.
- **Kontakternas resultat:** Det är självfallet inte så att alla kontakter i sexuellt syfte också leder till handlingar med sexuell innebörd. Det har tvärtom visat sig att de flesta barn avbryter kontakten med mannen i den stund de inser hans verkliga avsikter eller förstår att han inte är den person han utger sig för att vara i fråga om ålder, sysselsättning etc. Vidare är det knappast heller alla män som önskar att kontakterna skall resultera i sammanträffanden i verkliga livet. För en del män kan i stället själva kontakten på Internet vara den egentliga målsättningen, och tillfredsställelsen består i att chatta om sex med barnet och få eller utväxla bilder via webbkamera.
- **Frågan om ersättning för sexuella kontakter:** I de fall ersättning förekommer för handlingar med sexuell innebörd har inte alltid ersättningen varit bestämd eller underförstådd före den sexuella handlingen, utan löften om ersättning kan ha uppstått efter det att någon form

av sexuellt förhållande har inletts för att förmå barnet att fortsätta relationen.

3.3 Vilka barn blir föremål för vuxna mäns intresse på Internet och vilka faller offer för efterföljande sexuella övergrepp?

3.3.1 Barns tillgång till och användning av Internet

Datorer har sedan flera år tillbaka varit i det närmaste lika vanligt förekommande i svenska hem som TV-apparater och video/dvd-spelare. Även om de i stor utsträckning självfallet används på samma sätt som tidigare, dvs. för t.ex. ordbehandling och spel, torde datorns huvudsakliga uppgift för många i dag vara att möjliggöra Internetanvändning.

När det gäller barns tillgång till och användning av Internet har såväl Medierådet² som det EU-finansierade SAFT-projektet (i vilket Medierådet ingick som svensk partner)³ gjort undersökningar av svenska förhållanden. Undersökningarna omfattar delvis olika frågeställningar, men i de avseenden som är gemensamma är resultaten i stora drag likartade. De skillnader som förekommer kan troligen förklaras av att Medierådets studier gjordes under åren 2005 och 2006, medan SAFT-undersökningen gjordes år 2003, samt av att SAFT-undersökningen genomfördes bland barn mellan 9 och 15 år som en grupp, medan Medierådet undersökte ålderskategorierna 9–11 år (nedan kallade barn) respektive 12–15 år (nedan kallade unga) var för sig. I de avseenden resultaten skiljer sig åt redovisas nedan uppgifter från Medierådets studie år 2006 med hänsyn till att denna är den senast genomförda.

² Ungar & Medier 2005 resp. 2006, Fakta om barns och ungas användning och upplevelser av medier.

³ Safety Awareness, Facts and Tools.

Det har således genom undersökningarna framkommit bl. a.

- att 38 % av samtliga (9–15 år) har en dator i sitt eget rum,
- att 54 % av alla **unga** använder Internet varje dag,
- att 28 % av alla **barn** använder Internet varje dag,
- att 16 % av alla **unga** har råkat ut för att någon på Internet har pratat om sex med dem mot deras vilja,
- att 9 % av de **unga** har träffat någon i verkliga livet som de tidigare endast haft kontakt med på Internet,
- att 73 % av **barnen** samt 69 % av de **unga** har någon form av regler från föräldrarna om användningen av Internet samtidigt som 14 % av **barnen** och 29 % av de **unga** aldrig pratar med sina föräldrar om vad de gör på Internet,
- att 14 % av samtliga ofta använder webbkamera när de chattar,
- att 14 % av samtliga någon gång råkat ut för att någon är elak mot dem eller mobbar dem på Internet.

Medan tidigare undersökningar visat på stora skillnader i fråga om vad barnen faktiskt gör på Internet och vad deras föräldrar tror att de gör, så visar Medierådets senaste undersökning (från år 2006) att föräldrarnas uppgifter om vad barnen gör numera stämmer tämligen väl överens med barnens egna.

Kontakter på Internet knyts ofta på mötesplatser som är öppna för alla intresserade (även om registrering och medlemskap ibland erfordras). En av de mest populära mötesplatserna är Lunarstorm som enligt egna uppgifter (mars 2006) har ca 1,2 miljoner medlemmar. Mer än tre och en halv miljoner textmeddelanden läggs in varje dygn vid de hundratusentals besök som sker varje dag. På Lunarstorm – och liknande mötesplatser – presenterar sig medlemmarna med sådana uppgifter som de själva önskar lämna. Man kan sedan chatta, delta i diskussionsgrupper m.m.

3.3.2 Vilka barn utsätts för kontakter i sexuellt syfte på Internet?

En amerikansk studie från 2001⁴, byggd på telefonintervjuer med 1 500 barn i åldrarna 10–17 år, visade att flickor, äldre tonåringar, frekventa Internet-användare, chatroomdeltagare, de som kommunicerade med främlingar och barn med problem såsom depressioner eller dåliga relationer till kamrater löpte störst risk för att utsättas för oönskade kontakter med sexuell innebörd.

Samma forskare som gjorde nyssnämnda studie har också⁵ studerat vad som utmärker de ungdomar som inleder nära relationer med personer som de fått kontakt med på Internet. Tre fjärdedelar av barnen var i åldrarna 13–15 år, och lika stor andel var flickor. Gemensamma nämnare för både flickor och pojkar var dålig föräldrakontakt samt problem som mobbning och depression.

I Sverige har hittills inga närmare studier gjorts i fråga om vilka barn som löper störst risk att utsättas för sexuella övergrepp eller förmås att delta i handlingar med sexuell innebörd. Däremot kan vissa samband skönjas i den frågeundersökning som Brå genomförde under år 2005 bland ett stort antal elever i årskurs 9 (och som också utgör en del av Brå:s kartläggning). Bland de 14–15-åringar som svarade att de hade blivit kontaktade av en okänd vuxen person som hade kommit med sexuella förslag var det betydligt fler som uppgav att de hade pojk- eller flickvän och/eller umgicks med minst två år äldre kamrater än bland de kamrater som inte hade kontaktats på det beskrivna sättet. På samma sätt var det bland de barn som hade kontaktats med sexuella förslag betydligt vanligare att de hade skolkat, druckit sig berusade, provat hasch och utsatts för brott än bland kamraterna.

Även om det alltså saknas vetenskapliga undersökningar har organisationer med erfarenhet av att möta och behandla barn som utsatts för övergrepp, såsom Rädda Barnen, genom sitt

⁴ Risk factors for and impact of online sexual solicitation of youth (J. Wolak m.fl. 2001).

⁵ Internet-initiated sex crimes against minors: Implications for prevention based on findings from a national study (J. Wolak m.fl. 2004).

arbete kunnat skapa sig en god bild av vilka faktorer och beteenden som typiskt sett kan medföra risk för övergrepp och utnyttjande. Vid vissa barnpsykiatriska mottagningar har man också erfarenhet av behandling av barn som kommit till skada genom kontakter på Internet som lett till sexuella övergrepp.

De barn som nyssnämnda institutioner kommit i kontakt med är framför allt flickor, och då i ålderskategorin 12–15 år. Sistnämnda förhållande kan givetvis bero på att barn i denna yngre ålderskategori är mindre medvetna än äldre tonåringar om vilka risker Internet-kontakter och efterföljande möten i verkliga livet kan leda till. Det kan också vara så att förövarna, med vilka i det här sammanhanget avses vuxna män, främst söker barn ur denna yngre ålderskategori. En ytterligare förklaring, som påtalats av exempelvis Rädda Barnen, kan vara att det finns en större benägenhet hos föräldrar till barn under 15 år och hos andra personer i dessa barns närmaste omgivning att anmäla och söka stöd och hjälp för händelser som dessa yngre barn har råkat ut för med hänsyn till att sexuella förbindelser med barn under 15 år är så uppenbart brottsliga medan så inte behöver vara fallet om barnet har fyllt 15 år. Rädda Barnens erfarenhet är nämligen att långt ifrån alla barn är villiga till "samarbete" med vare sig föräldrar, socialtjänst eller vårdinrättningar eftersom de själva inte alltid anser sig vara offer för något brottsligt eller ens klandervärt agerande utan i stället betraktar sig som jämbördiga parter i en relation.

Gemensamt för många av de barn som på Internet lockas att kommunicera med vuxna män är att de har ett behov av bekräftelse som inte blir tillgodosett i verkliga livet. Detta förhållande har påtalats av bl.a. Rädda Barnen men framskyntar också i Brå:s kartläggning. Kanske har dessa barn i många fall bristfälliga relationer till föräldrar och anhöriga eller få kamrater. Det kan också vara fråga om barn som av olika anledningar – t.ex. mobbning eller utseendekomplex – känner sig mindre värda. Internet erbjuder för dessa barn möjligheten inte bara att försköna sig själva i det avseendet att förhållanden som man är mindre nöjd med kan döljas och egenskaper man eftertraktar kan

hittas på, utan också att på ett enkelt sätt få kontakt med personer som uppger sig helhjärtat beundra och hålla av barnet och som också är beredda att lyssna till och stötta barnet. Att detta sedan kan ske helt i den vuxnes egna syften kanske barnen inte inser eller vill misstänka.

Från olika håll har det emellertid framhållits att det innebär en grov förenkling av verkliga förhållanden att inordna de barn som faller offer för vuxnas kontaktskapande åtgärder endast i gruppen "ensamma, ledsna och svikna". Det finns nämligen också talrika exempel på barn med annan bakgrund som på Internet kommit i kontakt med och byggt upp en relation med män som kan antas ha haft som syfte att kontakten skulle leda till handlingar med sexuell innebörd.

En del barn kan av andra anledningar än de ovan angivna känna behov av bekräftelse från vuxenvärlden. Kanske kan de uppleva att de är betydligt mognare än sina kamrater och att de inte har något utbyte av dessa när det gäller behoven av att prata om sex, relationer och liknande. På Internet kan de komma i kontakt med samtalspartners som kan upplevas som jämbördiga just av den anledningen att de är vuxna. Dessa barn är ofta inställda på, eller i vart fall medvetna om riskerna för, att kontakterna kan komma att leda till någon form av handling med sexuell innebörd – på Internet eller i verkliga livet – mellan henne/honom och den vuxne.

3.4 Vilka vuxna söker kontakt med barn på Internet i sexuellt syfte?

3.4.1 Vilka är de?

Inte heller på detta område har någon forskning gjorts i Sverige. Den tidigare nämnda amerikanska undersökningen visade att 99 % av de vuxna personer som inledde en nära relation med barn över Internet var män, och att tre fjärdedelar av dem var 26 år eller äldre.

Även om motsvarande undersökningar inte har gjorts i Sverige finns det här enskilda aktörer som har lång erfarenhet av och god uppfattning om vilka vuxna det är som söker kontakt med barn på Internet.

En sådan aktör är Malmöföretaget Netscan som drivs av Mats Andersson. Mats Andersson ägnar sig sedan flera år tillbaka åt att föreläsa på framför allt skolor, men även på olika myndigheter och organisationer, om vilka faror barn och ungdomar kan utsättas för på Internet. Det kan gälla narkotika och s.k. nätmobbning, men framför allt kontaktsökande vuxna män på ungdomssajter med chatfora.

För att kunna hålla sig uppdaterad om vad som sker på dessa mötesplatser och hur de vuxna männen agerar utger sig Mats Andersson för att vara barn (flicka eller pojke) i olika åldrar mellan 12 och 17 år. Han försöker aldrig uppmuntra till samtal som rör sex och har heller inte som syfte att avslöja (potentiella) brottslingar. När han har fått sexuella inbjudningar från en vuxen har Mats Andersson däremot för vana att, sedan han avslöjat sin egen verkliga identitet, tala om för den vuxne att han vet vem denne är och avråda honom från att fortsätta sitt agerande.

Mats Andersson säger sig ha identifierat cirka 1 500 svenska män (alltså inga kvinnor) som söker sexuella kontakter med barn på Internet, och han uppskattar att antalet svenska män som regelbundet söker efter barn på Internet grovt uppskattat uppgår till cirka 4 000. Denna uppskattning skall emellertid jämföras med Rädda Barnens bedömning att antalet män som på detta sätt regelbundet söker kontakt med barn på Internet uppgår till mellan 400 och 500. Det verkliga antalet är det således svårt att annat än mycket grovt uppskatta.

De män som Mats Andersson kommer i kontakt med genom sitt eget deltagande i kommunikationen på olika mötesplatser för ungdomar på Internet har inte mycket annat gemensamt än just det sexuella intresset för barn. Det rör sig om män i alla ålders- och samhällsklasser, verksamma inom vitt skilda yrkeskategorier, med eller utan egna barn, ensamstående eller gifta/sammanboende osv. Även om Mats Anderssons tillvägagångssätt inte är

vetenskapligt förankrat och trots att hans egna erfarenheter inte kan ge en heltäckande bild av allt som förekommer på den typ av mötesplatser det nu är fråga om, finns det knappast skäl att ifrågasätta hans iakttagelser. Dessa stöds också av det faktum att sexuella böjelser inte torde variera i någon större utsträckning i befolkningen beroende på faktorer av sådant slag som nyss nämnts.

3.4.2 Vad vill de och hur gör de?

Som nämnts ovan agerar de vuxna männen med olika syften.

En grupp män är redan från början, eller i vart fall i ett tidigt skede av kontakterna med barnet, öppna med att de är ute efter någon form av sexuellt utbyte med barnet (så var fallet med flertalet män i den tidigare nämnda amerikanska studien⁵). Det kan vara fråga om en vilja att träffa barnet i verkliga livet och vid ett sådant tillfälle förgräpa sig på barnet, men det kan också vara fråga om önskemål att barnet skall skicka nakenbilder av sig själv eller visa upp sig/onanera i en webbkamera. Önskemål av dessa slag kan ske med eller utan utlovande av ersättning i olika former.

I de fall någon form av ersättning utlovas kan det vara fråga om kontanter, men också påfyllning av kontantkortstelefoner eller presentkort till biobiljetter. Sistnämnda ersättningsformer kan genomföras genom att den vuxne erlägger betalning till respektive företag på Internet och därefter erhåller en kod som han vidarebefordrar som betalning till barnet som sedan kan tillgodogöra sig tjänsten/produkten mot angivande av koden.

Förutom ersättningar som kan värderas ekonomiskt kan den vuxne som lockbete i stället lämna löften om att barnet skall få modelluppdrag i framtiden eller om att barnet skall få följa med på resor eller fester eller träffa kända människor.

Sedan finns också en stor grupp män som liksom den först nämnda också har som målsättning att få till stånd någon form av sexuell kontakt med barnet, antingen vid ett sammanträffande eller genom överföring av bilder med webbkamera, men som till

skillnad från dessa inte avslöjar denna avsikt omgående. Oavsett tillvägagångssätt syftar den vuxnes agerande – i engelsk-språkig litteratur kallat *grooming* (ungefär *trimning* eller *förberedelse*) – till att etablera en bekantskap med och relation till barnet och på så sätt känslomässigt knyta barnet till sig i syfte att underlätta sexuella kontakter med barnet.

För att lyckas få till stånd en kontakt med ett barn och bygga upp en närmare bekantskap med barnet finns olika strategier. Många män uttrycker förståelse och sympati med barn som på ett chatforum berättar om sina problem och tillkortakommanden eller om sitt missnöje över hur de behandlas av föräldrar och kamrater. Mannen kan då berätta om egna erfarenheter av liknande slag (möjligen påhittade eller anpassade efter behoven i det aktuella fallet) och om hur väl han förstår barnet och önskar hjälpa till. Efter en tid upplevs inte längre den vuxne som en okänd person, utan som en vän, och varningar från omgivningen att inte möta eller lämna telefonnummer till okända som man möter på Internet betraktas då inte längre som relevanta. När sedan ett sammanträffande sker i verkliga livet är barnet i många fall så känslomässigt bundet till den vuxne att hon eller han själv upplever sin medverkan som frivillig.

Om barnet däremot, trots att en relation har byggts upp under kanske lång tid, förklarar sig ovilligt att delta i sexuella aktiviteter kan följderna givetvis bli regelrätta övergrepp från den vuxnes sida. Det förekommer också att den vuxne ”hotar” att avbryta kontakten med barnet om hon eller han inte är villig att engagera sig sexuellt. I ett sådant skede kan barnet vara så känslomässigt beroende av den vuxne att hon eller han ger med sig.

Andra utpressningsliknande situationer kan uppstå om barnet i ett tidigare skede har skickat fotografier av sig självt eller förmedlat sådana via webbkamera. Den vuxne kan då hota att sprida dessa vidare över Internet om barnet inte bidrar med fler och kanske mer avancerade bilder eller går med på att delta i sexuella handlingar i verkliga livet.

Också i de kontakter som byggts upp genom det beskrivna förfarandet förekommer ersättningar av olika slag som upp-

muntran och lockbete. Även om det i inledningen av en sådan relation kanske inte har varit tal om någon form av ersättning kan det vara ett sätt för mannen att förmå barnet att upprätthålla kontakten och inlåta sig i handlingar som barnet annars inte skulle ha varit villigt att delta i.

Ett ”problem” för den vuxne i inledningen av kontakter med barn är givetvis risken att bli avvisad som samtalspartner mer eller mindre omgående. Många barn torde nämligen vara väl medvetna om att det finns gott om vuxna män på Internets mötesplatser som söker kontakt med dem i sexuella syften. Det är således troligen få barn som är intresserade av att inleda en kontakt med en person som uppger sig vara t.ex. 33, 41 eller 55 år. För att undvika att kontakter bryts i ett tidigt skede på grund av alltför stora ålderskillnader ljuger många män i olika avseenden. En metod som ibland används är att inledningsvis ange en ålder som kan förmodas vara acceptabel – kanske 23 år – för att sedan vart efter relationen byggs upp trappa upp denna till en åldersnivå – kanske 35 år – som ligger en bit under den verkliga åldern (som i detta exempel skulle kunna vara 42 år) men som inte avviker så mycket från denna att lögnen vid ett sammanträffande framstår som uppenbar. Som förklaring inför barnet till sitt beteende kan mannen uppge att han kände sig tvungen att ljuga av rädsla för att barnet annars inte skulle ha velat ha någon som helst kontakt med honom. När de verkliga förhållandena avslöjas för barnet kan relationen ha hunnit bli så stark att ålderskillnaden inte längre framstår som betydelsefull eller i vart fall inte utgör hinder för fortsatta kontakter

En annan strategi för att göra barnet villigt att kommunicera utan att därmed ljuga för mycket om sin ålder (och i ett senare skede trots allt riskera att bli avvisad när den verkliga åldern uppdragas) kan vara att ljuga om sitt yrke och bakgrund. Få barn är kanske intresserade av att ha kontakt med en 37-årig statstjänsteman, medan en del barn säkert blir nyfikna på och vill veta lite mer om denne i stället utger sig för att vara kläddesigner eller reklamfilmare.

När det gäller män som under mer eller mindre falska förespeglingar vill få till stånd en kontakt med sexuell innebörd, bör det framhållas att det bland dessa män finns sådana som överhuvudtaget inte är intresserade av att träffa barnet i verkliga livet, utan som finner sin tillfredsställelse i själva kommunikationen av sexuell natur (med eller utan användning av webbkamera eller utbyte av bilder) med barnet.

Utöver de beskrivna grupperna män finns det också de vars primära mål är att sexuellt ofreda barnet, dvs. utan egentligt önskemål om att barnet skall besvara kontakten. Förfarandet kan likställas med blottning av traditionellt slag, som ju inte heller syftar till annan respons från offret än offrets uttryck för rädsla, äckel eller häpnad.

3.5 Sexualbrott mot barn efter relationsskapande kontakter

Även om vetenskapliga belägg saknas rörande företeelsens verkliga omfattning råder det, som framgått av redogörelsen ovan, knappast något tvivel om att väldigt många barn dagligen på Internet konfronteras med vuxna män som är ute efter att knyta kontakter med barnen i syfte att i ett senare skede på något sätt utnyttja barnen sexuellt.

En annan fråga av betydelse är givetvis hur många av dessa relationsskapande kontakter som också leder till förverkligandet av det egentliga syftet. Härmed avses såväl de fall där barnet förmås till sexuellt agerande i olika former eller på annat sätt utnyttjas sexuellt över Internet som de fall där ett sammanträffande mellan barnet och mannen kommer till stånd varvid mannen på något sätt förmår eller tvingar barnet att medverka i handlingar med sexuell innebörd.

Brå:s kartläggning visar att en stor andel av barnen i årskurs 9 (som alltså är 14 eller 15 år gamla) har kontaktats av för dem okända vuxna personer som kommit med sexuella förslag eller bett om sexuella tjänster. Kartläggningen understryker också att det i särklass vanligaste tillvägagångssättet är att knyta kon-

takterna över Internet. Flickor är betydligt mer utsatta än pojkar (mer än 40 % av flickorna uppgav att de hade utsatts för sådana kontakter medan andelen bland pojkarna var cirka 15 %).

För att kunna bedöma, eller i vart fall bilda sig en uppfattning om, hur många barn som faktiskt också blir offer för sexualbrott vid eller efter kontakter på Internet har Brå inom ramen för sin kartläggning granskat polisanmälningar rörande sexualbrott mot barn under 18 år begångna över Internet eller efter kontakter på Internet under perioden den 1 januari 2004 till den 26 september 2006. Eftersom dessa typer av brott i statistiken inte särskiljs från andra sexualbrott har sökning skett i polisens databaser med användning av nyckelord såsom Internet, chat, webbkamera etc. Antalet anmälningar som med denna metod har identifierats uppgår till 315 st. Av dessa anmälningar avser 179 st gärningar som endast skett över Internet, 45 st gärningar som skett både över Internet och på annat sätt, 69 st gärningar som skett ”i verkliga livet” efter Internet-kontakter och 22 st gärningar som begåtts över Internet av en vuxen person som sedan tidigare var bekant med barnet. I de fall det har funnits en misstänkt förövare har dessa i samtliga fall varit män, medan mellan 80 och 95 % (beroende på vilken kategori gärningen är att hänföra till) av brottsoffren varit flickor. Av dessa flickor har lite fler än hälften varit under 15 år i de fall brottet skett ”i verkliga livet” medan andelen brottsoffer under 15 år varit ännu större i de övriga brottskategorierna.

Det skall emellertid framhållas att antalet anmälningar beträffande de nu aktuella brottstyperna under den angivna tiden väsentligt torde överstiga de 315 st som identifierats, med hänsyn till att en del anmälningar sannolikt inte har innehållit de sökord som Brå använt sig av för att urskilja dem från sexualbrott av andra slag. Vidare säger det sig närmast självt att mörkertalet (alltså antalet brott som inte polisanmäls) vid denna typ av gärningar, precis som vid andra slags sexualbrott, torde vara betydande. Den verkliga omfattningen av sexualbrott mot barn efter kontakter på Internet torde därför vara långt mycket

större än vad antalet granskade polisanmälningar i Brå:s studie möjligen kan ge sken av.

Även om gärningar av det slag det nu är fråga om kan vara besvärliga att utreda har många anmälningar lett till lagföring på senare år. Några av dessa fall, som ofta uppmärksammas medialt, återfinns beskrivna i korthet i bilaga 3.

3.6 Sammanfattning

Internet är ett verktyg som på ett snabbt, enkelt och billigt sätt möjliggör kommunikation mellan människor alldeles oavsett var dessa befinner sig i förhållande till varandra. Internet erbjuder också stora möjligheter att agera anonymt eller under falsk flagg. Dessa förhållanden, tillsammans med den omständigheten att så gott som alla tonåringar, men även många barn som är yngre än så, använder Internet i stor omfattning innebär att Internet utgör ett synnerligen effektivt verktyg för vuxna som vill få kontakt med barn i sexuellt syfte. Internet har också kommit att få en helt dominerande ställning som länk för sådana kontakter.

Även om de studier som har gjorts avseende svenska förhållanden inte kan ligga till grund för några helt säkra slutsatser om företeelsens utbredning torde det ändå inte råda någon tvekan om att antalet barn som årligen kontaktas av vuxna med sexuella motiv uppgår till tiotusentals. Med tillräcklig grad av säkerhet kan också i vart fall hundratals av dessa barn bedömas bli offer för efterföljande sexuella övergrepp i någon form. Det är således fråga om en företeelse som har fått enorma proportioner och blivit en del av många barns vardag.

4 Barnet som sexualbrottsoffer. En tillbakablick

4.1 Brottsbalkens tillkomst

Den nu gällande brottsbalken antogs 1962 och trädde i kraft 1965. I tidigare strafflagar hade sexuella övergrepp inte i första hand betraktats som brott mot person. De straffrättsliga ansvarsbestämmelserna hade i stället syftat till att skydda äktenskapet och familjen som institutioner liksom till att upprätthålla den allmänna ordningen, god sed och gällande normer.¹

I det betänkande som föregick 1962 års brottsbalk² klargjordes emellertid att lagens uppgift inte var att straffa syndigt beteende utan att straffa en brottslig gärning som var riktad mot en annan person.³ Huvudsyftet med beivrandet av sexuella övergrepp var enligt straffrättskommittén att ”bereda straffrättsligt skydd för barn och ungdom mot sexuella kränkningar samt att i övrigt värna individens integritet i sexuellt hänseende”.⁴

Trots att synen på lagstiftningens skyddsobjekt när det gäller sexualbrotten således hade förskjutits till att avse offret som person behölls då brottsbalken infördes 1962 den sedan tidigare använda termen *sedlighetsbrott* som en samlande benämning för sexualbrotten. Den äldre terminologin levde också kvar i exempelvis otuktsbegreppet. Sexualbrotten mot barn indelades således i *otukt med barn* (könsligt umgänge med barn under 15 år), *otukt med ungdom* (könsligt umgänge med person av

¹ Åsa Bergenheim: Brottet, offret och förövaren s. 33 ff. och 54 ff.

² Straffrättskommitténs betänkande SOU 1953:14.

³ SOU 1953:14 s. 107.

⁴ SOU 1953:14 s. 228.

motsatt kön under 18 år om denne stod under viss närmare angiven tillsyn av gärningsmannen), *otukt med avkomling*, *otuktigt beteende* (sedlighetssårande beröring av barn under 15 år) och *förförelse av ungdom* (könsförbindelse under prostitutioner med person under 18 eller – om personen var av samma kön – 21 år). Dessa lagrum (6 kap. 3–6 och 8 §§) kom sedan att behålla mycket av sina innehåll fram till reformen år 2005 (se nedan), om än med – vad gäller de fyra förstnämnda brotten – de nya benämningarna *sexuellt utnyttjande av underårig*, *sexuellt umgänge med avkomling* och *sexuellt ofredande*.

Brottsbalkens tillkomst innebar i förhållande till den tidigare gällande 1864 års strafflag att vissa förfaranden, t.ex. inom kategorin incestuösa handlingar, avkriminaliserades, medan andra ageranden som tidigare varit straffria kriminaliserades. Vidare avskaffades praktiskt taget de skillnader mellan könen som hade förekommit i 1864 års strafflag och som hade inneburit att vissa straffbara gärningar endast kunde begås av män mot kvinnor

När det gäller skyddet för barn och ungdomar i 1962 års brottsbalk kan nämnas att det kriminaliserade området utvidgades till även de fall där gärningsmannen inte har uppsåt till, men väl skälig anledning att anta, att barnet inte har uppnått tillräcklig ålder (bestämmelsen infördes i dåvarande 6 kap. 9 § och finns nu intagen i 13 §). Det tidigare kravet på uppsåt i förhållande till åldern ansågs ha medfört att domstolarna ibland tänjde på uppsåtsbegreppet för att nå materiellt tillfredsställande resultat. En annan betydelsefull utvidgning av kriminaliseringen var införandet av bestämmelsen *förförelse av ungdom* i dåvarande 6 kap. 8 §. Denna bestämmelse hade helt saknat motsvarighet i strafflagen och var avsedd att skydda ungdomar mot att dras in i prostitution.

När det gäller straffsatserna innebar brottsbalken att påföljderna för sexualbrott i många fall mildrades. Detta skedde t.ex. genom avskaffande av den tidigare gällande 12-årsgränsen, som innebar särskilt strängt straff för vissa handlingar om barnet inte hade fyllt 12 år. För de incestbrott som kvarstod mildrades

också straffsatserna i fråga om sådana gärningar som hade begåtts frivilligt mellan vuxna släktingar.

4.2 1970-talet. En ändrad syn

År 1971 tillsattes en utredning för att se över brottsbalkens kapitel om sedlighetsbrott i dess helhet mot bakgrund av den radikala förändring i synen på sexuallivet som, enligt uppdraget, hade inträtt under tiden dessförinnan. I betänkandet⁵ redogjordes för utvecklingen mot större öppenhet rörande frågor om sexuallivet. Det konstaterades vidare att sexualdriften var av vital betydelse för både mannen och kvinnan under hela livet och att det fanns en ökad insikt om svårigheterna att styra människors sexuella handlingar med straffstadganden. Sexualbrottsutredningen ansåg därför att straffbestämmelserna i större utsträckning borde inriktas på övergreppssituationer.

När det gäller frågan om synen på sexuellt umgänge med barn och ungdomar ansåg sexualbrottsutredningen att 15-årsgränsen för sexuellt umgänge borde sänkas till 14 år med hänsyn till att puberteten och den sexuella debuten i regel inträffade tidigare än förr. Straffet för sexuellt umgänge med barn borde vidare enligt utredningen sänkas från högst fyra år till högst två år. I betänkandet föreslogs också att den straffbestämmelse som tillkom i 1962 års brottsbalk i syfte att motverka ungdomsprostitution – *förförelse av ungdom* – borde avskaffas främst med hänsyn till att den så sällan hade tillämpats. Utredningen ville vidare inskränka det straffrättsliga skyddet mot sexuella beröringar så att detta endast skulle omfatta barn under 10 år. Äldre barn erhöll enligt utredningen erforderligt skydd genom andra befintliga lagrum.

Det bör också nämnas att utredningen ansåg att incestuösa handlingar mellan syskon och barn-föräldrar, så länge de inblandade personerna var vuxna människor, borde avkriminaliseras då argumenten för en bibehållen kriminalisering

⁵ Sexualbrottsutredningens betänkande Sexuella övergrepp SOU 1976:9.

enligt utredningen inte var bärkraftiga. Utredningen ville också avskaffa blottning som särskild brottstyp och i stället låta detta beteende omfattas av bestämmelserna om förargelseväckande beteende.

Vissa delar av betänkandet föranledde häftig kritik vid remissbehandlingen, varför en ny kommitté tillsattes år 1977 med uppdrag att göra en förnyad översyn av sedlighetsbrotten. 1977 års sexualbrottskommitté redovisade år 1982 betänkandet Våldtäkt och andra sexuella övergrepp.⁶

Kommittén anslöt sig i vissa delar till den tidigare utredningens förslag. Således ansåg även 1977 års kommitté att frivilliga incestuösa handlingar mellan vuxna personer borde avkriminaliseras liksom att det särskilda straffansvaret för blottning borde avskaffas utom i de fall då gärningen riktade sig mot barn under 15 år. Kommittén anslöt sig också till förslaget om straffsänkning för sexuellt umgänge med barn. Däremot ansåg kommittén att 15-årsgränsen för sexuellt umgänge borde bevaras liksom att denna ålderskategori borde åtnjuta fortsatt skydd mot sexuella beröringar. Kommittén ville också, till skillnad från 1971 års utredning, behålla straffbestämmelsen om förförelse av ungdom.

4.3 Ändringar på 1980- och 1990-talen

Efter ett långvarigt utredningsarbete ändrades så 6 kap. brottsbalken i vissa avseenden den 1 juli 1984. Framför allt bestämmelserna om våldtäkt och koppleri blev föremål för genomgripande förändringar. Även vokabulären ändrades. Således byttes kapitelrubrikens *sedlighetsbrott* ut mot *sexualbrott*, och *könsligt umgänge* ersattes med *sexuellt umgänge*. Vidare övergavs begreppet *otukt*. När det gäller skyddet för barn och ungdomar gick lagstiftaren emot flera av de två utredningarnas förslag. Således ändrades inte den sedan länge gällande 15-årsgränsen för sexuellt umgänge på sätt som den första utredningen hade

⁶ SOU 1982:61.

föreslagit. Kriminaliseringen avseende sexuell beröring av barn under 15 år bibehölls också liksom straffskalan för sexuellt umgänge med barn under 15 år. Även straffstadgandena för incestuösa handlingar behölls, bl. a. med hänsyn till det allmänna rättsmedvetandet, liksom det särskilda straffansvaret för blottning.

Den 1 juli 1992 gjordes vissa ändringar i 6 kap. bl. a. för att stärka barns och ungdomars skydd mot att bli utnyttjade i sexuella sammanhang och för att i strafflagstiftningen ytterligare markera allvaret i sexuella övergrepp mot barn. Bakgrunden till reformen var att sexuella övergrepp mot barn hade kommit att uppmärksammas allt mer i både nationella och internationella sammanhang.⁷ Lagstiftaren ansåg att det fanns anledning att i lagtexten framhålla allvaret i att brottet riktats mot ett barn i fråga om våldtäkt och sexuellt utnyttjande av underårig, och därför infördes offrets låga ålder som särskilt försvårande omständighet vid bedömningen av om sådana brott skall anses som grova.

I samband med att påföljderna ändrades och i huvudsak skärptes för en mängd brott den 1 juli 1993 skärptes också påföljden för sexuellt ofredande från högst ett års fängelse till högst två års fängelse. Som skäl för ändringen angavs i motiven att barns särskilda skyddsintresse tydligt måste återspeglas i straffskalans utformning och att den dittills gällande straffskalan var för mild i förhållande till andra sexualbrott.⁸

Ytterligare skydd för barn och ungdomar mot att bli utnyttjade i sexuella sammanhang tillkom genom nya förändringar av 6 kap. redan den 1 januari 1995. Ändringarna var delvis föranledda av Sveriges tillträde till FN:s s.k. barnkonvention. I samband med tillträdet år 1990 hade bl. a. uppmärksamrats att den svenska lagstiftningen saknade ett heltäckande straffrättsligt skydd för barn och ungdomar mot att bli utnyttjade i pornografisk verksamhet.⁹ Av denna anledning utvidgades straffansvaret avseende sexuellt ofredande i 6 kap. 7 § till att avse

⁷ Prop. 1991/92:35 s. 10.

⁸ Prop. 1992/93:141 s. 33 f.

⁹ Prop. 1994/95:2 s. 9.

även otillbörlig påverkan på barn i åldern 15–18 år att företa eller medverka i handling med sexuell innebörd om handlingen var ett led i framställningen av en pornografisk bild eller utgjorde posering. Genom ändringarna den 1 januari 1995 avskaffades vidare brottsrubriceringen *sexuellt umgänge med barn* och det brottsliga agerandet hänfördes i stället till lagrummet avseende *sexuellt utnyttjande av underårig*. Som skäl för denna åtgärd angavs i motiven att det var angeläget att markera att ett sexuellt umgänge med ett barn under 15 år regelmässigt innefattar någon form av utnyttjande.

Utöver de ovan beskrivna förändringarna i 6 kap. år 1995 ändrades samtidigt reglerna om åtalspreskription avseende de allvarligaste sexualbrotten mot barn under 15 år på så sätt att preskriptionstiden kom att räknas från barnets 15-årsdag i stället för från tidpunkten för brottet (35 kap. 4 § brottsbalken). Detta avsteg från preskriptionsbestämmelserna i fråga om andra brott motiverades av det starka intresse som uppstår för det straffrättsliga skyddet mot att barn utsätts för sexuella kränkningar liksom av det förhållandet att anmälan om sådana brott ofta görs sedan lång tid förflutit från övergreppet.

5 Gällande rätt

5.1 2005 års sexualbrottslagstiftning: Ett förstärkt skydd för barn och ungdomar

Brottsbalkens sjätte kapitel, som upptar sexualbrotten, ändrades i sin helhet den 1 april 2005. Ett av syftena med reformen var att på olika sätt lyfta fram och förstärka skyddet för barn och ungdomar mot att utsättas för sexuella kränkningar.¹ Detta har skett bl. a. genom införandet av särskilda straffbestämmelser för förfaranden som riktar sig mot barn under 15 eller i vissa fall 18 år. Införandet av nya straffbestämmelser har medfört en skärpt syn på vissa förfaranden. Således var ett samlag mellan en vuxen person och ett barn under 15 år utan inslag av tvång tidigare att bedöma som sexuellt utnyttjande av underårig, med ett straff på fängelse i högst fyra år, medan ett sådant förfarande i dag som huvudregel är att bedöma som *våldtäkt mot barn* med en straffskala på två till sex års fängelse. Vidare har vissa förfaranden som tidigare inte var kriminaliserade straffbelagts. Som exempel kan nämnas att köp av sexuella tjänster av barn i åldern 15–18 år som inte sker under rena prostitutionsförhållanden tidigare inte var straffbara som förförelse av ungdom (eller i övrigt) men i dag kan vara att bedöma som *köp av sexuell handling av barn*.

Utgångspunkten för lagstiftningen är att det inte får råda något tvivel om att grundsynen bakom sexualbrottsregleringen skall präglas av inställningen att varje människa i varje situation har rätt att bestämma över sin egen kropp och sexualitet och att

¹ Prop. 2004/05:45 s. 21 ff.

alla människor har en ovillkorlig rätt att vara fredade från oönskade angrepp som kränker denna rätt.

Den sexuella självbestämmanderätten saknar dock betydelse beträffande barn under 15 år, eftersom rätten att råda över sitt eget sexualliv i svensk rätt sedan länge² infaller vid denna ålder. Synsättet att barnets egen vilja – eller kanske snarare uttryck för egen vilja – är utan betydelse har kommit till tydligare uttryck i den nya regleringen genom exempelvis den nya straffbestämmelsen om våldtäkt mot barn som nämnts ovan.

När det gäller barn i ålderskategorin 15–18 år har dessa således uppnått sådan ålder att deras egen vilja i princip är styrande för vilka sexuella handlingar som skall vara straffria. Även dessa barn har emellertid sedan länge ansetts ha behov av straffrättsligt skydd mot vissa sexuella handlingar trots att dessa inte sker mot barnets egen vilja. Också skyddet för denna ålderskategori har stärkts i och med den nya regleringen. Utöver det ovan nämnda exemplet rörande *köp av sexuell handling av barn* kan nämnas att den som har samlag utan inslag av tvång med ett barn under 18 år som han har ett särskilt ansvar för (t.ex. i egenskap av förälder) tidigare gjorde sig skyldig till sexuellt utnyttjande av underårig medan en sådan gärning i dag är att bedöma som *våldtäkt mot barn* med en strängare straffskala än vad som gällde tidigare. Samtidigt har kretsen av personer som skall anses ha ett särskilt ansvar för barnet och därmed omfattas av straffbestämmelsen utökats.

5.2 Begreppet sexuell handling

Ett centralt begrepp i den sexualbrottslagstiftning som gällde fram till den 1 april 2005 var *sexuellt umgänge* (eller *könsligt umgänge*, som det benämndes fram till år 1984). Med detta begrepp avsågs samlag och andra sexualhandlingar av både hetero- och homosexuell natur som typiskt sett avser att uppväcka eller tillfredsställa den sexuella driften hos de involverade

² För flickor sedan år 1864 och för pojkar sedan år 1937.

personerna, eller hos i vart fall en av dem. Huruvida handlingen också verkligen medförde en direkt tillfredsställelse av könsdriften var inte avgörande för bedömningen om den företagna sexualhandlingen var att anse som sexuellt umgänge i straffrättslig bemärkelse. Inte heller krävdes det att parternas könsdelar hade berört varandra, men i regel fordrades en kroppslig beröring av viss varaktighet och att denna kroppsliga beröring innefattade i vart fall ena partens könsorgan. Typexempel på handlingar som utöver samlag var att bedöma som sexuellt umgänge var oralsex i olika former och att onanera åt en annan person (dvs. tillfredsställa denne). Annan beröring av den andres könsorgan med händerna föll dock utanför begreppet sexuellt umgänge såvida inte beröringen hade viss varaktighet eller andra omständigheter förelåg som medförde att agerandet vid en helhetsbedömning var att anse som sexuellt umgänge och inte endast sexuellt ofredande.

Redan före det lagstiftningsarbete som kom att utmynna i den nya sexualbrottslagstiftningen hade uttrycket sexuellt umgänge blivit föremål för kritik. Begreppet ansågs kunna felaktigt leda tankarna till en frivillig och ömsesidig sexualakt mellan två personer, medan begreppet i sexualbrottslig mening i själva verket avser någon form av övergrepp eller utnyttjande. Vidare ansåg 1998 års Sexualbrottskommitté, vars betänkande³ föregick den nya sexualbrottslagstiftningen, att begreppet sexuellt umgänge i praxis hade medfört att frågan om kroppskontakten mellan parterna, dvs. i vilken omfattning de hade berört varandra med sina könsdelar och hur länge denna beröring hade pågått, kommit att få alltför stor betydelse.

I den nya sexualbrottslagstiftningen har begreppet sexuellt umgänge mot ovan angiven bakgrund mönstrats ut och ersatts av *sexuell handling*, som motsvarar alla de beteenden som tidigare omfattades av uttrycket sexuellt umgänge. Utgångspunkten bör således även i fortsättningen vara att det har förekommit en

³ SOU 2001:14, Sexualbrotten Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor.

någorlunda varaktig fysisk beröring av antingen den andres könsorgan eller den andres kropp med det egna könsorganet.

Sexuell handling har därutöver kommit att få en något vidare omfattning på så sätt att även andra handlingar, som inte innefattar en sådan varaktig fysisk beröring, kan omfattas av uttrycket. Avgörande för bedömningen om ett agerande skall vara att anse som en sexuell handling är om handlingen haft en påtaglig sexuell prägel och varit ägnad att tydligt kränka offrets sexuella integritet. För att anses ha haft en påtaglig sexuell prägel bör det som tidigare räcka att handlingen varit av sådan karaktär att den typiskt sett syftar till att väcka eller tillfredsställa bådas eller den enes sexuella drift, oavsett om agerandet medfört en direkt tillfredsställelse eller inte. Vad därefter gäller kravet på att handlingen skall ha varit ägnad att tydligt kränka den andres sexuella integritet skall en objektiv bedömning av de faktiska omständigheterna ge vid handen att handlingen typiskt sett innebär en sådan kränkning. Som exempel på sådana förfaranden har i förarbetena nämnts det fallet att en gärningsman samtidigt som han onanerar berör en annan person sexuellt. Ett annat exempel som framhållits är att gärningsmannen förmår offret att själv onanera. Karakteriserande för handlingar av nu nämnda slag är att gärningsmannen på något sätt använder eller utnyttjar offrets kropp som ett hjälpmedel för att bereda sig själv sexuell tillfredsställelse. Däremot har en sexuell posering som endast innebär en ohöljd exponering av kroppen inte ansetts utgöra en sexuell handling i straffrättslig bemärkelse. Sådant agerande omfattas i stället av bestämmelserna om sexuell posering eller sexuellt ofredande. Det bör också nämnas att lagstiftaren har lämnat rättstillämpningen ett visst tolkningsutrymme för att i varje enskilt fall bedöma om ett visst agerande skall anses utgöra en sexuell handling.

5.3 Kriminaliserade förfaranden som riktar sig mot barn under 15 år

5.3.1 Utgångspunkter

Som framgått ovan är ett av huvudsyftena med sexualbrottslagstiftningen att barn under 15 år (i den fortsatta framställningen benämnda barn) skall åtnjuta ett absolut straffrättsligt skydd mot alla former av sexuella handlingar. Utgångspunkten är att barn aldrig kan samtycka till sexuella handlingar och att det alltid innebär en kränkning att utsätta barn för sexuella handlingar. Vissa förfaranden kan dock trots det uttalade syftet om absolut straffrättsligt skydd ändå vara fria från ansvar om ålderskillnaden mellan barnet och gärningsmannen är ringa och även omständigheterna i övrigt medför att det är uppenbart att gärningen inte inneburit något övergrepp.

I den följande redogörelsen beskrivs närmare hur olika typer av handlingar med sexuell innebörd mot barn kvalificeras rättsligt enligt den nya sexualbrottslagstiftningen och i vilka fall nyssnämnda ansvarsfrihetsregel kan vara tillämplig. Sist redogörs för vilka andra lagrum som kan vara tillämpliga på vissa övriga typer av brottsliga förfaranden som vuxnas kontakter med barn i sexuellt syfte kan tänkas leda till.

5.3.2 Samlag och samlagsliknande sexuella handlingar

När det gäller samlag med barn och andra sexuella handlingar som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförliga med samlag (t.ex. orala och anala samlag liksom handlingar vid vilka föremål eller fingrar förs upp i underliv eller anus) är dessa att bedöma som *våldtäkt mot barn* enligt 6 kap. 4 § brottsbalken oavsett gärningsmannens tillvägagångssätt. Han behöver således inte ha använt sig av någon form av tvång i form av våld eller hot för att gärningen skall vara att bedöma som våldtäkt mot barn. Men även i de fall sådant tvång har förekommit är bestämmelsen tillämplig.

Gärningen kan dock om gärningsmannen har använt våld eller hot om brottslig gärning i stället vara att bedöma som *grov våldtäkt mot barn* enligt samma lagrum. På samma sätt kan situationer där fler än en gärningsman förgripit sig på barnet eller där tillvägagångssättet präglats av särskild hänsynslöshet eller råhet, t.ex. på grund av barnets låga ålder, vara att bedöma som grov våldtäkt mot barn. Om den brottsliga gärningen däremot skulle vara att anse som mindre allvarlig med hänsyn till omständigheterna skall i stället dömas för *sexuellt utnyttjande av barn* enligt 6 kap. 5 §. De omständigheter som i praxis⁴ ansetts vara av särskild betydelse vid denna bedömning är barnets ålder, mognad, utveckling och måttet av frivillighet och ömsesidighet. Om barnet således har uppnått tonåren och den sexuella handlingen har varit ömsesidig och gemensamt planerad samt föregåtts av en kärleksrelation kan det finnas skäl att bedöma gärningen som sexuellt utnyttjande av barn.

Om gärningen inte endast är att anse som mindre allvarlig enligt ovan utan det dessutom är uppenbart att gärningen inte inneburit något övergrepp mot barnet skall gärningen enligt 14 § inte medföra något straffrättsligt ansvar. För att det skall anses uppenbart att gärningen inte inneburit något övergrepp mot barnet fordras enligt lagrummet att det varit fråga om en ringa åldersskillnad mellan barnet och förövaren samt att omständigheterna i övrigt är sådana att det kan bedömas som uppenbart att gärningen inte inneburit något övergrepp. Ansvarsfrihetsregeln är tänkt att tillämpas med stor restriktivitet och endast i de fall där barnet i ålder befinner sig nära gränsen för sexuellt självbestämmande (dvs. 15 år) och den andra parten endast är obetydligt äldre och befinner sig på i princip samma mognadsnivå. Utöver att parterna är mer eller mindre jämbördiga i fråga om ålder och mognad torde vidare krävas att inga former av tvång eller otillbörlig påverkan har förekommit liksom att parterna i övrigt har en nära och god relation till varandra.

⁴ NJA 2006 s. 79.

5.3.3 Sexuella handlingar av annat slag

När det gäller förfaranden som innefattar någon form av sexuell handling i straffrättslig mening utan att det är fråga om samlag eller därmed jämförligt agerande är dessa att bedöma som *sexuellt övergrepp mot barn* enligt 6 §. Inom ramen för detta lagrum faller exempelvis det fallet att gärningsmannen samtidigt som han onanerar berör barnet sexuellt. Högsta domstolen har i ett avgörande efter den nya sexualbrottslagstiftningens ikraftträdande prövat frågan om en sexuell handling mot ett barn var att bedöma som jämförlig med samlag eller inte.⁵ Agerandet bestod i att gärningsmannen hade fört in handen mellan skinkorna på en fyraårig pojke och med viss varaktighet vidrört pojkens analöppning och pung. Högsta domstolen ansåg att den sexuella handlingen inte kunde anses jämförlig med samlag och dömde därför för sexuellt övergrepp mot barn.

Karakteristiskt för denna typ av handlingar är att gärningsmannen på ett eller annat sätt utnyttjar offrets kropp som ett hjälpmedel för att bereda sig själv sexuell tillfredsställelse. Den ovan angivna ansvarsfrihetsregeln i 14 § är tillämplig även på dessa förfaranden.

Om gärningsmännen varit fler än en eller om gärningen annars med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller av andra skäl präglats av särskild hänsynslöshet eller råhet skall brottet bedömas som *grovt sexuellt övergrepp* enligt samma lagrum. I dessa fall är ansvarsfrihetsregeln inte tillämplig, då det säger sig självt att en gärning av sådant slag innebär ett övergrepp mot barnet.

5.3.4 Sexuell posering

Sexuell posering avser i straffrättslig mening ett utförande av eller medverkande i en sexuell handling eller en ohöljd exponering av sexuell innebörd, t.ex. att klä av sig inför en annan person i syfte att sexuellt egga denne. I uttrycket ligger att

⁵ NJA 2006 s. 221.

handlingen skall utföras inför en eller flera personer eller framför en kamera för dokumentation på eller förmedling av bild. Barnets egen inställning till sin medverkan saknar betydelse för den straffrättsliga bedömningen.

Allt främjande och utnyttjande av barn för sexuell posering är brottsligt såsom *utnyttjande av barn för sexuell posering* enligt 8 §. Främjande kan bestå i att skapa möjlighet eller underlätta för ett barn att posera genom att ställa en lokal till förfogande för ändamålet, medan utnyttjande kan bestå i att dra ekonomisk vinning eller tillskansa sig fördelar av annat slag genom poseringen. I begreppet utnyttja ligger också att låta barnet posera inför sig, t.ex. för framställning av pornografisk bild.

Ansvarsfrihetsregeln i 14 § är tillämplig även i fråga om sexuell posering, såvida inte brottet är att anse som *grovt utnyttjande av barn för sexuell posering* enligt 8 §. De omständigheter som särskilt skall beaktas vid bedömningen om brottet är att anse som grovt är huruvida det avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av barnet.

Om gärningen utöver själva poseringen också innebär att gärningsmannen har skildrat ett barn i pornografisk bild torde sedvanliga konkurrensregler bli tillämpliga och gärningsmännen dömas för såväl utnyttjande av barn för sexuell posering som barnpornografibrott enligt 16 kap. 10 a § brottsbalken.

5.3.5 Sexuella ofredanden

Bestämmelsen om *sexuellt ofredande* i 10 § är subsidiär i förhållande till bl.a. de ovan angivna straffbestämmelserna om våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn och utnyttjande av barn för sexuell posering. Bestämmelsen kan med andra ord sägas utgöra ett slags uppsamlingsparagraf.

Lagrummets första stycke utgör ett skydd för barn under 15 år mot att utsättas för och delta i handlingar som till sin karaktär inte är sådana att de är att kvalificera som sexuella

handlingar i straffrättslig bemärkelse eller sexuell posering, men som ändå har en sexuell innebörd. Således straffas den som sexuellt berör ett barn under 15 år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd.

Med ”sexuell beröring” respektive ”handling med sexuell innebörd” skall förstås andra ageranden av sexuell natur än sådana som innefattas i begreppet sexuell handling. Den närmare avgränsningen i förhållande till begreppet ”sexuell handling” får givetvis göras efter en samlad bedömning av alla relevanta omständigheter. Gärningsmannens agerande skall alltså vara inriktat på att söka reta eller tillfredsställa den egna sexualdriften eller på att förmå barnet till handlingar med för en vuxen person klar och otvetydig sexuell innebörd. Straffansvar kan inte komma i fråga om en vuxen person under t.ex. en lek berör barnets könsorgan. För att barnet skall anses ha förmåtts att företa eller medverka i sådana handlingar som anges i lagrummet krävs inte att gärningsmannen har utsatt barnet för tvång eller annan otillbörlig påverkan, men han måste själv ha agerat i den meningen att han på något sätt påverkat barnet. Gärningsmannens handlande behöver dock inte ha varit ensamt motiverande för barnet. Det skall också framhållas att barnets egen uppfattning om eller inställning till de handlingar det här är fråga om saknar betydelse, såvida inte omständigheterna är sådana som anges i ansvarsfrihetsregeln i 14 §, vilken är tillämplig beträffande sexuella ofredanden enligt 10 § första stycket.

Lagrummets andra stycke avser blottning och andra handlingar som är ägnade att kränka offrets sexuella integritet och skyddar såväl barn (såvida inte beteendet omfattas av första stycket) som vuxna mot ovälkomna beteenden av sexuell karaktär. I första hand avses s.k. exhibitiva åtgärder. En förutsättning för blottningsansvar är emellertid att agerandet är sådant att det är ägnat att väcka – dvs. typiskt sätt väcker – obehag hos den som utsätts för blottningen. Som exempel kan nämnas att en person knäpper upp sin rock och visar upp sin under rocken nakna kropp för en förbipasserande person.

Den andra typen av ageranden som avses i andra stycket är sådana där gärningsmannen uttalar sig eller agerar (på annat sätt än genom blottning) på ett sätt som typiskt sett kränker offrets sexuella integritet. Att offret känt sig kränkt är alltså inte en nödvändig förutsättning för straffansvar, men om så varit fallet behöver det i och för sig inte heller innebära att handlandet kan anses ägnad att kränka offrets sexuella integritet. Vidare torde krävas att handlingen skall syfta till att reta eller tillfredsställa gärningsmannens sexualdrift. För bedömningen av frågan om ett visst agerande skall medföra straffansvar för sexuellt ofredande i nu aktuell bemärkelse blir som så ofta annars omständigheterna i det enskilda fallet avgörande: Mot vem handlingen riktas, tids- och miljöförhållanden etc. Endast den omständigheten att agerandet haft en sexuell inriktning i någon bemärkelse är alltså inte tillräcklig för straffansvar. Ett ofta använt exempel på beteende som inte är att bedöma som sexuellt ofredande är mannen som på gatan klappar en passerande kvinna i ryggslutet. Ett sådant agerande anses inte ha tillräckliga inslag av sexuellt angrepp för att bedömas som sexuellt ofredande, men kan i stället utgöra ofredande enligt 4 kap. 7 §. Inte heller behöver yttranden eller tillmälen som i och för sig innefattar ord med sexuell innebörd nödvändigtvis bedömas som sexuellt ofredande om uttalandet i sin helhet inte har en tillräckligt sexuell karaktär utan kanske i stället syftar till en kränkning mer i största allmänhet.

Det går således inte att mera precist ange vilka förfaranden som kan anses ägnade att kränka en persons sexuella integritet. Tydliga sexuella kontakter per telefon, sms, e-post och liknande sätt liksom flyktiga beröringar av en annan persons könsdelar kan emellertid nämnas som exempel på ageranden som regelmässigt torde sortera under lagrummet.

5.3.6 Barnpornografibrott

Barnpornografibrotten regleras till skillnad från ovan angivna brott inte i brottsbalkens 6 kap, utan i 16 kap. som upptar

brotten mot allmän ordning. Skälet härtill är bl. a. att brottets skyddsobjekt inte utgörs endast av det eller de barn som utnyttjats i den enskilda pornografiska framställningen utan också av barn i allmänhet. Från att ursprungligen endast ha omfattat förfaranden som innebar eller syftade till spridning av barnpornografiska bilder avser förbudet i dag även skildringar i bild oavsett förekomsten av spridningsuppsåt liksom en mängd förfaranden med barnpornografiska bilder som inte utgör spridning (t.ex. förevisning eller förvärv). Vidare har även ett rent innehav av barnpornografisk bild straffbelagts.

Den som skildrar, innehar eller befattar sig med barnpornografisk bild på sätt som nyss angivits gör sig skyldig till *barnpornografibrott* eller *grovt barnpornografibrott* enligt 16 kap. 10 a §.

Med barn avses enligt bestämmelsen *en person vars pubertetsutveckling inte är fullbordad eller som, när det framgår av bilden och omständigheterna kring den, är under 18 år*. Den som således t.ex. skildrar ett barn vars pubertetsutveckling är fullbordad i pornografisk bild gör sig inte skyldig till barnpornografibrott endast av det skälet att han råkar känna till att barnet är yngre än 18 år. Det måste därutöver framgå av bilden och omständigheterna kring den att så är fallet (däremot kan det vara fråga om sexuellt ofredande och/eller utnyttjande av barn för sexuell posering).⁶

Den som gör sig skyldig till barnpornografibrott genom skildring av barn i pornografisk bild begår även i de flesta fall något brott enligt 6 kap. Med hänsyn till straffstadgandenas delvis olika skyddsobjekt bör gärningsmannen, som nämnts ovan, dömas i konkurrens för båda brotten.

⁶ Se rättsfallet NJA 2005 s. 80.

5.4 Kriminaliserade förfaranden som riktar sig mot barn i åldern 15–18 år

5.4.1 Utgångspunkter

Som framgått ovan har den sexuella självbestämmanderätten sedan lång tid tillbaka i Sverige infallit vid 15 års ålder. Barn och ungdomar som uppnått denna ålder har alltså som huvudregel rätt att i varje situation själva bestämma över sin kropp och sexualitet. Med hänsyn till att barn och ungdomar mognar i olika takt, till att de kan hamna i situationer som de kan ha svårt att bemästra, till att de kan utsättas för påverkan och till att de kan stå i beroendeförhållanden av olika slag är det emellertid uppenbart att de kan ha svårigheter att hävda sin sexuella självbestämmanderätt. Barn i åldern 15–18 år (i fortsättningen benämnda *ungdomar*) har därför sedan länge åtnjutit straffrättsligt skydd mot vissa handlingar med sexuell innebörd oavsett eget eventuellt samtycke. Vid avvägningen av vilka beteenden detta skydd skall omfatta måste å andra sidan beaktas ungdomars behov av att upptäcka och utveckla sin sexualitet.

I den följande redogörelsen beskrivs hur ungdomar i egenskap av offer för sexualbrott straffrättsligt särbehandlas i den nya sexualbrottslagstiftningen.

5.4.2 Sexuella handlingar

Samlag och andra sexuella handlingar som involverar ungdomar och som sker under inslag av tvång (genom våld eller hot) eller under otillbörligt utnyttjande av att den unge befinner sig i ett hjälplöst tillstånd till följd av t.ex. sömn eller berusning kvalificeras straffrättsligt på samma sätt som motsvarande gärningar som riktar sig mot vuxna. Beroende på omständigheterna faller sådana handlingar under bestämmelserna om *våldtäkt* och *sexuellt tvång* i 6 kap. 1 och 2 §§. Även sexuella handlingar som ungdomar förmås att medverka i genom allvarligt missbruk av deras beroendeställning till gärnings-

mannen (varmed i detta sammanhang inte avses förhållandet till föräldrar och vårdnadshavare) bedöms på samma sätt som om den unge hade varit vuxen, dvs. som *sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning* enligt 3 §. Däremot kan givetvis offrets förhållandevis låga ålder utgöra en sådan försvårande omständighet som tillmäts betydelse vid straffmätningen för den aktuella gärningen.

Om sådana inslag av tvång och utnyttjande som beskrivs ovan saknas är den sexuella handlingen straffri, utom i vissa speciella situationer där lagstiftaren har ansett att ungdomar bör särbehandlas i förhållande till vuxna.

Dessa situationer föreligger när den unge är avkomling till gärningsmannen eller när denne annars är vårdnadshavare till den unge eller på grund av myndighets beslut skall svara för den unges vård. I dessa fall skall gärningen bedömas som *våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn* eller *sexuellt övergrepp mot barn* enligt 4–6 §§. Den personkrets som bestämmelserna träffar består inte bara av föräldrar, och mor- och farföräldrar, utan även av andra som svarar för barnets fostran eller har en liknande ställning i förhållande till den unge.

Särbehandlingen av unga i sexualbrottslagstiftningen när det är fråga om sexuella handlingar avser ytterligare en situation, nämligen det fallet att gärningsmannen förmår den unge att mot ersättning företa eller tåla en sexuell handling. Den vuxne gör sig då skyldig till *köp av sexuell handling* av barn enligt 9 §. Denna bestämmelse omfattar sexuella handlingar mot ersättning med barn under 18 år, men avser i praktiken endast ålderskategorin 15–18 år, eftersom sexuella handlingar mot barn under 15 år är kriminaliserade enligt andra bestämmelser (se ovan) som i första hand skall tillämpas beträffande denna yngre ålderskategori.

För straffansvar fordras inte – till skillnad från vad som gäller vid *köp av sexuell tjänst* av en vuxen person enligt 11 § – att det är fråga om en tillfällig sexuell förbindelse av den karaktär som begreppet prostitution i allmänhet står för. Det nu aktuella förfarandet avser även sexuella handlingar som sker inom ramen för en relation som bygger på förutsättningen att pengar,

smycken, kläder eller andra ersättningsformer utgår till den unge. Avsikten är att motverka de fördelar som vuxna kan försöka dra av att locka, förleda och utnyttja unga personer med kanske bristande mognad. Som redan nämnts kan ersättningen bestå i annat än pengar. Det krävs inte heller att ersättning faktiskt utgår, utan det räcker med att ersättning utlovats. Den sålunda utgivna eller utlovade ersättningen måste dock vara en förutsättning för den unges medverkan.

Förbuden mot köp av sexuella handlingar av såväl unga som vuxna omfattar numera även de situationerna att någon annan än den person som genomför den sexuella handlingen med den unge utger eller utlovar ersättningen.

5.4.3 Sexuell posering

Till skillnad från vad som gäller i fråga om barn under 15 år är inte allt främjande och utnyttjande av barn för sexuell posering brottsligt enligt 8 § (*utnyttjande av barn för sexuell posering*). Vad som krävs för straffansvar om den som poserar är i åldern 15–18 år är att poseringen ”är ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling”. I detta uttryck ligger att poseringen är av sådant slag att den typiskt sett kan leda till dessa skadliga effekter. Vilka slags poseringar som kan anses uppfylla det angivna kriteriet får, även i fråga om gärningar av dessa slag, bedömas utifrån samtliga omständigheter. Som exempel på poseringar som regelmässigt torde vara skadliga för barnet nämns i förarbetena de fallen att det rör sig om posering som skett mot någon form av ersättning, att den unge blivit vilseledd, att poseringen skett i en typiskt sett skadlig miljö, såsom t.ex. på en sexklubb, eller att poseringen skett i syfte att framställa pornografiska bilder.

5.5 Preskription

Utöver de ovan nämnda förändringarna i 6 kap. ändrades den 1 april 2005 även de bestämmelser om åtalspreskription för

sexualbrott begångna mot barn som hade trätt i kraft år 1995. Dessa hade, som ovan angivits, medfört ett undantag i preskriptionsbestämmelserna på så sätt att preskriptionstiden beträffande de grävsta sexualbrotten mot barn under 15 år började räknas från offrets 15-årsdag i stället för som annars är fallet från dagen för brottet. Ändringarna den 1 april 2005 innebär att preskriptionstiden i stället börjar räknas från barnets 18-årsdag samt att fler allvarliga sexualbrott än tidigare omfattas av preskriptionsbestämmelsen.

Som skäl för det utvidgade tillämpningsområdet för preskriptionsregeln angavs i motiven att reformen av hela sexualbrottslagstiftningen bl. a. syftade till att stärka skyddet för barn och att de rättspolitiska överväganden som hade legat bakom införandet av den särskilda preskriptionsregeln år 1995 var relevanta även i åldersgruppen 15–18 år. Vidare hänvisades i motiven bl. a. till att Sverige hade åtagit sig att i enlighet med FN:s barnkonvention skydda barn mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp och att varje människa under 18 år enligt konventionen är att anse som barn. Lagstiftaren ansåg därför att åldersgränsen i den särskilda preskriptionsregeln borde höjas till 18 år för att regelsystemet skulle medge en effektiv lagföring.

6 Förebyggande åtgärder och initiativ

6.1 Undervisning och information i skolan

Barns och ungdomars Internetanvändande och de faror och risker som är förknippade med detta har de senaste åren tilldragit sig stort intresse, och då inte minst i samband med rapporteringen kring uppmärksammade rättsfall. I de flesta grundskolor torde problemet ha observerats, men såvitt har kunnat bedömas skiljer det sig i stor utsträckning åt mellan olika skolor i fråga om hur företeelsen behandlas och i vilken omfattning det sker.

Läroplanen för grundskolan (Lpo 94) innehåller inga närmare föreskrifter om vad undervisningen i olika ämnen skall omfatta utan anger i stället skolans s.k. värdegrund och uppdrag samt dess mål och riktlinjer i mer generella termer. Således anges exempelvis att människolivets okränkbarhet och individens frihet och integritet är värden som skolan skall gestalta och förmedla.

Utöver läroplanen finns också kursplaner för grundskoleämnena. Kursplanerna uttrycker vilka krav som ställs på utbildningen i olika ämnen, men lämnar samtidigt stort utrymme för lärare och elever att välja stoff och arbetsmetoder. I kursplanerna anges varken arbetssätt eller metoder, utan på varje skola och i varje klass måste lärarna tolka kursplanerna och tillsammans med eleverna planera och utvärdera undervisningen med utgångspunkt i elevernas förutsättningar, erfarenheter, intressen och behov.

Den gemensamma kursplanen för de samhällsorienterande ämnena anger bl. a. att skolan skall sträva efter att eleven

utvecklar sin förmåga att använda olika informationskällor och ett kritiskt förhållningssätt till dessa. Denna kursplan anger vidare att eleverna genom att orientera sig i olika informationsmiljöer och använda sig av olika informationskällor skall få insyn i de möjligheter och problem som IT-samhället medför.

Det kan således konstateras att undervisning om faror och risker med Internetanvändande torde kunna rymmas inom kursplanen för i vart fall de samhällsorienterande ämnena. Å andra sidan kan knappast sägas att sådan undervisning framstår som obligatorisk med hänsyn till styrdokumentens innehåll. Detta är också den uppfattning som olika aktörer inom skolvärlden givit uttryck för vid förfrågningar som gjorts under utredningsarbetet, och det är därför knappast förvånande att frågan om risker förknippade med Internet behandlas så olika från skola till skola: I vissa skolor tas företeelsen upp i samband med undervisningen i t.ex. samhällskunskap. I andra skolor kan det ske genom att en extern föredragshållare (såsom den tidigare nämnde Mats Andersson) anlitas av skolan. Det kan också vara fråga om att den lokala hem- och skolaföreningen arrangerar en temakväll i ämnet. Och på en del håll får frågan förmodligen ytterst liten uppmärksamhet över huvud taget.

Varken hos Skolverket, Myndigheten för skolutveckling eller på annat håll finns någon sammanställning över i vilken omfattning och på vilket sätt information och upplysning om faror och risker med Internetanvändande sprids i skolan. I en av de undersökningar som ingått i Brå:s kartläggning uppgav emellertid endast var tredje elev¹ att de hade fått sådan undervisning. Bland denna minoritet elever ansåg dessutom hälften att undervisningen hade varit otillräcklig.

I sammanhanget bör nämnas att regeringen i 2005 års IT-proposition² ansåg att målen i nuvarande läro- och kursplaner inte helt och hållet återspeglar de kompetenskrav som informationssamhället ställer i fråga om exempelvis elevernas

¹ Av cirka 1000 barn i åldern 15-17 år som deltog i en webundersökning under år 2006.

² Prop. 2004/05:175, Från IT-politik för samhället till politik för IT-samhället.

säkerhetsmedvetande och förmåga att på ett säkert sätt använda digitala informations- och kommunikationsverktyg för att bl. a. kommunicera med andra. I propositionen angavs därför att regeringen avser att beakta dessa krav i framtida revideringar av läro- och kursplaner.

6.2 Initiativ för att sprida kunskaper

Förutom den informations- och kunskapsspridning som sker genom skolans egen försorg har olika aktörer tagit initiativ för att ytterligare öka uppmärksamheten i skolorna på frågan om risker med barns och ungas Internetanvändande. Ett sådant initiativ är den EU-finansierade kampanjen ”Det unga Internet” som drivs i samarbete mellan Medierådet och Myndigheten för skolutveckling. Kampanjen, som startade år 2005 och skall pågå till utgången av år 2006, har som övergripande syfte att

- öka medvetenheten och uppmuntra till dialog mellan barn och vuxna om säkert användande av Internet och visa på dess fördelar,
- stödja kunskap om Internet och källkritik och lära barn att hantera nya medier på ett ansvarsfullt sätt,
- samarbeta med viktiga aktörer för att tillsammans öka medvetandet om Internetsäkerhet,
- informera om filtreringsprogram, säkerhetstjänster och hotlines, samt att
- bygga vidare på kunskap och resurser som utvecklades i SAFT-projektet (angående detta projekt, se ovan under 3.3.1).

Målsättningen för kampanjen är att de pedagoger som undervisar i ämnen där säkerhet på Internet kan anses relevant skall vara bättre förberedda på frågor och diskussioner om Internetanvändning och därmed förknippade risker.

Kampanjen distribuerar utbildningsmaterial som skall kunna användas i skolundervisningen. I detta material ingår sådan

information som Medierådet har utarbetat, men även publikationer som har tagits fram av andra myndigheter och aktörer. Som exempel kan nämnas foldern "Livstid" som har utarbetats av bl. a. Myndigheten för skolutveckling och Microsoft och som har spritts bland lärare och rektorer. I foldern uppmärksammas riskerna för mobbning och trakasserier av olika slag på Internet. Vidare arrangeras inom ramen för kampanjen regionala seminarier i olika delar av Sverige som vänder sig till lärare och andra pedagoger som möter barn och unga i sitt yrke. Under den tid kampanjen pågår är tanken att 10–12 sådana seminarier kommer att arrangeras.

Medierådet har också utarbetat en broschyr på olika språk med tio tips till föräldrar om hur man bör förhålla sig till sina barns Internetanvändande och vilka regler man som förälder bör ställa upp i förhållande till sina barn. Broschyren delas bl. a. ut i samarbete med leverantörer av s.k. hem-pc.

Även från frivilligorganisationernas sida har olika initiativ tagits för att sprida kunskaper. Således bedriver Rädda Barnen sedan år 2006 en nationell utbildningssatsning kallad "Private Property". Målgruppen för projektet, som skall pågå till år 2008, är lärare och ungdomar på högstadiet och gymnasiet. Utbildningen sker i seminarieform och det långsiktiga målet är att minska barns och ungdomars utsatthet på Internet genom att förändra deras egna attityder och beteenden.

Även ECPAT har producerat utbildningsmaterial om säkert chattande avsett för föräldrar, lärare, barn och ungdomar. Organisationen har också i samarbete med 800 bibliotek satt upp tumregler rörande säkert Internetanvändande i anslutning till bibliotekens datorer för allmänheten.

Ytterligare ett projekt, som inte endast tar sikte på barns och ungdomars Internetanvändande, är kampanjen "Surfa Lugnt" som pågått sedan år 2005 och som främst syftar till att sprida kunskap om hur man undviker att drabbas av och sprida virus vidare, hur man får bukt med skräpmejl (s.k. spam) samt hur man upptäcker bedrägeriförsök (såsom s.k. phishing) på Internet. Denna kampanj är således mera tekniskt inriktad.

Initiativtagare till kampanjen är bl.a. Post- och Telestyrelsen, Svenskt Näringsliv, Telia och Microsoft. Genom att ordna möten, föreläsningar och andra aktiviteter samt genom att sprida informationsmaterial försöker kampanjen ge råd om hur man på ett säkert sätt använder Internet.

Rädda Barnens utbildningssatsning Private Property nådde under år 2006 ca 3 000 lärare och 2 000 elever. Beträffande de övriga kampanjerna saknas det uppgifter om hur stor spridning dessa har fått i de avsedda målgrupperna.

7 Internettjänsteleverantörernas ansvar och egna åtaganden

7.1 Det lagreglerade ansvaret

7.1.1 Ansvar enligt yttrandefrihetsgrundlagen

Ända sedan Internet blev tillgängligt för en bredare allmänhet har dess användning för brottslig verksamhet ständigt uppmärksamats i medierna och den allmänna debatten. Det har gällt såväl brott riktade mot person (t.ex. ärekränkingsbrott, olaga hot och ofredande) som mot andras rättigheter (t.ex. fildelning) och allmän ordning (t.ex. hets mot folkgrupp). Allra mest uppmärksamhet har kanske barnpornografibrotten över Internet fått.

Det straffrättsliga ansvaret för gärningar begångna på Internet skiljer sig i princip inte från vad som gäller om brottet begås på någon annan plats. Det är med andra ord den som begår gärningen som också har att svara för den.

I vissa fall omfattas emellertid yttranden och framställningar på Internet av det särskilda grundlagsskyddet i yttrandefrihetsgrundlagen (YGL). Detta skydd är avsett att omfatta sådana massmedieföretag, t.ex. tidningsföretag, som i sin traditionella verksamhet skyddas av bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen. Vad som skyddas enligt den s.k. databasregeln i 1 kap. 9 § YGL är förenklat uttryckt sådan information som en redaktion för en tryckt periodisk skrift eller för ett radioprogram eller annan som har utgivningsbevis tillhandahåller allmänheten ur en databas som endast ”utgivaren” kan ändra. Utanför skyddet faller således sådana diskussionsgrupper och chatfora

där innehållet kan ändras av användarna utan föregående granskning från utgivarens sida. Precis som är fallet med tryckfrihetsbrott åvilar det straffrättsliga ansvaret för yttrandefrihetsbrott i första hand utgivaren.

Skyddet i YGL avseende uppgifter på Internet omfattar alltså endast ett fåtal aktörer. Skyddet innebär bl. a. förbud mot förhandsgranskning och mot ingrepp från myndigheter. Vidare innebär regleringen i YGL att utgivaren är straffrättsligt ansvarig för sådana yttrandefrihetsbrott som begås på den aktuella platsen på Internet. Sådana yttrandefrihetsbrott är identiska med de tryckfrihetsbrott som anges i 4 och 5 §§ tryckfrihetsförordningen (TF). Detta innebär att exempelvis uppvigling, hets mot folkgrupp, förtal och olaga hot för att endast nämna några brott är att bedöma som yttrandefrihetsbrott om de begås på en sådan plats på Internet som omfattas av den ovan beskrivna databasregeln. Barnpornografibrott kan emellertid aldrig utgöra yttrandefrihetsbrott eftersom denna typ av ”yttranden” sedan flera år tillbaka är särskilt undantagna från skyddet i TF och YGL.

7.1.2 Ansvar enligt lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor

Förutom vid yttrandefrihetsbrott på Internet, som alltså torde utgöra en helt liten andel av den förekommande Internetbrottsligheten, kan andra än den faktiske uppgiftslämnaren hållas ansvarig även i de fall då den aktuella gärningen omfattas av bestämmelserna enligt 1998 års lag om ansvar för elektroniska anslagstavlor (SFS 1998:112, vilken ofta kallas BBS-lagen efter engelskans Bulletin Board System). I denna föreskrivs bl. a. att den som tillhandahåller en elektronisk anslagstavla skall hålla sådan uppsikt över sin tjänst som skäligen kan krävas för att uppfylla den skyldighet som lagen anger om att ta bort meddelanden som uppenbart innehåller sådant som avses i brottsbalkens bestämmelser om uppvigling, hets mot folkgrupp, barnpornografibrott eller olaga våldsskildring.

Bakgrunden till BBS-lagen var de nya möjligheter till informationsspridning på datoriserade "mötesplatser" som den tekniska utvecklingen hade skapat. Lagstiftaren ansåg att sådana elektroniska anslagstavlor visserligen i allmänhet används på ett seriöst eller i vart fall oförargligt sätt, men att de också kan utnyttjas för brottsliga förfaranden.¹ Med tanke på de svårigheter som kan finnas att spåra den egentlige avsändaren av ett straffbart meddelande på en elektronisk anslagstavla menade lagstiftaren att de gällande straffrättsliga reglerna inte på ett tillfredsställande sätt reglerade ansvaret för spridning. Detta förhållande, tillsammans med den bristande kontroll som ansågs föreligga över elektroniska anslagstavlor, medförde ett behov av att fastställa ett ansvar även för tillhandahållaren i fråga om vissa typer av meddelanden.

Det går i lagmotiven inte att hitta en närmare definition av begreppet "elektronisk anslagstavla" än att det är fråga om en tjänst för elektronisk förmedling av meddelanden som tillåter att användaren både själv lämnar meddelanden och tar del av andras meddelanden. Inte heller är det helt lätt att med hjälp av förarbetena definiera vem som är att betrakta som "tillhandahållare" av tjänsten. Ett exempel som anges är s.k. webbhotell, dvs. företag som erbjuder användare att lägga upp egna informationsdatabaser i form av hemsidor som kan nå genom företaget. Nätoperatörer som endast tillhandahåller nät eller andra förbindelser för överföring av meddelanden omfattas inte av lagen.

Att ansvaret riktas mot tillhandahållaren beror som sagt på att det ofta är svårt eller omöjligt att utreda varifrån ett elektroniskt meddelande härstammar. Därför åläggs den som kan bestämma över tjänstens användning, dvs. tillhandahållaren, i stället ansvaret. Denne kan således inte förhålla sig passiv till vad som försiggår på den elektroniska anslagstavla han tillhandahåller, utan måste hålla uppsikt över denna och ta bort meddelanden som är av ovan angivet slag. När det gäller frågan om hur ofta

¹ Prop. 1997/98:15 s. 8.

tillsyn bör ske anges som riktmärke i förarbetena att man inte torde kunna lämna en tjänst utan tillsyn under längre tid än en vecka.

BBS-lagen undantar vissa situationer. En sådan är elektronisk post, dvs. meddelanden som är avsedda bara för en viss mottagare eller en bestämd krets av mottagare. På motsvarande sätt som Posten inte har ansvar för innehållet i de brev bolaget befordrar har lagstiftaren ansett att inte heller den som tillhandahåller en tjänst för förmedling av elektronisk post bör ha något särskilt ansvar i fråga om meddelanden som är avsedda för viss mottagare eller en bestämd krets av mottagare.²

7.2 Frivilliga åtaganden och initiativ

Av redogörelsen ovan följer att det är uppenbart att det straffrättsliga ansvaret för brottsliga gärningar som begås över Internet endast i begränsad utsträckning omfattar annan än den verkliga avsändaren av den aktuella uppgiften/informationen. Detta förhållande hindrar emellertid inte att flera aktörer som förmedlar Internettjänster på frivillig väg har agerat för att på olika sätt förebygga och beivra att brott och andra oönskade beteenden förekommer inom ramen för de tjänster som de tillhandahåller.

År 2005 fanns det i Sverige ca 165³ Internet-leverantörer som tillhandahåller uppkoppling till Internet (ofta benämnda Internet Service Providers). Var och en av dessa uppställer sina egna avtalsvillkor i förhållande till kunden rörande användningen av uppkopplingen. Således sägs det t.ex. i Telias villkor att kunden inte får använda den tillhandahållna tjänsten "till förfång" för Telia. Om så sker varnas kunden och om misskötsamheten trots detta inte upphör kan kunden stängas av. Detta händer dock ytterligt sällan. De ageranden som i första hand avses i nyssnämnda villkor är missbruk i form av spridning av virus och s.k. skräppost. Däremot innehåller varken Telias eller någon

² Prop. 1997/98:15 s. 13.

³ Enligt Post- och Telestyrelsen.

annan svensk leverantörs villkor såvitt är bekant några föreskrifter om vilken typ av information och uppgifter som uppkopplingen får användas till att söka och ta del av. Om leverantören tillhandahåller lagringsutrymme åt kunden (t.ex. i form av en elektronisk anslagstavla) kan leverantören emellertid i egenskap av tillhandahållare av denna tjänst vara skyldig att agera enligt BBS-lagen för att ta bort meddelanden med sådant innehåll som omfattas av BBS-lagen (se avsnitt 6.1.2 ovan).

Ett avsteg från principen att Internet-leverantörerna inte närmare försöker begränsa sina kunders användning av Internetuppkopplingen är det s.k. Blockeringsprojektet. Detta är ett samarbete som startade år 2005 och som sker mellan Rikskriminalpolisen och flera av de större Internetleverantörerna, t.ex. Telia och Telenor. Projektet syftar till att minska lönsamheten i den kommersiella spridningen av barnpornografi, men också till att skydda Internetanvändare från att ofrivilligt komma i kontakt med barnpornografi genom missvisande länkar, popup-fönster (dvs. automatiska hopp till spärrade sidor) etc.

Samarbetet bedrivs på det sättet att Rikskriminalpolisens barnpornografigrupp fortlöpande underrättar de i samarbetet ingående Internetleverantörerna om Internetadresser som leder till sidor med barnpornografiskt innehåll. Leverantören blockerar då dessa adresser med följd att när Internetanvändaren (dvs. leverantörens kund) anger eller länkas till adressen kommer i stället en informationstext från Rikskriminalpolisen upp på skärmen där det anges att den sökta sidan bedöms innehålla barnpornografi och att man för ytterligare upplysningar kan vända sig till polisen. Rikskriminalpolisen uppskattar att ca 20 000–30 000 försök till åtkomst av sidor med barnpornografi blockeras varje dygn. En del av dessa ”försök” torde dock röra sig om s.k. pop-ups.

Samarbeten liknande det svenska Blockeringsprojektet förekommer även i några andra länder, t.ex. Norge och Storbritannien.

När det sedan gäller de aktörer som tillhandahåller innehåll och tjänster på Internet varierar även bland dessa de villkor som ställs för användande av deras tjänster. Inom den branschorganisation som funnits sedan år 1996, BitoS⁴, finns ett nyinrättat etiskt råd. De medlemsföretag som är anslutna till detta råd, t.ex. Lunarstorm och Spray, åtar sig att publicera tydliga rekommendationer och råd till sina användare rörande nätetikett och upplysa om vilka lagar som användarens agerande kan omfattas av. Det etiska rådet har tagit fram en egen symbol, kallad ”stoppknappen”, som de anslutna medlemsföretagen visar på sina respektive sajter. Genom att klicka på knappen skall användaren kunna anmäla missbruk eller olämpligt innehåll.

Såväl Blockeringsprojektet och Stoppknappen är alltså frivilliga åtaganden som förhållandevis få aktörer – om än flera av de stora – har anslutit sig till. Det stora flertalet svenska mötesplatser på Internet har varken närmare angivna användarvillkor eller säkerhetsavdelningar som kan ta emot anmälningar om missbruk från användarna.

Ett annat initiativ som bör nämnas i detta sammanhang är Squill-projektet som drivs av BRIS i samarbete med IT-företaget NetClean och som finansieras av Microsoft och Telia. Projektet, som har varit i drift sedan november 2006, syftar till att ge barn och unga möjlighet att kontrollera om den de kommunicerar med har väckt misstankar hos andra barn. I praktiken går det till så att man på Squills hemsida (squill.se) anger det namn eller alias som personen man har kontakt med (och alltså vill kontrollera) använder sig av. Om det visar sig att många andra tidigare har sökt på just detta specifika namn eller alias besvaras sökningen av en varningstext som talar om att det kan finnas anledning till försiktighet vid kontakterna med denna person. Om ett mycket stort antal personer har sökt på namnet i fråga sägs det i varningstexten att personen förmodligen inte är den han utger sig för att vara. Via hemsidan kan man också till BRIS rapportera (anonymt om man vill) om man har blivit utsatt för

⁴ Branschföreningen för Innehålls- och Tjänsteleverantörer på Onlinemarknaden i Sverige.

brott eller trakasserier av personer som man haft kontakt med på mötesplatser på Internet. För att bli en lättillgänglig tjänst arbetar BRIS för att de populäraste mötesplatserna på Internet skall innehålla Squill-länkar som gör tjänsten synlig och som gör det möjligt att söka och rapportera genom en enda klickning på länken.

Under Squill-projektets tre första månader gjordes ca 60 000 sökningar. Under samma period rapporterades ca 2 000 misstänkta namn eller alias in till BRIS av de barn och ungdomar som använder Squill.

8 Utländska utblickar

8.1 Storbritannien

8.1.1 Lagstiftningen mot möten i sexuella syften efter grooming

Flera uppmärksammade fall av sexuella övergrepp mot barn där den vuxne förövaren hade kommit i kontakt med offret på mötesplatser på Internet ledde till att justitiedepartementet år 2001 inrättade en särskild enhet – *Task Force on Child Protection on the Internet*. I enheten ingick bl. a. experter från polisen, barnrättighetsorganisationer och Internetindustrin. Efter förslag från denna Task Force innehåller den brittiska sexualbrottslagen (Sexual Offences Act) sedan den 1 maj 2004 en bestämmelse (section 15) som straffbelägger *meeting a child following sexual grooming etc.* om följande rekvisit är uppfyllda:

- En vuxen person över 18 år träffar avsiktligen ett barn under 16 år, eller företar en resa för att träffa barnet.
- Den vuxne har inte skäl att anta att barnet är 16 år eller äldre.
- Den vuxnes avsikt är att begå ett sexualbrott mot barnet.
- Den vuxne och barnet har vid minst två tidigare tillfällen träffats eller kommunicerat med varandra.

Påföljden för brottet är fängelse i högst tio år.

Bestämmelsen straffbelägger således inte de kontakter som den vuxne tar och/eller upprätthåller med barnet, utan straffansvar inträder först i och med att den vuxne träffar eller ger sig iväg för att träffa barnet. Det är därför egentligen missvisande att – som ofta sker – beteckna själva *grooming*-agerandet som kriminaliserat i Storbritannien. En anledning till att inte redan kontakterna straffbelades var rädslan för att en kriminalisering skulle komma att omfatta även kommunikation av oskyldig karaktär (bland annat gjordes från försvararhåll invändningen att förslaget till lagstiftning inte innehöll något krav på att de föregående mötena eller kommunikationen skulle ha haft något innehåll av sexuell karaktär).

Den nya bestämmelsen fick under lagstiftningsarbetet kritik från bl.a. människorättsorganisationer som påpekade faran för att personer skulle komma att straffas för handlingar som andra tror att de kan företa och inte för handlingar som de faktiskt begått. Förespråkarna för en kriminalisering enligt förslaget frågade sig å sin sida varför en vuxen person skulle söka upp ett för honom okänt barn på Internet, bekanta sig med detta barn och sedan träffa barnet utan att vare sig informera föräldrarna eller inhämta deras samtycke.

Påföljden för det nya brottet bestämdes till högst 10 års fängelse. Som skäl till det höga straffet angavs bl.a. att den vuxnes avsikter i vissa fall kan avse gärningar som kan straffas med livstids fängelse.

Sedan den nya lagstiftningen trädde i kraft har drygt 300 polisanmälningar om brottsligt förfarande enligt bestämmelsen inkommit eller upprättats. Det är dock oklart hur många av dessa som också lett till lagföring. En stor del av brotten har uppdragats i samband med lagföring av fullbordade sexualbrott, medan polisen i andra fall efter spaning och/eller tips har kunnat ingripa vid den tidpunkt då den vuxne givit sig iväg men ännu inte hunnit träffa barnet. I en del av dessa fall har polisen utgett sig för att vara barn vid kontakterna med den vuxne på Internet och genom SMS. Den vuxne har då dömts för försök till brott enligt bestämmelsen. Från polisens sida vill man betona att man i dessa

fall agerar helt i enlighet med de riktlinjer som finns, och som bl.a. innebär att polisen inte i någon form får agera uppmantrande utan i stället måste låta alla inviter och förslag komma från gärningsmannen.

Eftersom ett aktivt Internet-spaningsarbete och uppträdande under cover kräver mycket resurser varierar antalet uppdragade brott mellan Storbritanniens 43 olika polisdistrikt. Hos Londonpolisen finns en hel enhet som endast bekämpar övergrepp mot barn och som är bemannad av såväl utredare som tekniker, medan andra distrikt saknar denna typ av specialisering och särskilda kompetens.

Den som döms för brott enligt den nya straffbestämmelsen måste också underkasta sig de villkor som uppställs enligt den brittiska lagstiftningen om registrerings- och anmälnings-skyldighet för sexualbrottslingar (populärt, om än felaktigt, benämnd "Sex Offenders Register"). Härav följer att gärningsmannen under en tidsperiod av minst två år och som längst resten av livet (beroende i huvudsak på det utdömda straffets längd) med jämna mellanrum måste anmäla sig hos den lokala polisen. Härutöver måste gärningsmannen bl. a. i vissa fall också underrätta polisen om han skall åka utomlands. Ytterligare krav kan beslutas i domstol, som t.ex. förbud mot att vistas i närheten av skolor, förbud mot att färdas med barn i bil eller förbud mot att besöka ett visst land eller vissa länder.

8.1.2 CEOP – en ny myndighet

Som en ytterligare åtgärd för att förebygga och beivra sexualbrott mot barn över Internet inrättades i Storbritannien i april 2006 en särskild myndighet – Child Exploitation and Online Protection Centre (CEOP). Det är en brottsbekämpande myndighet, men skiljer sig i flera avseenden från andra sådana i Storbritannien. Vid CEOP har ett sextiotal experter från olika sektorer samlats för att bekämpa sexuellt utnyttjande av barn. I organisationen arbetar poliser med erfarenhet av barn- och sexualbrottsutredningar, IT-expert,

experter från barnrättighetsorganisationer m.fl. Arbetet består i förebyggande åtgärder riktade mot både mot barn och ungdomar och deras föräldrar, men också i utredande och brottsbekämpande insatser.

En viktig del i CEOP:s verksamhet är att samla de erfarenheter och kunskaper som finns på olika håll och inom olika sektorer i samhället för att på så sätt kunna utarbeta rätt strategier för att bekämpa online-relaterade övergrepp mot barn. Exempelvis läggs mycket möda ned på att försöka kartlägga gärningsmännens strategier och tillvägagångssätt. Dessa kunskaper förmedlas sedan till poliser på lokal nivå genom utbildningsinsatser.

CEOP bistår också främst de mindre polismyndigheterna i pågående utredningar genom att t.ex. tillhandahålla teknisk expertis för forensiska undersökningar eller genom att förmedla kontakt med utländska polismyndigheter och på så sätt underlätta utlämning till Storbritannien eller lagföring utomlands. En del av CEOP:s operativa arbete består vidare i att efterforska ägarna till websidor som tillhandahåller barnpornografi och att undersöka möjligheterna till förverkande av utbyte hos dessa ägare.

En annan av CEOP:s uppgifter är att försöka spåra sexualförbrytare som inte har följt sin anmälningsskyldighet eller andra villkor enligt de ovan beskrivna bestämmelserna om registrerings- och anmälningsskyldighet.

En stor del av CEOP:s arbete är emellertid fokuserat på brottsoffren och skadeverkningarna för dessa. CEOP deltar därför i utbildningsinsatser och annat arbete för att sprida medvetenheten om vilka risker barn och unga kan utsättas för vid kontakter med främmande människor på Internet. Vidare försöker CEOP identifiera och stödja barn som utnyttjats i barnpornografi.

CEOP har också knutit polismyndigheter i andra länder (för närvarande USA, Australien och Kanada) till sig för att utbyta information och upplysningar och för att kunna bistå varandra i brottsutredningar. Tillsammans har dessa polismyndigheter

bildat Virtual Global Taskforce (VGT) som i samarbete med Interpol arbetar globalt mot barnövergrepp som sker online. Samarbetet syftar till att förenkla utredning och lagföring rörande brott som berör flera länder såsom när gärningsmannen och offret befinner sig i olika världsdelar.

8.2 Norge

I Norge har det med utgångspunkt i den brittiska lagstiftningen diskuterats huruvida kontakter med barn i sexuellt syfte bör kriminaliseras. Sedan några olika förslag till lagstiftning hade remitterats till ett stort antal instanser under hösten 2006 framlades i december samma år en proposition med förslag till kriminalisering av möte med barn i avsikt att begå ett sexuellt övergrepp mot barnet.¹ I propositionen föreslås således att det i straffloven införs ett nytt lagrum – 201 a § – med följande innehåll:

Med böter eller fengsel inntil 1 år straffes den som har avtalt et møte med et barn under 16 år, og som med forsett om å begå en handling som nevnt i §§ 195, 196 eller § 200 annet ledd har kommet frem til møtestedet eller et sted hvor møtestedet kan iakttas.

Villfarelse om alder utelukker ikke straffeskyld, med mindre ingen uaktsamhet foreligger i så måte.

Straff etter denne bestemmelsen kan falle bort dersom de som har avtalt å møtes, er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

I propositionen har man gjort bedömningen att det agerande som avses i den brittiska lagstiftningen som huvudregel är att anse som straffri föreberedelse enligt norsk rätt. Man har vidare gjort bedömningen att barn genom nya kommunikationsmedel såsom Internet och mobiltelefoni har blivit mer sårbara för övergrepp, och att de möjligheter till anonymitet som sådana

¹ Ot.prp.nr 18 (2006-2007).

kommunikationsmedel erbjuder minskar upptäcktsrisken och sänker den psykologiska barriären hos en del vuxna att ta kontakt med barn i sexuella syften. Det har vidare ansetts att det fordras åtgärder av olika slag för att förebygga företeelsen och att straffbeläggning inte som enda åtgärd kan utgöra ett tillräckligt motmedel.

När det gäller frågan om vid vilken tidpunkt straffansvar skall inträda ansåg exempelvis den norske riksåklagaren i sitt remissyttrande att själva kontaktetableringen bör kriminaliseras. Justitiedepartementet menar emellertid att det i detta tidiga skede kan vara svårt att bevisa gärningsmannens uppsåt och att denne först i samband med att han skall träffa barnet tydligt manifesterar sina avsikter. Det ges vidare i propositionen uttryck för att ett möte med ett barn i sexuellt syfte måste anses ha ett betydligt högre straffvärde än själva kontaktetableringen.

I det förslag som remitterades ställdes som krav att mötet skulle ha föregåtts av minst två tidigare kontakter mellan den vuxne gärningsmannen och barnet. Det nu framlagda förslaget uppställer emellertid inte något krav överhuvud taget vad gäller föregående kontakter. Anledningen härtill sägs vara att gärningens straffvärde knappast kan knytas till antalet föregående kontakter. Det framhålls också i propositionen att ett krav på visst antal kontakter kan leda till att de vuxna förövarna anpassar sitt agerande så att det faller utanför det straffbara områdets ramar. I stället innehåller lagförslaget ett krav på att mötet skall ha *avtalats*, med vilket underförstås att mötet har föregåtts av kontakter i någon form.

Det straffbara området föreslås begränsas till möten med barn under 16 år, vilket utgör åldersgränsen för sexuell självbestämmanderätt i Norge. Som förklaring härtill anges att det inte gärna kan vara straffbart att med sexuella avsikter avtala ett möte med en person som det sedan är straffritt att ha sexuell umgänge med.

8.3 Nya Zealand

Även i Nya Zealand har den brittiska lagstiftningen tjänat som förebild, och *meeting a young person under 16 following sexual grooming* är således sedan juni 2005 ett brott som kan medföra fängelse i upp till sju år.² Den enda egentliga skillnaden mot den brittiska straffbestämmelsen är att det i Nya Zealand räcker med att den vuxne har haft kontakt med eller träffat barnet vid *ett* tidigare tillfälle. Under lagstiftningens första år åtalades och lagfördes endast en person, och brottet i fråga uppdagades i samband med att denna person dömdes även för andra brott. I den utsträckning polisen bevakar Internet sker det enligt uppgift i första hand för att upptäcka och beivra barnpornografibrott.

8.4 Kanada

Den kanadensiska strafflagstiftningen, som är federal, innehåller sedan år 2002 en bestämmelse som straffbelägger sådant beteende som i bestämmelsen kallas "luring a child" (vilket närmast får översättas med att locka eller lura ett barn).³ För straffansvar krävs att någon med hjälp av en dator kommunicerar med ett barn, eller med en person som han tror är ett barn, och att detta sker i syfte att begå ett sexualbrott mot barnet. Beroende på vad för slags sexualbrott som gärningsmannen har i åtanke räcker det i vissa fall med att barnet är under 18 år, medan denna åldersgräns beträffande en del typer av brott är satt till 16 respektive 14 år. Påföljden är fängelse i högst fem år.

Att straffbestämmelsen endast tar sikte på s.k. online luring och inte liknande ageranden i andra sammanhang har förklarats med att vad som vid tidpunkten för lagstiftningen framför allt var uppmärksammat var sådana kontakter som vuxna knöt med barn på Internet och att det fanns en politisk enighet om att kriminalisera just denna typ av kontakter. Till skillnad från den brittiska straffbestämmelsen är det alltså kontakterna i sig som är

² Crimes Act Section 131B.

³ Criminal Code Part V section 172.1.

straffbelagda. En annan skillnad är att det för straffansvar inte krävs att det är ett barn som den vuxne kommunicerar med, utan att det räcker med att den vuxne *tror* att det är ett barn han har att göra med. Denna konstruktion medför att straffansvar inträder även om "barnet" i själva verket är en polisman som uppträder under täckmantel.

Enligt uppgift har ett fyrtiotal personer dömts för luringbrottet. Polisen bevakar mötesplatser på Internet och det händer också att man genomför provokativa åtgärder eftersom straffbestämmelsen är särskilt anpassad för att kunna täcka även sådana situationer. Däremot är man från polisens sida noggrann med att inte väcka den vuxnes intresse eller på annat sätt aktivt förmå denne att begå brottsliga handlingar.

SLUTSATSER OCH FÖRSLAG

9 Förebyggande åtgärder m.m.

9.1 Information och upplysning

De åtgärder som redan i dag har satts in för att stävja företeelsen är i första hand av förebyggande slag och består som redogjorts för ovan i ansträngningar att genom upplysning och information få barn och ungdomar och i viss utsträckning även deras föräldrar att bli medvetna om de risker som är förknippade med att knyta kontakter på Internet. Som framgått ovan bedrivs sådan verksamhet dels inom ramen för skolverksamheten, men också genom kampanjer på initiativ från olika aktörer. Det är också tydligt att medvetenheten om behovet av att sprida kunskaper om företeelsen har ökat bland lärare och andra som arbetar med barn och ungdomar.

Däremot är det svårt att göra någon säker bedömning av i hur stor utsträckning dagens skolelever har nåtts av undervisning eller annan information rörande risker och faror som kan vara förknippade med kontakter med okända personer på Internet. Varken Skolverket eller Myndigheten för skolutveckling har någon mera precis överblick över hur det ser ut på enskilda skolor, och inte heller finns det några tillförlitliga uppgifter om hur många barn och ungdomar som tagit del av "Det unga Internet" och liknande kampanjer. I en av de undersökningar som ingår i Brå:s kartläggning svarade cirka en tredjedel av de tillfrågade ungdomarna i åldrarna 15–17 år att de aldrig hade fått

någon sådan undervisning i skolan. Detta förhållande hindrar visserligen inte att de kan ha nåtts av information på annat sätt, men det finns ändå anledning att anta att ett mycket stort antal barn och unga aldrig har tagit del av någon undervisning eller annan information om risker med Internetanvändande.

En annan fråga är givetvis vilken effekt information och undervisning om en sådan företeelse det nu är fråga om har i förhållande till den aktuella målgruppen. Å ena sidan kan utbildningsinsatser hjälpa ungdomar att undvika sådan utsatthet som kan bero på ren okunskap och oerfarenhet. Å andra sidan är det inte givet att ökade kunskaper per automatik påverkar barns och ungas riskbeteenden. Det kan i detta sammanhang vara av visst värde att granska vilka effekter liknande upplysningskampanjer i skolan har haft när det varit fråga om information om andra riskbeteenden såsom rökning och alkohol- och narkotikamissbruk.

Ett exempel på en sådan kampanj är det s.k. VÅGA¹-programmet, som bedrevs bland högstadieelever i årskurs sju i ett stort antal skolor under flera år på 1990-talet och som bestod i att uniformerad polis informerades om (bland annat) riskerna med narkotikamissbruk. När VÅGA-programmet utvärderades för att undersöka om de elever som hade deltagit i programmet hade fått större motståndskraft mot att använda droger än de elever som inte hade deltagit blev slutsatsen relativt entydig, nämligen att det saknades belägg för att eleverna som hade genomgått programmet i större utsträckning än andra elever var "vaccinerade" mot droger. Även undersökningar i programmets ursprungsland, USA, pekar i samma riktning.² Resultatet kan naturligtvis inte tas till intäkt för att upplysning om riskbeteenden alltid skulle vara meningslös när den riktar sig till tonåringar. Självfallet beror resultatet såväl på vilket slags beteende som informationen avser som hur den utformas. Det är ändå viktigt att ha i åtanke att en ökad kunskapsnivå hos

¹ VÅGA-programmets förlaga kommer från USA, där det kallas DARE (Drug Abuse Resistance Education).

² Ungdomar, droger och polisens insatser, BRÅ-rapport 1999:1.

mottagarna inte nödvändigtvis också måste medföra ”positiva” förändringar i fråga om attityd och beteende.

Det bör i detta sammanhang också framhållas att en del av de barn som utsätts för sexuella övergrepp efter kontakter med för dem okända vuxna människor har varit medvetna om att kontakterna med den vuxne har inneburit en risk för att sexuella handlingar skulle komma till stånd, och att en del barn kanske till och med, av olika anledningar, själva varit inställda på en sexuell kontakt (se vidare avsnitt 3.3.2). Det är i och för sig möjligt att en del barn i denna kategori skulle bli mer riskmedvetna genom bättre information och upplysning, men det är långt ifrån säkert att sådana åtgärder skulle få dem att avhålla sig från denna typ av kontakter.

Vidare besitter erfarenhetsmässigt de vuxna personer som söker barn i sexuellt syfte förmågan att ständigt utveckla och ”förfina” sina tillvägagångssätt och det ligger på så sätt ofta steget före barn och andra vuxna i fråga om metoder och kunskaper. Undervisningsinsatser riktade mot barnen torde heller inte ha någon nämnbar påverkan på de vuxna gärningsmännens vilja och ansträngningar att fortsätta med sitt agerande. På så sätt påverkas troligen inte själva förekomsten av beteendet. Det kan nämligen knappast antas att de förebyggande åtgärderna i form av utbildning och kunskapsspridning skulle kunna bli så framgångsrika att det inte längre vore ”lönt” för de vuxna gärningsmännen att fortsätta att söka barn att odla relationer till.

Slutsatsen av det ovan sagda är att ökade utbildnings- och informationsinsatser knappast kan förväntas att ensamma reducera den typ av kontakter det nu är fråga om till en nivå som skulle kunna anses oproblematiske. Det är naturligtvis ändå angeläget att så mycket som möjligt görs i detta avseende. Det kan t.ex. finnas anledning att beakta frågan vid kommande revideringar av läro- och kursplaner. Det är också viktigt att den undervisning som bedrivs hela tiden anpassas utifrån respektive elevgrupps sammansättning i fråga om ålder, förutsättningar och Internetvana.

9.2 Utökade åtaganden för leverantörer av Internettjänster

9.2.1 Frivilliga initiativ och självsanering

Som framgått ovan har det inom Internet-branschen tagits flera initiativ för att öka säkerheten och riskmedvetenheten hos användarna av tjänster på Internet. Som exempel kan nämnas kampanjen "Surfa Lugnt" och inrättandet av ett etiskt råd inom branschorganet BitoS. Även Squill-projektet, som syftar till att varna barn och ungdomar för personer som betar sig misstänkt, är ett sådant initiativ.

Fortfarande är emellertid relativt få svenska Internet-tjänsteleverantörer anslutna till BitoS etiska råd. Det finns inte någon lättillgänglig förteckning över de anslutna företagen och inte heller någon samlad information om vilka mötesplatser som är mindre välbevakade eller av andra skäl bör undvikas. Det kan därför vara svårt för föräldrar och skolpersonal att ha åsikter om eller inflytande över vilka tjänster som barnen skall tillåtas använda. Om sådan information fanns lättillgänglig och uppdaterades skulle möjligen många icke anslutna aktörer för att inte tappa användare "tvingas" att anpassa sig i fråga om övervakning och säkerhetsrutiner. Det är också lätt att föreställa sig att icke anslutna aktörer skulle få svårt att behålla eller dra till sig annonsörer och andra finansiärer. Även om som sagt en hel del redan görs av branschen själv kan det finnas skäl att överväga om ytterligare förbättringar och initiativ skulle kunna uppmuntras från statsmakternas sida. En sådan åtgärd skulle kunna vara att någon form av certifieringssystem. Man kan också tänka sig att exempelvis Konsumentverket skulle kunna utarbeta riktlinjer i fråga om god "Internet-sed" och verka för att sådana får spridning bland både barn och föräldrar.

Även om åtgärder av det slag som beskrivs ovan vidtas kan man givetvis inte förvänta sig att mera riskfyllda mötesplatser på Internet kommer att försvinna. Det förhållandet att ett forum saknar just användarregler och övervakning kan i stället tänkas

öka dess popularitet hos de barn och ungdomar som av olika skäl värdesätter avsaknaden av regler och insikt från vuxenvärlden.

9.2.2 Skärpt lagstiftning?

En del av de kontakter som vuxna tar med barn i sexuella syften är tydliga i det avseendet att den vuxne omgående eller i vart fall ganska snart låter barnet förstå att han är intresserad av en kontakt eller relation med sexuell innebörd i någon form. Dessa kontakter är i vissa fall straffbara redan i dag. Det gäller i synnerhet om barnet är under 15 år och således endast i mycket begränsad utsträckning kan ge uttryck för frivillighet på ett sätt som kan ha betydelse för den straffrättsliga bedömningen av den vuxnes agerande.

I andra fall kan den vuxne ägna lång tid åt att skapa och utveckla relationen med barnet utan att avslöja sitt egentliga syfte, dvs. att i framtiden kunna utnyttja barnet sexuellt i någon form. Detta tillvägagångssätt kanske visserligen i många fall kännetecknas av ett mönster i fråga om hur relationen till barnet byggs upp, men är naturligtvis ändå till sina yttre och synbara former sådant att det kan vara mycket svårt att urskilja från sådana harmlösa eller rentav önskvärda kontakter som också sker över generationsgränserna på Internets olika mötesplatser. Det säger sig därmed självt att ett övervakansvar enligt förebild från BBS-lagen i praktiken skulle vara svårt att efterleva när det är fråga om kommunikation som objektivt sett – till skillnad från t.ex. barnpornografi – inte nödvändigtvis innehåller tydliga indikationer på brottsliga avsikter. Det framstår således som en svårframkomlig väg att genom övervakning lyckas exkludera de oönskade kontakterna från sådana kontakter mellan vuxna och barn som inte har ett sexuellt syfte.

Till detta kommer att BBS-lagen givetvis endast är tillämplig i förhållande till sådana Internettjänsteleverantörer som lyder under svensk lagstiftning. Även om flertalet av de mötesplatser som bland barn och ungdomar i dag är populära på Internet tillhandahålls av sådana aktörer är det långt ifrån givet att det

även i framtiden kommer att förhålla sig så. En utvidgning av BBS-lagens tillämpningsområde skulle alltså kunna riskera att få begränsad effekt även av denna orsak.

Utöver de ovan beskrivna svårigheterna att i praktiken övervaka och upptäcka kontakter av sådant slag som det nu är fråga om inställer sig också flera spörsmål av mer principiell karaktär.

Det tillsynsansvar som BBS-lagen lägger på tillhandahållarna av elektroniska anslagstavlor medför, som framgått ovan, en skyldighet att ha uppsikt över tjänsten samt att ta bort meddelanden som innefattar brott i form av uppvigling, hets mot folkgrupp, barnpornografibrott eller olaga våldsskildring. Det rör sig alltså om ett begränsat antal typer av gärningar som är kriminaliserade i sig. Att till detta ansvar föga ytterligare en handlingstyp som i sig inte är brottslig ter sig främmande. Visserligen medför det ovan nämnda s.k. Blockeringsprojektet att en straffri handling som att titta på barnpornografi försvåras, men projektet bygger på frivilliga åtaganden och avser dessutom material beträffande vilket de flesta typer av hantering är brottsligt och som dessutom är förhållandevis lätt att identifiera för polisen och de samarbetande Internet-leverantörerna.

Det bör också påpekas att åtgärder varigenom den enskilde användaren hindras att ta del av uppgifter möjligen kan stå i strid med förbudet mot avlyssning i 6 kap. 17 § lagen (2003:389) om elektronisk kommunikation (LEK). Förbudet innebär att endast berörda användare får ta del av eller på annat sätt behandla elektroniska meddelanden, varmed avses i princip all slags information som överförs via en allmänt tillgänglig elektronisk kommunikationstjänst. Operatören kan dock tillåtas behandla meddelandena, t.ex. genom filtrering, om någon av de berörda användarna har samtyckt. När det gäller det ovan beskrivna Blockeringsprojektet har Post- och Telestyrelsen, som är tillsynsmyndighet i fråga om elektronisk kommunikation, vid möten med projektets deltagare ansett att ett förhinder av åtkomst till en viss Internetadress inte nödvändigtvis är att anse som en sådan behandling av elektroniska meddelanden som avses i

6:17 LEK. Situationen är alltså inte självklart jämförbar med det fallet att en Internetleverantör filtrerar bort vissa typer av meddelanden.

Härutöver reser sig också en annan principiell frågeställning, nämligen huruvida det vore rimligt och önskvärt att låta ett övervakansvar avse innehållet i elektroniska meddelanden som är avsedda endast för en viss mottagare. Det är ju genom denna typ av chat-kommunikation som kontakterna av nu aktuellt slag tas och på så sätt relationerna byggs upp. Sådana meddelanden omfattas inte av BBS-lagen eftersom det från lagstiftarens sida inte ansetts möjligt att göra skillnad på denna typ av kommunikation och sedvanlig brevpост, för vars innehåll distributören aldrig ansvarar.

Man kan också ifrågasätta det lämpliga i att lägga någon form av ansvar att granska det närmare innehållet i dialogen mellan två personer på endast en särskild typ av "mötesanordnare". Ett sådant ansvar borde i så fall rimligen rikta sig mot alla som arrangerar eller upplåter platser för möten mellan människor över generationsgränserna, såsom idrottsföreningar, frimärksklubbar etc.

Slutligen får man förmoda att ett ansvar riktat mot tillhållarna av Internettjänster, lika litet som utbildningsinsatser riktade mot barn och unga, skulle ha någon större inverkan på de vuxna gärningsmännens vilja och bemödanden att fortsätta sitt agerande.

9.2.3 Sammanfattning

Flera initiativ för att stärka användartryggheten och öka medvetenheten om riskerna med Internetanvändande har redan tagits av branschens egna aktörer. Långt ifrån alla av dessa är emellertid delaktiga i de åtgärder som vidtagits. Det kan också vara svårt att på ett enkelt sätt ta del av vilka aktörer som har åtagit sig att följa sådana etiska regler som har utarbetats och vad dessa regler består i. Även om de förväntade effekterna av att sådan information får bättre spridning inte skall överdrivas vore

det ändå angeläget om statsmakterna tog initiativ till och uppmuntrade sådana åtgärder.

Däremot är det knappast möjligt eller lämpligt att genom tvingande lagstiftning ålägga branschens aktörer ett ansvar att övervaka och stoppa sådan kommunikation som kan misstänkas syfta till att vuxna lär känna barn i brottsliga syften.

9.3 En samlad hantering av kunskap och erfarenhet

Trots viss forskning på området, däribland Brå:s kartläggning, är kunskaperna om Internet-relaterade brott mot barn i många avseenden bristfälliga. Det saknas exempelvis tillförlitliga uppgifter om hur många barn som utsätts för brott online och det saknas säkra kunskaper om huruvida vissa barn löper större risk än andra att drabbas. Allra sämst kanske kunskaperna är i fråga om gärningsmännen, vad som utmärker dem och hur de agerar. I den mån kunskaper och erfarenheter finns, är dessa spridda mellan olika aktörer. Bristen på samlad erfarenhet och kunskap medför naturligen svårigheter att utarbeta adekvata förebyggande åtgärder. Vilken typ av åtgärder som är lämpliga och kan förväntas ge effekt torde till stor del vara beroende av hur den målgrupp ser ut mot vilka de riktas. Tioåriga barn med ringa Internetkunskaper har givetvis behov av andra typer av förebyggande åtgärder än IT-vana sextonåringar. Det är inte heller säkert att alla barn i den senare gruppen har behov av samma typer av insatser. De barn som är ovetande om de vuxnas tillvägagångssätt behöver säkert annan information och upplysning än de barn som redan stött på vuxna med sexuella avsikter och som i vissa fall kanske också rentav finner spänning i sådana kontakter. På motsvarande sätt är det också rimligt att anta att åtgärder riktade mot förövarna måste anpassas med utgångspunkt i de olika orsaker som kan ligga bakom beteendet i fråga.

Det är förmodligen inte heller något djärvt antagande att kunskaperna skiftar mellan landets polisdistrikt och åklagarkammare när det gäller vilka möjligheter som redan i dag –

tekniskt och lagligt – står till buds för att upptäcka och beivra sådana beteenden på Internet som är brottsliga. Det torde också vara så att värdefulla erfarenheter från företagna utredningar inte får sådan spridning mellan poliser och åklagare som hade varit önskvärd. Likaså varierar förmodligen också de resurser som finns till förfogande för att bemöta brottslighet av den nu beskrivna typen.

Vidare lär den tekniska utvecklingen med största sannolikhet komma att medföra att tillvägagångssätt som i dag inte kan förutses kan komma att användas i framtiden och det är därför angeläget att så fort som möjligt identifiera och söka stävja sådana metoder.

En annan brist som har påtalats är det förhållandet att det kan vara svårt att veta vart man som enskild skall vända sig om man har blivit utsatt för ovälkomna kontakter på Internet. Detta har påtalats inte minst från aktörer som möter barn och föräldrar med sådana erfarenheter. Det kan exempelvis vara svårt att få besked – från polisen eller från annat håll – om det man har utsatts för är brottsligt, om det skall anmälas och vad en anmälan kan förväntas leda till.

Som påtalats i det föregående avsnittet finns det inte heller något offentligt organ som uppmuntrar eller bistår Internetbranschen med att utarbeta och förbättra metoder för att öka säkerheten och riskmedvetenheten hos användarna.

Det kan således finnas skäl att överväga om inte ett organ av brittisk modell (se ovan under avsnitt 8.1.2) borde inrättas även i Sverige. Ett sådant organ skulle exempelvis kunna

- samla erfarenheter och kunskaper från t.ex. rättsväsendet, barnpsykiatri, kriminalvården, barnrättighetsorganisationer och Internettjänsteleverantörer (eller andra aktörer med kunskaper av mer teknisk karaktär),
- sprida dessa kunskaper till alla berörda,
- utifrån dessa kunskaper utarbeta förslag och strategier i fråga om förebyggande åtgärder i förhållande till såväl offer som förövare,

- kartlägga befintliga och kommande behov av lagstiftning eller annan reglering,
- utarbeta instrument som kan sporra Internetbranschens aktörer att göra deras tjänster säkrare att använda,
- ta emot och vidarebefordra anmälningar, förfrågningar, klagomål m.m. till polis, socialtjänst eller den instans som annars bör befatta sig med ärendet i fråga,
- ge stöd och råd i och samordna brottsutredningar,
- verka gränsöverskridande både i fråga om utbyte av erfarenheter och i fråga om samverkan i brottsutredningar med internationell vidd.

När det gäller de sistnämnda uppgifterna vore det exempelvis av värde med ett organ som skulle kunna kartlägga gärningsmän som opererar över skilda delar av landet, eller från andra länder, och som skulle kunna identifiera olika tillvägagångssätt som de vuxna förövarna använder sig av. För det fall att polisen, på sätt som föreslås i senare avsnitt, skulle spana mer aktivt på populära mötesplatser och kanske även tillgripa provokativa arbetsmetoder borde denna uppgift rimligen också kunna placeras vid det föreslagna organet. På så sätt skulle en samlad överblick och ett enhetligt arbetssätt kunna uppnås.

Det kan i och för sig diskuteras om det skulle finnas fördelar förknippade med att anförtro en myndighet eller organisation utanför polisväsendet de föreslagna uppgifterna. För en del enskilda skulle det kanske exempelvis kunna kännas mindre ingripande i det egna privatlivet att få resonera med eller få stöd av en icke polisiär, eller rentav frivillig, organisation. Mot bakgrund av de uppgifter som enligt ovan borde anförtros det föreslagna organet följer emellertid att de måste kunna utföras med polisiära befogenheter och därmed placeras någonstans inom polisväsendet. Sedan är det givetvis inget som hindrar att ett nära samarbete sker med andra aktörer.

Det finns således starka skäl att överväga att inom polisen inrätta en särskild enhet med de ovan beskrivna uppgifterna.

Frågan hur denna närmare skall organiseras och bemannas måste givetvis närmare prövas inom polisväsendet.

9.4 Slutsatser

Ytterligare insatser för kunskaps- och informationsspridning vore värdefulla och önskvärda. Genom att såväl barn som deras föräldrar och andra vuxna i omgivningen blir medvetna om vilka risker som är förknippade med Internetkontakter och hur man skyddar sig kan i vart fall sådana riskfyllda situationer som uppstår på grund av okunskap och oerfarenhet bättre förebyggas.

Det är också angeläget att Internetbranschens egna aktörer inte bara på egen hand utan med uppmuntran från statsmakternas sida förfinar och utvecklar sina metoder att förebygga och hindra att barn utsätts för risker och brott vid användandet av de tjänster som branschen tillhandahåller.

En ytterligare åtgärd för att stärka skyddet för barn och ungdomar vore att inom polisen inrätta en särskild enhet med uppgift att bl.a. samla och sprida kunskaper, se över behovet av och utarbeta förslag till lagstiftning eller andra strategier för att öka användarsäkerheten och vidarebefordra anmälningar och förfrågningar.

De föreslagna åtgärderna kan förhoppningsvis leda till ökad medvetenhet och bättre säkerhetstänkande. Det vore emellertid naivt att tro att de skulle kunna få den effekten att den aktuella företeelsen, dvs. vuxna personer som söker kontakt med barn i sexuella syften, skulle reduceras till en sådan liten omfattning att den inte längre skulle anses utgöra ett allvarligt samhällsproblem. Det finns därför anledning att ifrågasätta om strafflagstiftningen utgör tillräckligt skydd för barn och unga mot denna typ av kontakter.

10 I vilken utsträckning omfattas kontaktskapande åtgärder av gällande lagstiftning?

10.1 Självständiga brottsformer

Som framgått av den tidigare redogörelsen har Internet skapat ett kontaktforum av ett slag och en omfattning som saknar tidigare motsvarigheter. Internet ger inte bara möjligheter för den enskilde användaren att komma i kontakt med ett i princip oändligt antal andra människor utan ytterligare ansträngningar än några knapptryckningar. Internet erbjuder härutöver också möjligheten för de kommunicerande parterna att vara anonyma för varandra eller lämna osanna eller rentav rakt igenom uppiktade uppgifter om sig själva. Det säger sig självt att en mötesplats av detta slag knappast kan vara befriad från förkastliga eller mindre önskvärda beteenden. Vissa av dessa beteenden är i dag straffbara, medan andra snarast får betraktas som endast olämpliga. Således är det givetvis straffbart att hota någon alldeles oavsett om detta sker i verkliga livet eller på en mötesplats på Internet. Likaså är det lika olagligt att sprida barnpornografi över Internet som under disk i en tidningskiosk. Däremot förekommer det som sagt även beteenden som kanske är oönskade, men som inte medför straffansvar i andra sammanhang och därför inte heller gör det om de äger rum på Internet. Som exempel kan nämnas mobbning och trakasserier som inte är av tillräckligt allvarligt slag för att anse som brottsliga, liksom vissa reklam- och marknadsföringsmetoder.

När det gäller den företeelse som utredningsuppdraget avser, dvs. vuxnas kontaktsökande med barn i sexuellt syfte, så visar Brå:s kartläggning tillsammans med vad som i övrigt har

framkommit under utredningen att en stor andel av alla svenska barn och ungdomar har utsatts för eller regelbundet utsatts för sexuella inviter och närmanden på Internet. De ågeranden det är fråga om är i vissa fall redan i dag straffbelagda enligt nu gällande lagstiftning. Följande gärningar torde förekomma i stor omfattning:

- Sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 § andra stycket brottsbalken genom att t.ex. göra anstötliga uttalanden med sexuell innebörd eller uppmana till sexuella handlingar. För straffansvar krävs att ågerandet är ägnat att kränka den andres sexuella integritet. Om den andra personen själv ågerar på liknande sätt eller uppmuntrar sådant beteende kan handlandet således aldrig bedömas som brottsligt, förutsatt att den andra personen har uppnått åldern för sexuell självbestämmanderätt. Eftersom frivillighet är en sådan omständighet som det även beträffande barnen yngre än 15 år torde finnas utrymme att beakta vid den straffrättsliga bedömningen är det inte självskrivet att den typ av handlingar som nu avses alltid är att bedöma kränkande i sådan utsträckning som krävs för straffansvar även om de riktar sig mot barn under 15 år. Bedömningen blir beroende av om barnet med hänsyn till sin utveckling och omständigheterna i övrigt kan anses ha haft förmåga att ta ställning till situationen.
- Utnyttjande av barn för sexuell posering enligt 6 kap. 8 § brottsbalken, genom att t.ex. förmå ett barn att visa upp sig naken framför en kamera eller i en webbkamera. Om barnet har uppnått 15 års ålder krävs för straffansvar emellertid att poseringen är ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling (se vidare under avsnitt 5.4.3). Ågerandet kan också medföra ansvar för barnpornografibrott enligt 16 kap. 10 a § brottsbalken.

Mot bakgrund av det vidare innehåll som begreppet *sexuell handling* är avsett att ha i förhållande till det tidigare gällande begreppet *sexuellt umgänge* (se vidare under avsnitt 8.2) kan det finnas skäl att fråga sig om även ageranden som sker utan någon fysisk kontakt mellan de inblandade parterna i några situationer skulle kunna anses utgöra sexuella handlingar i sexualbrottslagstiftningens mening. Utgångspunkten är visserligen, liksom tidigare, att det har förekommit en någorlunda varaktig fysisk beröring av antingen den andres könsorgan eller den andres kropp med det egna könsorganet.¹ Enligt förarbetena bör emellertid även vissa andra typer av ageranden kunna bedömas som sexuella handlingar. Ett exempel som anges är det fallet att gärningsmannen förmår offret att själv onanera.² Man kan således fråga sig om det skulle kunna bedömas som en sexuell handling – t.ex. ett sexuellt övergrepp mot barn enligt 6 kap. 6 § brottsbalken – om en vuxen man förmår ett barn under 15 år att onanera i en webbkamera. Såvitt är känt har något sådant fall ännu inte blivit föremål för bedömning i domstol, men det kan förefalla främmande att betrakta ett agerande som varken innefattar kroppslig beröring eller samtidig fysisk närvaro som ett sådant slags sexuell handling som 2005 års sexualbrottsreform var avsedd att innefatta.

10.2 Osjälvständiga brottsformer

Sedan lång tid tillbaka intas i svensk rätt en restriktiv hållning när det gäller försöks straffbarhet. En första förutsättning för straffbarhet är att det är särskilt föreskrivet att försök till just den aktuella gärningen är straffbart. Så är också fallet beträffande de flesta sexualbrotten. Ett andra krav för att en handling skall kunna bedömas som försöksbrott är att gärningsmannen har påbörjat utförandet av ett visst brott. Han skall således ha lämnat planeringsstadiet och skridit till verket för att fullborda en bestämd gärning. Frågan om när den s.k. försökspunkten har

¹ Prop. 2004/05:45 s. 33.

² Prop. 2004/05:45 s. 34.

passerats har i rättspraxis vållat en del problem, och försöksbrottets avgränsning har också varit föremål för överväganden i olika sammanhang.³ Ofta får domstolen grunda sin bedömning på vad som framstår som naturligt i det konkreta fall som är föremål för bedömning. Det bör här särskilt framhållas att det inte fordras att något handlande som uppställs som objektivet rekvisit i lagrummet för den aktuella gärningen har påbörjats.

En omständighet som kan medföra att försökspunkten inte anses passerad är om det föreligger ett uppehåll i händelseförloppet. I sådana fall har gärningsmannen ibland bedömts sakna erforderlig fasthet i sitt uppsåt.

En annan omständighet som bör beaktas är huruvida det handlande som har utförts är straffbart i sig. Om så är fallet är försökspunkten ofta att anse som uppnådd om handlandet är avsett att så gott som omedelbart följas av en gärning som omfattas av något av rekvisiten för det fullbordade gärningen. Om däremot den utförda gärningen i sig inte är brottslig menar Wennberg att straffbart försök inte föreligger.⁴ Denna uppfattning skiljer sig från Strahl, som menade att det är oundvikligt att en handling som i och för sig är oklanderlig kan vara att bestraffa som försök på grund av uppsåtet hos den som företar handlingen. Man måste dock enligt Strahl i dessa fall vara försiktig med att anta att försökspunkten har nåtts.⁵

När det gäller försökspunktens placering vid sexualbrotten har denna fråga, med något undantag (se nedan), inte mera allmänt berörts i samband med senare års lagstiftningsreformer, utan vägledning får sökas i doktrinen och de få rättsfall som finns refererade på området.

Försökspunkten måste i vart fall i regel anses passerad när gärningsmannen har påbörjat utförandet av någon av de handlingar som ingår i den objektiva brottsbeskrivningen, t.ex. hotat offret (vid försök till våldtäkt) eller påbörjat ett missbruk av sitt förhållande till offret (vid sexuellt utnyttjande av person i

³ Se t.ex. SOU 1996:185 Straffansvarets gränser.

⁴ Wennberg, *Försök till brott*, 1985, s. 134 och 167.

⁵ Strahl, *Allmän straffrätt i vad angår brotten*, 1976, s. 218.

beroendeställning), förutsatt att gärningsmannen avser att tämligen direkt därefter fullbordar försöket. I andra fall torde försökspunkten inträda när det sexuella närmandet påbörjas. I rättsfallet NJA 1967 B 21 dömdes således en man för försök till otukt med ungdom sedan han hade dragit ned blixtlåset på målsägandens byxor. Enligt i vart fall Wennberg kan försöksansvar däremot inte komma i fråga för en s.k. ful gubbe som lockat med sig ett barn upp på en vind för att förgripa sig på barnet om händelseförloppet avbryts på väg upp till vinden.⁶

I avsaknad av mer än enstaka motivuttalanden och överrättsavgöranden kan ändå följande försiktiga slutsatser dras när det gäller försöksansvar för handlingar med sexuellt innehåll som begås mellan två personer över t.ex. Internet (frågan om farerekvisitets uppfyllnad har här utelämnats):

- Försöksansvar för gärningar som innefattar sexuella handlingar i lagens mening torde endast undantagsvis kunna komma i fråga. Oavsett om det förberedande agerandet är straffbart i sig (t.ex. i form av sexuellt ofredande) föreligger det sannolikt ett alltför långt tidsmässigt uppehåll mellan kontakten och det tänkta övergreppet vid ett kommande sammanträffande. Undantaget är försök till köp av sexuell handling av barn. Beträffande detta brott måste rimligen samma bedömning göras som när den säljande parten är vuxen, dvs. att försökspunkten är nådd när ett erbjudande om betalning har lämnats, förutsatt att den sexuella handlingen är tänkt att begås i nära anslutning till betalningen.⁷
- Ansvar för försök till utnyttjande av barn för sexuell posering och grovt sådant brott kan komma i fråga om gärningsmannen begär eller uttrycker önskemål om att poseringen skall ske omgående och således visar sig vara bestämd i sitt uppsåt. Att gärningsmannen samtidigt lämnar ersättning (t.ex. i form av påfyllnad av barnets

⁶ Wennberg, a.a. s. 151.

⁷ Se prop. 1997/98:55 s. 137.

mobiltelefonkort) kan naturligtvis tala starkt för en fasthet i uppsåtet hos honom. Att mera allmänt uttrycka önskemål om att någon gång i framtiden få se barnet naket innebär dock ett sådant uppehåll i händelseförloppet att försökspunkten inte rimligen kan anses nådd.

När det sedan gäller frågan om den typ av kontakter som det nu är fråga om kan vara att anse som förberedelsebrott, kan knappast annan bedömning göras än att så skulle kunna vara fallet endast i sällsynta undantagssituationer. Åtgärder på planeringsstadiet är nämligen straffria så länge de inte tillhör de två kategorier av handlingar som anges i 23 kap. 2 § brottsbalken. Den ena typen av agerande består i att man tar emot eller lämnar betalning för ett brott eller för att täcka kostnader för utförande av ett brott, medan den andra typen består i att man tar viss befattning med något som är särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid ett brott.

10.3 Slutsatser

En del av de kontakter som vuxna tar med barn i syfte att utnyttja dem sexuellt omfattas av straffansvar redan enligt nu gällande lagstiftning. Det är då fråga om ageranden med sexuell innebörd i någon tydlig form. Den vuxnes sexuella motiv framgår således, och det blir härigenom också lättare för det barn som utsätts för närmanden att genomskåda den vuxne och i ett tidigt skede avbryta kontakten och/eller uppmärksamma kamrater, föräldrar och andra vuxna på vad som sker. I detta sammanhang bör dock påpekas vad som tidigare framhållits, nämligen att det långt ifrån är alla barn som direkt avbryter kontakten med en vuxen person trots att de inser eller misstänker att den vuxne har sexuella syften. Barnet kan av olika skäl ge uttryck för att frivilligt upprätthålla och utveckla kontakten och på så sätt bygga upp en relation till den vuxne.

Andra vuxna avhåller sig medvetet, i vart fall inledningsvis, från sexuella anspelningar och sådana inviter. Detta kan givetvis bero på att den vuxne inte har några sådana syften. Det har dock framkommit att det hos många vuxna personer som etablerar kontakter med barn med baktanken att i framtiden utnyttja barnet för sina egna sexuella syften torde vara en väl utvald strategi att dölja dessa avsikter för barnet. I stället anstränger sig den vuxne för att bygga upp relationen kring frågor som barnet visar intresse för, såsom hobbies, relationer och vardagliga problem eller glädjeämnen.

Denna typ av kontakter är i dag inte straffbelagda så länge de utgör led i en ”frivillig” kommunikation. De kan således sägas utgöra ett slags straffri förberedelse. Det spelar vid denna bedömning ingen roll huruvida den vuxne ljuger om sin identitet, bakgrund, yrke eller liknande. Om mottagaren (barnet) däremot förklarar att den vuxnes kontakter är ovälkomna och den vuxne ändå fortsätter att kontakta barnet kan agerandet givetvis vara att bedöma som ofredande enligt 4 kap. 7 § brottsbalken. Det bör också påpekas att även om ett agerande i och för sig kan innefatta brottsliga moment (som blottning i webbkamera eller ett sexualiserat språkbruk) kan den vuxnes syfte vara att känslomässigt knyta barnet till sig för att i ett senare skede begå ett långt allvarligare övergrepp mot barnet. Och detta syfte omfattas ju inte av straffansvar.

Oavsett vilken strategi den vuxne förövaren har tillämpat vid sina kontakter med barnet under det skede då en relation mellan dem byggts upp kan alltså kontakterna resultera i allvarliga sexuella övergrepp mot barnet. Detta visar inte minst flera uppmärksammade rättsfall de senaste åren.

Vidare bör beaktas att det rör sig om ett förslaget beteende så till vida att den vuxne utnyttjar barnets nyfikenhet och behov av uppmärksamhet och bekräftelse. Beteendet kan också vara förslaget genom att den vuxne kan vilseleda barnet om sin egen ålder och bakgrund och till och med ljuga om sin rätta könstillhörighet.

Beteendet är också svårupptäckt. Kommunikationen är inte synlig för föräldrar och omgivning såvida inte barnet låter dem ta del av kontakterna. Så länge barnet lever i tron att den vuxne inte har några onda avsikter eller att dessa i vart fall inte kommer att förverkligas kan man dock anta att barnet är ovilligt att tillåta sådan insyn eftersom det kan kännas som ett intrång i den privata sfären på samma sätt som att man kanske ogärna låter föräldrarna läsa brev eller sms från kamrater.

Brå:s kartläggning indikerar visserligen att en förhållandevis liten andel av kontakterna resulterar i att barn faktiskt också utsätts för sexualbrott. Det absoluta antalet barn som utsätts för efterföljande sexuella övergrepp – i verkliga livet eller online – är emellertid så stort och skadeverkningarna av dessa brott så allvarliga att det vid en sammantagen bedömning framstår som befogat att överväga en utvidgning av det kriminaliserade området.

11 Överväganden rörande frågan om kriminalisering

11.1 Principer för kriminalisering

Vilka handlingar som utgör brott och därmed är straffbelagda är inte givet av naturen utan beror ytterst på politiska ställningstaganden. Dessa varierar naturligtvis över tiden och skiljer sig också åt mellan olika kulturer och samhällen. Straffsanktioner kan således sägas spegla lagstiftarens värderingar. Vissa typer av ageranden, som att uppsåtligen skada en annan människa eller stjäla hennes egendom, har länge varit kriminaliserade och att så skall vara fallet har också ett starkt stöd i de flesta människors moraliska värderingar. Andra straffbestämmelser, i synnerhet inom specialstraffrätten, har införts de senaste decennierna och i flera fall kanske det inte ens är allmänt känt att agerandet i fråga är brottsligt.

Syftet med att kriminalisera vissa beteenden är att motverka och förebygga dessa. Sådana syften kan emellertid även uppnås på andra sätt, t.ex. genom administrativa sanktioner. I stället för repressiva åtgärder kan styrning också ske genom att vissa önskvärda beteenden i stället stimuleras på olika sätt, t.ex. genom ekonomiska styrmedel. Genom att straffbelägga ett visst beteende vill lagstiftaren emellertid markera att beteendet är så oönskat att det är befogat att tillgripa maktmedel mot dem som trots allt inte avhåller sig från beteendet i fråga.

Att på detta sätt bestämma att en handling skall vara brottslig och därmed anses som alldeles särskilt förkastlig måste givetvis ske med återhållsamhet. I annat fall riskerar straffinstrumentet att urvattnas och det får då inte den tyngd och den grad av

påverkan på samhällsmedborgarnas beteenden som det är avsett att ha. För den enskilde individen kan det naturligtvis också få allvarliga – inte minst sociala – konsekvenser att stämpas som brottsling på grund av ett handlande som kanske egentligen inte är speciellt klandervärt.

Risken för att en allt flitigare kriminalisering av olika icke önskvärda företeelser skall försvaga straffsanktionens styrka som instrument diskuterades av Åklagarutredningen -90¹ som manade till stor försiktighet vid användandet av kriminalisering som metod för att styra medborgarnas beteende. Utredningen förordade därför stor återhållsamhet med att införa nya straffbestämmelser, och ansåg att följande förhållanden bör föreligga för att en kriminalisering skall framstå som befogad:

- Ett beteende kan föranleda påtaglig skada eller fara.
- Alternativa sanktioner står inte till buds, skulle inte vara rationella eller skulle kräva oproportionerligt höga kostnader.
- Straffsanktion krävs med hänsyn till gärningens allvar.
- Straffsanktion skall utgöra ett effektivt medel för att motverka det icke önskvärda beteendet.
- Rättsväsendet skall ha resurser att klara den eventuella ytterligare belastning som kriminaliseringen innebär.

Dessa principer för kriminalisering ställde sig regeringen senare, år 1994, bakom i propositionen Ett effektivare brottmålsförfarande.² I denna sades bland annat att den straffrättsliga inflationen under många år hade varit betydande och att det i många lagstiftningsärenden hade saknats principiella diskussioner om lämpligheten av att kriminalisera olika typer av beteenden. Vid riksdagsbehandlingen ställde sig också riksdagen bakom den restriktiva syn på kriminalisering som kom till uttryck i propositionen.

Huruvida de ovan angivna principerna för kriminalisering har efterlevts är naturligtvis en annan fråga. Ett stort antal

¹ SOU 1992:61.

² Prop. 1994/95:23.

straffbestämmelser har införts också under senare år. På olika håll i doktrinen har hävdats att t.ex. kriminaliseringen av köp av sexuella tjänster (som skedde år 1999) knappast var förenlig med dessa principer.³

11.2 Föreligger tillräckliga skäl att kriminalisera den aktuella företeelsen?

11.2.1 Bestraffning av en brottslig vilja?

En vanlig straffrättsideologisk fråga gäller om det är vid gärningen eller vid gärningsmannen som intresset främst skall fästas när ett visst handlande bedöms. Eller med andra ord: Skall det vara effekten – skadan/lidandet – eller gärningsmannens avsikter som skall tillmätas betydelse och straffas? I svensk doktrin har framför allt Jareborg i denna diskussion använt sig av begreppsparet handlingsetik och sinnelagsetik.⁴ Utgångspunkten i svensk straffrätt måste sägas vara den handlingsetiska, dvs. att en gärning bestraffas med utgångspunkt från i första hand dess skadliga effekter. Emellertid straffas gärningar i vissa fall även utifrån ett sinnelagsetiskt perspektiv. Således straffas t.ex. vissa typer av försök trots att det kan konstateras att det objektivt sett aldrig förelegat någon fara för skada (dvs. brottets fullbordan). Som exempel kan nämnas det fallet att en inbrottstjuv som brutit sig in i en villa med avsikt att stjäla döms för försök till grov stöld trots att det i efterhand visade sig att det inte fanns något av värde i villan. Andra typer av försök är dock straffria trots att gärningsmannen haft ett väl så brottsligt uppsåt. Ett ofta nämnt exempel på sådant beteende är försök att döda någon genom besvärjelser.

Vad som i svensk rätt är avgörande för om ett otjänligt försök är straffbart är huruvida faran för brottets fullbordan varit utesluten på grund av tillfälliga omständigheter (23 kap. 1 §

³ Se t.ex. Jareborgs Allmän kriminalrätt 2001 s. 65 samt Lernestedt & Hamdorfs Sexköpskriminaliseringen – till skydd av vad? Del I och II i JT 1990-00 s. 846-858 och 2000-01 s. 111-131.

⁴ Se Jareborg a.a. s. 86.

brottsbalken). Om brottsplanen innehåller en djupgående brist (som är fallet vid ett mordförsök genom besvärjelser) är försöket således inte straffbart, till skillnad från om bristen beror på rena tillfälligheter. Jareborg menar att det för straffansvar vid otjänliga försök skall fordras någon form av risktagande från gärningsmannen så att det vid en objektiv bedömning utifrån gärningsmannens position framstår som plausibelt att hans uppsåt kommer att förverkligas.⁵

Det kan med utgångspunkt i vad som sagts ovan konstateras att det vid den typ av kontaktsökande som nu är aktuell måste sägas vara uppenbart att den vuxnes agerande är straffvärt ur ett sinnelagsetiskt perspektiv. Den vuxnes egentliga motiv till sitt handlande är att få någon form av sexuellt utbyte, och sexuella kontakter med barn under 15 år är generellt förbjudna och anses ha ett högt straffvärde. Huruvida den vuxne sedan lyckas förverkliga sina syften eller inte spelar, sett från ett sinnelagsetiskt perspektiv, knappast någon roll.

När det sedan gäller frågan om man kan överväga att kriminalisera kontakter av det aktuella slaget även från ett handlingsetiskt perspektiv bör följande beaktas. En kriminalisering kan aldrig omfatta själva tankeverksamheten som sådan, utan den måste i en eller annan mening ta sikte på handlandet – själva kontakten – varigenom den brottsliga viljan manifesteras. Eftersom den vuxne och barnet ofta är helt obekanta med varandra kan i vart fall den vuxne inte ha någon bestämd uppfattning om huruvida kontakten kommer att resultera i någon form av sexuellt utbyte. Han utesluter i vart fall knappast ett sådant resultat med tanke på att han faktiskt har tagit kontakten. Möjligen är han medveten om att chansen att lyckas med varje enskilt barn är relativt liten, men utsikterna att hans kontakter till slut ändå skall leda till sexuellt utbyte med något barn kan ändå vara relativt goda med hänsyn till det i det närmaste oändliga antalet barn som går att kontakta på Internet. Med utgångspunkt i Jareborgs skiljelinje mellan straffbara och icke straffbara försök såsom den speglas i dagens lagstiftning kan

⁵ Jareborg a.a. s. 387.

det därför argumenteras för att det ur de vuxna gärningsmännens perspektiv objektivt sett framstår som plausibelt att många av kontakterna kommer att leda till sexuella handlingar mellan dem och de barn de kontakter. Till stöd för denna ståndpunkt kan också inte minst den senare tidens många rättsfall där kontakter mellan vuxna och barn på Internet har lett till övergrepp ”i verkliga livet” åberopas.

Slutsatsen härav bör vara att en kriminalisering av vuxnas kontakter med barn i sexuella syften måste sägas vara förenlig med den rättsideologiska grunden för dagens försöksreglering i nu berört avseende och således knappast kan hindras av gällande principer i svensk rätt rörande bestraffning av en brottslig vilja som tar sig uttryck i agerande på visst sätt.

11.2.2 Risken för skada eller fara och gärningens allvar

När vuxna kontakter barn i sexuellt syfte behöver det inte nödvändigtvis innebära att barnet tar skada av den vuxnes agerande i sig. Det kan ju vara så att den vuxne aldrig hinner ge uttryck för sina sexuella önskemål innan kontakten bryts. Om den vuxne har ljugit för barnet om sin ålder eller bakgrund eller i övrigt betett sig svekfullt i något avseende kan detta givetvis inverka menligt på barnets välmående, men knappast i den utsträckningen att man kan tala om någon skada av ett slag som skulle kunna motivera ett straffrättsligt ingripande.

I andra fall kan det vara så att kontakten mellan den vuxne och barnet i och för sig har en sexuell innebörd i någon form, men utan att för den skull kunna anses vara brottslig enligt nu gällande straffbestämmelser. I dessa fall beror eventuella skadeverkningar givetvis på de närmare omständigheterna i fråga om kontakternas karaktär och barnets mognad och erfarenheter.

Det torde över huvud taget vara vanskligt att bedöma hur, och i vilken utsträckning, barn påverkas av vad som i den allmänna debatten ofta beskrivs i termer som ”sexualiseringen av det offentliga rummet”. Med denna typ av uttryck brukar avses den exponering av sexualitet som sker i olika former och som kan

vara svår eller omöjlig att värja sig mot. Som exempel brukar nämnas tonvikten vid sex och nakenhet i s.k. dokusåpor, i kvällstidningar och i veckopress. Pornografin har likaså blivit betydligt mer lättillgänglig genom framför allt Internet och kabeltv-utbudet.

En av de senaste svenska undersökningarna som gjorts rörande barns och ungdomars erfarenheter av pornografi är den som under år 2003 gjordes inom ramen för Utredningen om kunskap om sexuell exploatering av barn i Sverige (som avgav betänkandet Sexuell exploatering av barn i Sverige, SOU 2004: 71). Undersökningen, som gjordes av avdelningen för barn- och ungdomspsykiatri vid Lunds universitet, visade i och för sig att många av de tillfrågade ungdomarna (som alla gick i gymnasiets tredje årskurs), och då i synnerhet flickor, visserligen reagerade negativt på pornografi. Undersökningen visade också att storkonsumenterna av pornografi skiljde sig åt från övriga ungdomar på så sätt att de oftare kom från storstäder, oftare levde med endast en förälder och konsumerade alkohol och narkotika i större utsträckning. Av dessa förhållanden gick dock inte att dra några slutsatser om pornografikonsumtionens eventuella inverkan på dessa faktorer.⁶

Folkhälsoinstitutet har i rapporterna Ungdomar och sexualitet sammanställt den svenska forskningen inom detta område under åren 2000 och 2005. Syftet har bl. a. varit att undersöka om några trender och utvecklingstendenser varit märkbara. I den senaste rapporten behandlas bl. a. frågan om påverkan av pornografi, och det hänvisas till flera studier bland unga människor som visar att de tillfrågade anser att andra påverkas av pornografi i betydligt högre utsträckning än de anser sig själva vara påverkade.

I Anders Nymans rapport "Drabbad online", utgiven av landstinget i Östergötland år 2006, görs bedömningen att de traditionella värden som gäller vilka sexuella situationer som är "normala" och vilka som är ohälsosamma har förskjutits hos dagens unga i förhållande till föräldragenerationen. I rapporten

⁶ Undersökningen återges i sin helhet i SOU 2004:71. Resultaten rörande ungdomar och pornografi återges i Medierådets rapport Koll på porr, 2006, s. 88-100.

konstateras också att alltfler barn, frivilligt eller ofrivilligt, tar del av avancerat pornografiskt material på Internet, men att det inte går att dra några slutsatser i fråga om denna pornografi har några egentliga skadeverkningar.

Det går således knappast att med visshet göra den bedömningen att barn och unga lider någon påtaglig skada endast av det förhållandet att de exponeras för sexualitet i olika uttrycksformer. Inte heller förefaller det finnas klara belägg för ett antagande att barn och unga tar skada av att bli delaktiga i en kommunikation som har sexuella inslag.

Däremot är det uppenbart, vilket Brå:s kartläggning liksom flera rättsfall på senare tid utvisar, att kontakter mellan vuxna med sexuella syften och barn kan riskera att senare leda till att barnet utsätts för brott. De kontaktskapande och relationsuppbyggande åtgärderna utgör alltså en fara för skada. Denna fara torde i flertalet fall vara av den typ som i regel betecknas som abstrakt fara. Det är alltså fråga om ett agerande som typiskt sett medför risk för att barnet i ett senare skede kommer till skada.

Kriminalisering av förfaranden som för straffansvar inte kräver att en viss skadlig effekt har inträffat, utan endast att fara för sådan har uppstått, har ådragit sig viss kritik i straffrättslig doktrin. Detta torde i synnerhet gälla de abstrakta farebrotten. Jareborg menar exempelvis att de flesta i dagens samhälle skulle göras till brottslingar om otillbörliga risktaganden generellt kriminaliserades, och att kriminalisering av gärningar som endast innebär abstrakt fara för en kränkning av skyddsintresset bara bör tillgripas till förmån för de viktigaste skyddsintressena, och då förutsatt att kriminaliseringen är påtagligt effektiv.⁷

Lernestedt anser att det inte endast kan vara av ondo att utvidga det straffbara området från att avse inträffad effekt eller skada till att även avse vissa förstadier. Han menar att straffrättens uppgift att skydda viktiga intressen också medför att vissa sådana bör ges en större skyddszon än andra, bland annat genom att straffrättsskydd sätts in redan vid sådana

⁷ Jareborg, Allmän kriminalrätt, 2001, s. 54 och 178.

förstadier där det återstår många led innan den oönskade effekten inträffar.⁸ Lernestedt poängterar också att det finns skäl att inte stirra sig blind på huruvida ett brott har konstruerats som ett förstadiebrott eller som ett fullbordat brott. Som exempel nämner han bland annat rattfylleribrotten och brotten mot vapenlagen och knivlagen. Även om dessa brott inte är konstruerade som farebrott har ju kriminalisering ytterst skett med hänsyn till intresset liv och hälsa, som kan utsättas för fara vid fullbordat brott (dvs. fordonskörning i alkoholpåverkat tillstånd respektive innehav av vapen och knivar).⁹

Asp har noterat att det inte bara i Sverige utan också i andra länder kan skönjas en tendens till att straffrätten i allt högre utsträckning ses som ett effektivt medel att förhindra att faror och skador över huvud taget uppstår. Han varnar också för att denna brottsbekämpningspolitik, som han kallar preventionism, kan innebära faror i flera avseenden. En sådan risk ligger, enligt Asp, i att övervägandena i fråga om vad som är ett rimligt straff för en viss gärning inte styrs av gärningens skadliga effekt utan i stället av en prognos rörande den befarade effekten. En annan fara med preventionismen som Asp pekar på är förskjutningen av fokus från skadliga gärningar till farliga gärningsmän; en förskjutning som riskerar att dela in medborgarna i kategorierna skydds värda eller farokällor.¹⁰

Frågan är då om den fara som det nu är fråga om, dvs. faran att vuxnas kontakter med barn i sexuellt syfte leder till sexualbrott, är sådan att den motiverar en kriminalisering av det fareutlösande beteendet, dvs. av den vuxnes kontakter med barnet? Härvid bör följande omständigheter beaktas:

- Beteendet som sådant måste typiskt sett sägas vara av ett slag som statsmakterna har en skyldighet att beivra. Även om den framkallade faran är abstrakt riskerar den att leda till effekter med mycket svåra konsekvenser. Det

⁸ Lernestedt, *Kriminalisering*, 2003, s. 302.

⁹ Lernestedt, a.a., s. 304.

¹⁰ Asp, *Går det att se en internationell trend? – om preventionismen i den moderna straffrätten*, SvJT nr 1 2007 s. 69 ff. samt *Från tanke till gärning*, Del I, 2005.

kan därför argumenteras för att det finns en samhällelig plikt att verka för att faran inte materialiseras, precis som är fallet i fråga om andra beteenden som också utlöser abstrakta faror för allvarliga konsekvenser (som t.ex. de ovan nämnda rattfylleri- och vapenbrotten).

- Skyddsintresset utgörs av barn och ungdomars hälsa och välbefinnande, såväl fysiskt som psykiskt. Att barn och unga måste skyddas av samhället mot sexuella övergrepp och kränkningar har i tidigare lagstiftningssammanhang markerats med kraft. Det är således t.ex. straffbart att i ord, handling eller på annat sätt ofreda barn sexuellt alldeles oavsett vilken inställning till beteendet som barnet självt ger uttryck för (i vart fall så länge barnet är under 15 år gammalt). Det kan därför argumenteras för att barn även bör vara fredade från kontakter och inviter som visserligen inte har ett sådant innehåll att de är att bedöma som sexuella ofredanden, men som ändå inkräktar på den sexuella integriteten och som kan syfta till och utgöra en fara för senare övergrepp.
- Alldeles oavsett hur stor faran kan bedömas vara i det enskilda fallet att kontakterna skall leda till efterföljande sexuella övergrepp mot barnet finns det inga legitima syften med beteendet, eftersom sexuella relationer mellan vuxna och barn (under 15 år) aldrig är tillåtna.
- Den vuxnes agerande kan visserligen i många fall tidsmässigt förhålla sig tämligen avlägset i förhållande till den skada som riskeras, t.ex. om kontakten syftar till att långt senare utnyttja barnet sexuellt vid ett sammanträffande. I andra fall kan däremot faran för brott vara betydligt mer överhängande, t.ex. om det är fråga om att förmå barnet att visa sin kropp eller utföra handlingar av sexuell natur i en webbkamera. Det torde inte sällan vara slumpen som avgör när i tiden den brottsliga gärningen företas, och det tänkta brottet ligger således många gånger tidsmässigt så nära de inledande kontakterna att

redan dessa bör omfattas av den tidsmässiga skyddszon som en kriminalisering skulle innebära.

Det kan sammanfattningsvis konstateras att vuxnas kontakter med barn aldrig kan anses som berättigade om det bakom den vuxnes agerande ligger någon form av sexuellt motiv. Detta gäller oberoende av hur kontakten tar sig uttryck, vilket innehåll den har och vilket slags utbyte – mera specifikt – den vuxne eftersträvar. Förutom att beteendet således saknar all form av legitimitet medför det också en fara för att de barn som utsätts för kontakterna kommer till allvarlig skada. De undersökningar som gjorts och som ovan redovisats visar att det fareutlösande beteendet har en sådan omfattning och att de skador som beteendet kan resultera i, och i praktiken faktiskt inte sällan resulterar i, är av så allvarligt slag att en kriminalisering måste anses vara befogad.

11.2.3 Alternativa sanktioner eller åtgärder

Som tidigare nämnts är syftet med en kriminalisering av ett visst förfarande att motverka och förebygga det oönskade beteendet. I vissa fall kan en sådan styrning också uppnås på andra sätt, t.ex. genom administrativa avgiftssystem. En förutsättning för sådana styrmedel är i regel att den oönskade verksamheten omfattas av tillsyn från någon myndighet och att det redan existerar ett fungerande administrativt system som sanktionen kan anknytas till.¹¹

Att överväga administrativa avgifter som sanktion mot beteenden som utgör risk för andras människors kroppsliga och själsliga integritet framstår naturligtvis som främmande. Däremot finns det skäl att överväga åtgärder av annat slag. Som framhållits tidigare (se avsnitt 9) är ytterligare insatser för kunskaps- och informationsspridning värdefulla och önskvärda. Det vore också värdefullt om Internetbranschens egna aktörer

¹¹ Se SOU 1992:61 s. 112.

inte bara på egen hand utan med uppmuntran från statsmakternas sida kunde förfinas och utveckla sina metoder för att förebygga och hindra att barn utsätts för risker och brott vid användandet av de tjänster som branschen tillhandahåller. Som också har påtalats tidigare skulle inrättandet av ett särskilt organ eller enhet inom polisen på olika sätt kunna bidra till att stävja det oönskade beteendet. Åtgärder av det slag som nu har beskrivits kan emellertid, av skäl som utvecklats i avsnitt 9, inte förväntas leda till en sådan minskning av företeelsens förekomst att en kriminalisering på grund härav inte längre skulle kunna anses berättigad.

11.2.4 Utgör straffsanktion ett effektivt motmedel?

En av de principer för kriminalisering som förordades av Åklagarutredningen -90, och som senare både regeringen och riksdagen ställde sig bakom, är att en straffsanktion skall utgöra ett effektivt medel för att motverka det icke önskvärda beteendet.

En första fråga som inställer sig är vad som skall förstås med *effektivitet* i detta sammanhang. Den traditionella tolkningen av effektivitetskravet torde vara att den som begår den straffbelagda gärningen i viss högre grad kan upptäckas och lagföras samt att straffstadgandet i sig minskar förekomsten av företeelsen.¹² Problemet med ett effektivitetskrav som formuleras på detta sätt är att det är svårt att göra säkra bedömningar i dessa avseenden redan innan kriminaliseringen är genomförd. Det är först sedan ett straffstadgande fått verka en tid som man med större säkerhet kan göra dessa bedömningar. Om den traditionella tolkningen trots allt vidhålls så återstår frågan om hur stor andel av alla begångna gärningar som måste upptäckas och lagföras för att en effektivitet skall anses uppnådd. I praktiken torde kravet på upptäckt och lagföring inte innebära annat än att gärningar som redan på förhand kan bedömas vara omöjliga eller

¹² Lernestedt, Kriminalisering, 2003, s. 312.

mycket svåra att upptäcka och/eller lagföra inte bör kriminaliseras. Och när det gäller frågan om vilken avhållande effekt som måste krävas av en kriminalisering torde denna visserligen kunna mätas ganska snart så länge man talar om den avskräckande effekten. Den moralbildande effekten kan emellertid knappast uppnås förrän kriminaliseringen hunnit verka en viss tid, och efter en sådan tidsrymd kan det å andra sidan vara svårt att avgöra om det är andra faktorer än just kriminaliseringen som bidragit till en eventuell nedgång i frekvensen av det kriminaliserade beteendet.¹³ Som exempel på svårigheterna att i efterhand fastställa vad en minskning av ett visst brottsligt beteende beror på kan nämnas den utvärdering som Brottsförebyggande rådet gjorde år 1998 av effekterna av 1994 års skärpning av rattfyllerilagstiftningen.¹⁴ Brå fann att den faktiska rattfylleribrottsligheten (och alltså inte endast antalet anmälningar eller lagföringar) hade minskat, och bedömde att förklaringen härtill var en kombination av den skärpta lagstiftningen, polisens kontrollverksamhet, informationskampanjer mot rattfylleri och en bred diskussion i samhället.

Det kan naturligtvis diskuteras huruvida kriminalisering av ett visst beteende bör ske även om man på förhand skulle bedöma att kriminaliseringen skulle bli mer eller mindre verkningslös. Jareborg och Zila intar här ståndpunkten att effektivitetskravet inte alltför mycket bör ställas på enskilda straffstadganden, utan att huvudsaken är att systemet som helhet har ett visst mått av effektivitet. De anser således att det i fråga om verkligt förkastliga gärningar kan vara viktigt att tydligt markera gärningstypens svårhet även om en kriminalisering kan antas bli verkningslös.¹⁵

När det så gäller frågan om vilka effekter en straffsanktionering av vuxnas kontakter med barn i sexuella syften kan förmodas få, måste inledningsvis hänvisas till den ovan beskrivna svårigheten att på förhand dra några bestämda slutsatser. Med hänsyn till att det såvitt är känt är ett mycket

¹³ Lernestedt, a.a. s. 314.

¹⁴ Rattfylleri, BRÅ-rapport 1998:7.

¹⁵ Jareborg och Zila, Straffrättens påföljdlära, 2000, s. 76 f.

stort antal vuxna (och då framför allt män) som ägnar sig åt att söka upp barn och ungdomar i dessa syften är det dock sannolikt att i vart fall vissa av dessa skulle upphöra med sitt agerande genom den avskräckande och kanske också moralbildande effekt som en kriminalisering torde leda till även bland de vuxna förövarna. Det handlar trots allt om ett beteende som, om det upptäcks och beivras, kan riskera att leda till för förövaren katastrofala sociala och ekonomiska följder (förlust av familj, umgänge och arbete etc.).

Samtidigt bör dock beaktas att ett stort antal av de vuxna män som i dag söker kontakt med barn över framför allt Internet redan enligt den nu gällande strafflagstiftningen gör sig skyldiga till brott genom att t.ex. komma med sexuella inviter, använda sig av grova sexuella uttryck och förmå barn att posera nakna i webbkamera eller själva posera på sådant sätt inför barn. Det kan då finnas anledning att fråga sig om en kriminalisering av kontakter i sexuella syften kan förväntas få någon större avhållande effekt med hänsyn till att ett mycket stort antal män sexuellt ofredar barn på det nyss beskrivna sättet till synes obekymrade över att de härigenom gör sig skyldiga till brott. Vid denna bedömning skall man dock ha i åtanke att det i denna grupp vuxna säkerligen finns en stor andel personer som inte är medvetna om att deras agerande (i form av sexuella ofredanden etc.) är brottsligt just för att de – korrekt – har uppfattat att det inte är brottsligt i sig att ta och upprätthålla kontakter med barn. En kriminalisering redan av kontakten som sådan kan förhoppningsvis bidra till en bredare medvetenhet om att Internet på intet sätt är laglöst eller tillåter beteenden som annars är straffbara.

Även om den moralbildande effekten realistiskt sett inte skulle få alltför stort genomslag bland de vuxna förövarna kan den ändå förmodas leda till att även barn och ungdomar blir medvetna om att det är olagligt och ur samhällelig synvinkel oacceptabelt att vuxna kontaktar dem med sexuella baktankar. Denna medvetenhet leder förhoppningsvis också till en ökad benägenhet hos barnen att berätta för föräldrar och omgivning.

Härigenom kan polisen få kännedom om och möjlighet att ingripa mot straffbara kontakter. Förhoppningsvis kan också fler vuxna förövare komma till polisen kännedom genom anmälningar från leverantörerna av Internettjänster om dessa, på sätt som förespråkas i avsnitt 9, uppmuntras att vidta åtgärder i säkerhetshöjande syfte och ges incitament att i ökad utsträckning rapportera brottsliga ageranden.

Kontakter av det slag som det nu är fråga om kan också förväntas uppdagas inom ramen för utredningar om annan brottslighet. Det ligger t.ex. nära till hands att anta att personer som har sökt och fått kontakt med barn som de sedan förgripit sig sexuellt mot också har varit i kontakt med andra barn i samma syfte. Detta torde i så fall ofta framkomma vid undersökning av den misstänktes dator och mobiltelefon. Sådana undersökningar förekommer i dag snarast regelmässigt i brottsutredningar av vitt skilda slag, och det är därför tänkbart att kontakter med barn i sexuella syften kommer att upptäckas även om den ursprungliga brottsmisstanken är av helt annan karaktär.

Effekterna av en kriminalisering av sådana beteenden det nu är fråga om blir givetvis till stor del också beroende av vilka resurser och vilka verktyg polisen har eller får till sitt förfogande. Att upptäcka, utreda och bevissäkra brott som till stor del sker i datormiljöer är oftast resurskrävande. Härutöver begränsas möjligheterna också av vilka arbetsmetoder som får användas. Att spana på mötesplatser på Internet och därigenom t.ex. övervaka vad som sägs i gruppdiskussioner är givetvis lika tillåtet som att bedriva spaning på andra platser som är öppna för en större allmänhet. Som framgått tidigare är det emellertid vanligt att sådana kontakter och relationer det nu är fråga om byggs upp genom tvåpartskommunikation (chat) som inte går att få insyn i annat än genom beslut om hemlig teleavlyssning. Ett tillvägagångssätt för att säkra bevisning skulle kunna vara användande av mer okonventionella metoder, som att under täckmantel aktivt etablera och hålla kontakt med misstänkta förövare. Sådana arbetssätt kan naturligtvis avsevärt öka

möjligheterna till identifiering och lagföring. Det kan dock bli fråga om svåra överväganden när det gäller att bedöma tillåtligheten eller i vart fall lämpligheten av sådana metoder (se vidare avsnitt 13).

Slutligen skall också framhållas att sexualbrott överhuvudtaget sällan uppdragas på förberedelse- eller försöksstadiet. Det ligger så att säga i sakens natur att brottsoffret inte blir medvetet om att han eller hon är utsatt för ett brott förrän det brottsliga agerandet har fullbordats och den skadliga effekten har inträtt. Det är därför knappast heller realistiskt att förvänta sig att kontakter av sådant slag det nu är fråga om kommer att anmälas av barn och ungdomar och deras föräldrar i samma utsträckning som t.ex. andra brott mot person.

11.2.5 Rättsväsendets resurser

Svaret på frågan huruvida rättsväsendets resurser är tillräckliga för att möta den ytterligare belastning som en kriminalisering medför är givetvis avhängigt av vad det är för slags agerande som kriminaliseras. Resursfrågan är naturligtvis också förknippad med vilka slags arbetsmetoder (se ovan) som står till buds för att förebygga, upptäcka och beivra beteendet. Frågan låter sig därför svårligen besvaras inom ramen för en sådan principiell diskussion som förs i detta avsnitt.

Vad man möjligen kan fråga sig är om det är rimligt att anta att rättsväsendet kommer att besitta tillräckliga resurser för att beivra sådana kontakter som det nu är fråga om mot bakgrund av det förhållandet att lagföringsandelen av de många sexualbrott som redan i dag begås mot barn över Internet i form av t.ex. sexuella ofredanden och sexuella poseringar torde vara ytterst låg. Att så är fallet beror förmodligen till viss del på resurs- och prioriteringsfrågor, men då skall man också ha i åtanke att sådana förhållanden givetvis går att påverka. Det torde också vara möjligt att påverka anmälningsfrekvensen, eller med andra ord öka medvetenheten om att ageranden med sexuellt innehåll som annars är olagliga självfallet är det även om de begås över

Internet och därför också skall polisanmälas. En kriminalisering av kontakter med barn i sexuellt syfte skulle således, som nämnts ovan, förhoppningsvis bidra till en sådan ökad medvetenhet och ytterligare markera att skulden helt vilar på de vuxna gärningsmän som utnyttjar barn alldeles oavsett vilken vilja eller vilken aktivitet barnen själva ger uttryck för.

11.2.6 Slutsatser

Endast en brottslig vilja eller tanke kan givetvis aldrig bli föremål för bestraffning. Förutom att detta är främmande för svensk rättsordning är det lätt att inse att sådana ”gärningar” i praktiken skulle vara omöjliga att leda i bevis. Att överväga en kriminalisering av sådana kontakter med barn som syftar till att möjliggöra sexuella övergrepp skulle dock inte, vare sig ur ett sinnelags- eller handlingsetiskt perspektiv, strida mot gällande principer i svensk rättsordning.

Så länge det är fråga om kontakter och inviter som rent objektivt sett saknar inslag av ofredande finns det knappast belägg för antagandet att kontakterna i sig behöver vara direkt skadliga för barnet i fråga. Å andra sidan har sådana kontakter ingen som helst legitimitet, och de medför en fara för att barns och ungas sexuella integritet kränks. Beteendet riktar sig alltså mot ett skyddsintresse som måste värnas, vilket också har betonats med emfas i andra lagstiftningssammanhang.

Visserligen kan även andra åtgärder, såsom t.ex. information och upplysning, förväntas lindra barns utsatthet och minska riskerna för att kontakter av det aktuella slaget leder till sexuella övergrepp. Sådana alternativa åtgärder bedöms dock inte kunna få tillräcklig effekt.

Även om det alltid är svårt att på förhand bedöma effekterna av en nykriminalisering finns det skäl att tro att en sådan skulle få effekter i flera avseenden när det gäller den aktuella företeelsen. Förutom att anmälningar från barn och föräldrar samt uppslag i andra brottsutredningar lär leda till lagföring i många fall skall heller inte den moralbildande effekten av att

straffbelägga sådana gärningar det nu är fråga om underskattas. Alldeles oavsett vilken bedömning man gör av den förmodade effektiviteten i de nämnda avseendena handlar det om en gärningstyp vars svårhet tydligt bör markeras genom en kriminalisering.

Det sagda medför alltså att beteendet i fråga bör bli föremål för straffrättsliga ingripanden.

12 Förslag till en ny bestämmelse om straffansvar för kontakter med barn i sexuellt syfte

12.1 Tidpunkten för straffansvarets inträde

När det är fråga om att överväga kriminalisering av ett beteende som innebär en fara för en senare skada kan det givetvis diskuteras var någonstans i den oönskade händelsekedjan som beteendet i fråga skall passera den gräns som medför att agerandet blir brottsligt. Eller med andra ord: I vilket skede övergår agerandet från att vara straffritt till att vara brottsligt? Att förlägga denna tidpunkt redan till det stadium då det skadevållande agerandet fortfarande endast befinner sig på tankestadiet är naturligtvis främmande i vår liksom i många andra rättsordningar. Även en mera långtgående planering är i svensk rätt straffri så länge den inte inrymmer vissa i 23 kap. brottsbalken särskilt angivna moment, såsom att ersättning för brottet har lämnats eller att gärningsmannen har befattat sig med särskilda hjälpmedel. I dessa fall kan förberedelseansvar komma i fråga om så är särskilt stadgat. Om tidpunkten för straffansvarets inträdande å andra sidan förläggs så sent i händelseförloppet att utförandet av den skadebringande handlingen närapå har påbörjats och försöksansvar därmed kan komma i fråga är risken naturligtvis att den ”skyddszon” som en kriminalisering avser att skapa blir alltför snäv och risken därmed också större för att det farebringande beteendet faktiskt också vållar den fruktade skadan.

Flera omständigheter talar för att den vuxnes agerande skall kriminaliseras redan i det skede då denne har kontakt med ett barn med avsikt att i något avseende förgripa sig på barnet. Bland

de polisanmälningar som Brå har granskat inom ramen för sin kartläggning förekommer många fall där något övergrepp visserligen inte kommit till stånd, men där det är uppenbart att relationen mellan den vuxne och barnet har utvecklats så långt att risken för ett sexuellt övergrepp mot barnet får sägas ha varit påtaglig. Det rör sig exempelvis om män som lärt känna barn som de sedan har försökt få till stånd möten med på platser som tågstationer och simhallar. I ett fall har en flicka under flera månaders tid haft kontakt med en man via både Internet och mobiltelefon. Hon har efterhand fått flera tusen kronor av mannen som också har köpt cigaretter och kläder åt henne. Mannen har kommit med sexuella förslag som flickan dock säger sig ha avböjt. I andra fall har flickor kontaktats av män som sett bilder som flickorna själva lagt ut på nätet och som erbjudit dem modelluppdrag.

Det bör emellertid krävas att någon form av kommunikation mellan den vuxne och barnet kommer till stånd. En obesvarad eller omgående avvisad kontakt bör därför inte omfattas av bestämmelsen. Ett sådant agerande, som får sägas utgöra ett försök till kontakt, kan inte anses ha skapat en sådan fara för efterföljande övergrepp som motiverar en kriminalisering. Av detta skäl bör kontaktförsök vara straffria.

Att i enlighet med den brittiska modellen, som ju också kan komma att bli tillämplig i exempelvis Norge, förlägga straffansvaret först till det skede då den vuxne träffar eller reser för att träffa barnet medför att den egentliga s.k. grooming-processen förblir straffri. Den vuxne kan alltså bygga upp en relation till barnet och härigenom bana väg för kommande övergrepp utan att riskera någon form av straffrättsligt ingripande, och detta oavsett om han använder sig av mer eller mindre bedrägliga metoder i sina kontakter med barnet. På ett generellt plan måste dock denna fas i händelseutvecklingen mellan inledande kontakt och efterföljande övergrepp sägas vara farlig, då den vuxnes verkliga avsikter kan vara omöjliga för barnet att skönja. Och även om barnet skulle misstänka att den vuxne inte vill nöja sig med att bara vara kompis med barnet så

kan den känslomässiga bindningen, eller lockelsen att tjäna pengar, få modellkontrakt etc, ha blivit så stark att barnet väljer att upprätthålla kontakten och utveckla relationen. Det sena inträdet av straffrättsligt skydd enligt brittisk modell medför rimligen att möjligheterna att ingripa mot den vuxne förövaren inte är särskilt stora om denne lyckats bygga upp en så pass stadig relation till barnet att barnet är berett på att träffa den vuxne. Svårigheterna att i detta sena skede upptäcka och hindra en gärningsman måste också givetvis ses mot bakgrund av de begränsade möjligheter till provokation och liknande metoder som den svenska rättsordningen erbjuder.

En annan effekt av den brittiska modellen tillämpad på svenska förhållanden skulle bli att kontakter som syftar till övergrepp online, genom t.ex. så kallad webcam-sex, skulle förbli straffria trots att dessa brott kan vara av mycket allvarligt slag. En straffbestämmelse av brittisk modell skulle vidare träffa handlingar som redan i dag kan omfattas av de svenska försöksbestämmelserna. Visserligen får det, som framgått ovan, anses vara osäkert när försökspunkten passeras vid olika typer av sexualbrott, men i det skede när ett sammanträffande kommer till stånd kan säkert omständigheterna i vissa fall – med hänsyn till de tidigare kontakternas innehåll och till de närmare förhållandena vid sammanträffandet – vara sådana att försökspunkten får anses ha passerats. Man kan därför fråga sig i vilken utsträckning en kriminalisering enligt brittisk och norsk modell skulle medföra något egentlig utökning av den zon av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp som barn skall åtnjuta.

En kriminalisering redan på kontaktstadiet medför visserligen att bedömningen av om ett visst agerande är brottsligt eller inte blir helt beroende av gärningsmannens avsikter. Som framgått ovan (se avsnitt 11.2.1) kan emellertid den föreslagna konstruktionen inte sägas innebära ett avsteg från i svensk straffrätt gällande principer. Det skall också framhållas att den brittiska och norska modellen givetvis också omfattar ett krav på att gärningsmannens sexuella motiv skall kunna styrkas.

Skillnaden är möjligen den att denna avsikt i vissa fall kan vara lättare att styrka om den brottsliga viljan har manifesterats i både kontakter och ett efterföljande möte.

Sammanfattningsvis bör straffansvar inträda redan då den vuxne manifesterar sitt syfte att förgripa sig sexuellt på ett barn genom att ha kontakt med barnet. Att i enlighet med brittisk och norsk modell förlägga straffansvaret till ett efterföljande möte innebär att det straffria utrymmet inte begränsas i någon nämnbar omfattning och att skyddet mot övergrepp knappast förstärks.

12.2 Det brottsliga agerandet

Om man som här alltså föreslås förlägger straffansvarets inträde tidsmässigt till kontaktstadiet är nästa fråga vilket slags kontakter som skall kriminaliseras. Skall det bara vara fråga om kontakter som sker på mötesplatser på Internet eller genom mobiltelefon eller med hjälp av andra tekniska hjälpmedel, eller skall det gälla alla slags kontakter oavsett hur och i vilket sammanhang dessa sker?

I och för sig är det genom Brå:s kartläggning och de erfarenheter som finns sedan tidigare uppenbart att den absoluta merparten av de kontakter som vuxna tar och upprätthåller med barn i syfte att kontakten skall leda till någon form av sexuellt utbyte för gärningsmannen numera sker på olika mötesplatser på Internet. Skälet härtill är förstås de ur de vuxna förövarnas synvinkel enastående möjligheterna att på dessa mötesplatser komma i förbindelse med barn som de aldrig annars skulle ha haft någon möjlighet att få kontakt med samt möjligheterna att agera anonymt och/eller bedrägligt och därmed öka chansen att väcka intresse hos barnet. Det kan då ligga nära till hands att också överväga att begränsa de straffbara kontakterna till sådana som sker på olika fora på Internet. En sådan begränsning skulle dock medföra flera nackdelar. För det första skulle inte kontakter som upprätthålls på andra sätt – men med samma syfte från den vuxnes sida – omfattas av en kriminalisering. En sådan

ordning vore inkonsekvent, då det knappast kan anses innebära mindre risk för barnet om kontakterna sker under t.ex. utövandet av fritidsaktiviteter eller genom familjeumgänge i stället för på Internet. För det andra vore det olyckligt om den tekniska utvecklingen, eller möjligen andra faktorer, skulle medföra att andra sätt att knyta kontakter och skapa relationer övertog den roll som Internet i dag har, med följd att lagstiftningen inte skulle gå att tillämpa på dessa förfaranden. Det är således angeläget ur flera aspekter att en kriminalisering blir teknikneutral.

Ett annat spørsmål i sammanhanget är vilket krav som skall uppställas på intensiteten i kontakterna för att dessa skall omfattas av straffansvar. Det ter sig å ena sidan naturligt att anta att ett större antal kontakter också medför en ökad risk för att en skada, dvs. övergrepp, faktiskt också skall inträffa i framtiden. Å andra sidan finns det inga belägg för att man med säkerhet kan utgå från att antalet kontakter är avgörande för risken att ett övergrepp skall komma till stånd. Det kan således rimligen förhålla sig så att en första kontakt som är långvarig mycket väl kan tänkas bygga upp lika mycket av förtroende hos barnet som flera kortvariga kontakter. Av den anledningen vore det mindre lyckat att – som i Storbritannien – uppställa ett krav på ett visst lägsta antal kontakter för att agerandet skall vara straffbart. Sedan är det givetvis en annan sak att det kan visa sig bli svårare att styrka att en enstaka kontakt verkligen syftade till att den vuxne hade för avsikt att begå ett brott mot barnet och att kontakten inte endast var resultatet av en impuls eller plötsligt infall.

Ytterligare en fråga som bör beröras är huruvida en kriminalisering skall avse endast sådana ageranden som sker under "falsk flagg". Ett vanligt tillvägagångssätt hos den vuxne som vill komma i kontakt med eller upprätthålla en relation till ett barn är ju som framgått tidigare att ljuga om sin egen person och bakgrund liksom att hitta på olika omständigheter kring sin egen person. Detta sker naturligtvis för att väcka barnets intresse och för att förmå barnet att upprätthålla en kontakt som kanske

inte skulle framstå som lika intressant för barnet om de verkliga förhållandena var kända. På samma sätt undviker den vuxne ofta i de inledande kontakterna att beröra frågor som har med sexualitet att göra.

Om man skulle överväga att från en kriminalisering undanta sådana kontakter där den vuxne är helt öppen och ärlig både i fråga om sin person och sina egentliga avsikter skulle det i så fall ske på den grunden att ett sådant agerande skulle medföra mindre risk för skada eftersom barnet direkt eller i vart fall ganska enkelt inser vad den vuxne vill och därför kan avstyra vidare kontakter. Ett sådant resonemang bygger emellertid på antagandet att barn alltid själva vill undvika kontakter och relationer med vuxna som syftar till handlingar med sexuell innebörd. Som framgått ovan (se avsnitt 3.3.2) visar erfarenheten att det inte är helt ovanligt att barn, av olika anledningar, själva är beredda på, eller rent av uppmuntrar, kontakter med sexuell innebörd. Eftersom svensk rätt intar hållningen att barn under 15 år endast i mycket liten utsträckning kan ge uttryck för frivillighet i fråga om sexuella relationer och handlingar har barnets egen inställning i princip ingen betydelse. Den vuxnes agerande kan således knappast bedömas som mindre farligt bara för att han tillkännager sina avsikter och vem han är. Av samma skäl kan den vuxnes agerande inte heller gärna anses vara mer legitimt eller mindre farligt i de fall där kontakten initialt tas av barnet. Sådana kontakter kan exempelvis komma till stånd sedan den vuxne på en mötesplats för barn och unga har "annonserat" efter barn att lära känna eller träffa. En straffbestämmelse bör därför inte uppställa krav vare sig på bedräglighet i någon form eller på att den vuxne är initiativtagare.

Det ovan sagda talar sammanfattningsvis för att några närmare krav rörande kontakternas antal eller varaktighet inte bör ställas. En straffbestämmelse bör även vara teknikneutral och alltså inte ange några krav på att en viss teknik eller ett visst kommunikationsmedel har använts. Inte heller bör det för straffansvar fordras att den vuxne har tagit den första kontakten.

12.3 Den brottsliga avsikten

Som tidigare har framhållits avser en kriminalisering av vuxnas kontakter med barn i brottsliga syften att skydda barnen från att komma till skada vid efterföljande brott mot dem. Det finns därmed skäl att överväga huruvida alla kontakter som syftar till brottsliga angrepp mot barn – av vilka slag dessa angrepp än må vara – bör omfattas av straffansvar, eller om en kriminalisering endast skall ta sikte på kontakter i specifika brottsliga syften.

Såvitt har framkommit under utredningsarbetet och med hänsyn till vad som sedan tidigare är känt råder det knappast något tvivel om att den brottslighet som barn utsätts för efter att först ha kommit i kontakt med och lärt känna gärningsmannen på Internet så gott som uteslutande utgörs av olika typer av sexualbrott. Att så är fallet framstår också som ganska naturligt eftersom gärningsmannen vid just dessa typer av brott har intresse av att känslomässigt försöka knyta barnet till sig för att överhuvudtaget få möjlighet att komma barnet så nära att en övergreppssituation blir möjlig. Det rör sig alltså om förfaranden som, t.ex. till skillnad från flertalet våldsbrott, ofta är planerade och inte sker som reaktion på en konflikt. Det kan visserligen säkert förekomma att även andra typer av brott, såsom våldsbrott och tillgreppsbrott, kan inträffa i samband med att vuxna och barn träffas i verkligheten efter inledande kontakter på Internet, men i dessa fall har knappast de föregående kontakterna i samma utsträckning varit del i en strategi för att utföra brottet i fråga. Risker för skada bestående i andra typer av brott än sexualbrott kan således inte anses vara sådan att den berättigar en kriminalisering.

Som också har framkommit genom Brå:s kartläggning kan de efterföljande sexualbrotten vara av skiftande slag och ske såväl "online" (som vid t.ex. posering) som vid sammanträffande mellan den vuxne gärningsmannen och barnet. Under det skede kontakten och relationen med barnet byggs upp har gärningsmannen troligen inte heller alltid så bestämda planer att han redan har planerat exakt vilket slags övergrepp han avser att begå mot barnet. Hur det brottsliga resultatet av kontakterna –

dvs. gärningen – kommer att se ut torde i stället inte sällan vara beroende av omständigheterna och av barnets beredvillighet att medverka.

Det skulle i och för sig kunna argumenteras för att en kriminalisering redan på kontaktstadiet endast borde avse sådana kontakter som syftar till de allvarligaste typerna av sexualbrott. Den föreslagna kriminaliseringen utgör ett slags självständigt förberedelsebrott, och det är ju endast de grävsta sexualbrotten som i dag är kriminaliserade redan på förberedelsestadiet. En konstruktion som innebar att endast kontakter som syftade till vissa, närmare angivna, typer av allvarliga sexualbrott straffbelades skulle emellertid medföra strafffrihet så länge en konkret brottsplan inte hade utkristalliserats och därmed utesluta ansvar i de fall där det snarare kan vara slumpen som avgör vilken typ av sexualbrott som kontakten utmynnar i. Det är också lätt att föreställa sig att bevissvårigheterna närmast skulle bli oöverstigliga med hänsyn till att den misstänkte förövaren troligen med framgång skulle kunna invända att han visserligen hade haft för avsikt att i framtiden begå sexualbrott mot barnet men att det då skulle komma att röra sig om ett brott av lindrigare slag. Det kan då möjligen invändas att en kriminalisering av kontakter som syftar till ett efterföljande sexualbrott oavsett dess svårighet i praktiken skulle innebära att t.ex. sexuellt ofredande blir straffbart redan i ett förberedande skede om kontakt förekommer mellan den vuxne och barnet, medan förberedande handlingar av annat slag förblir straffria. Denna jämförelse haltar dock om man beaktar att det skyddsintresse det nu är fråga om sträcker sig längre än att freda barn från sexuella inviter, blottningar m.m. Vad en straffbestämmelse rörande kontakter av nu aktuellt slag tar sikte på är ju den risk för allvarliga övergrepp som kontakterna utgör. Även om den vuxne förövaren inledningsvis må ha haft för avsikt att ofreda barnet sexuellt och ingenting annat föreligger här en abstrakt fara för att kontakterna resulterar i övergrepp av betydligt allvarligare slag. Det är därför angeläget att kontakterna kan avbrytas på ett så tidigt stadium som möjligt.

Av de skäl som anförts ovan bör således en straffbestämmelse utformas så att den avser sådana kontakter som syftar till att begå någon form av sexualbrott enligt 6 kap. brottsbalken mot barnet. Det kan sedan diskuteras huruvida även åsyftade barnpornografibrott borde omfattas av den föreslagna straffbestämmelsen. Med hänsyn till att ett sådant brott i de sammanhang som här avses i princip alltid uppfyller kriterierna även för brott enligt 6 kap. brottsbalken framstår emellertid ett sådant tillägg som överflödigt.

12.4 Barnets ålder

Eftersom den sexuella självbestämmanderätten innebär en frihet att vid fyllda 15 år själv avgöra med vem och under vilka former man vill inleda och upprätthålla sexuella relationer kan det knappast bli aktuellt att låta en straffbestämmelse omfatta kontakter med barn ända upp till 18 år. Den orimliga effekten skulle ju i så fall bli att det skulle vara straffbart att ha kontakter i sexuellt syfte med ungdomar i ålderskategorin 15 till 18 år medan det skulle vara straffritt att därefter utöva den sexuella handlingen i fråga. Eller med andra ord: Den förberedande handlingen skulle straffas, medan den fullbordande handlingen skulle förbli straffri.

Den vuxne måste givetvis ha uppsåt i förhållande till barnets ålder. Som har framgått tidigare är det inte bara vuxna personer med sexuella baktankar som kan ha anledning och vilja att ljuga om sin ålder vid kontakter med främmande människor på Internets mötesplatser. Att så sker även bland barn och ungdomar torde vara vanligt. En vuxen person som har kontakt med en 14-årig flicka som utger sig för att vara 17 år skall naturligtvis därför inte kunna göras straffrättsligt ansvarig såvida han inte – i enlighet med bestämmelsen i 6 kap. 13 § BrB – har skälig anledning att anta att flickan är under 15 år. En mängd förhållanden kan ju tänkas tala för att så är fallet. Flickan kan exempelvis ha lämnat sådana uppgifter om sin skolgång som starkt talar för att hon inte är äldre än 14 år. Det kan också vara

så att hon beskriver sin omgivning, vänkrets, fritidsintressen etc. på ett sätt som ger den vuxne anledning att anta att hon är yngre än 15 år.

Straffansvar bör alltså föreligga i de fall gärningsmannen inser eller har skälig anledning att anta att barnet han har kontakt med är under 15 år.

12.5 Beviskravet

Det går knappast att med något större mått av säkerhet uppskatta hur stor del av alla de kontakter som vuxna tar och upprätthåller med barn på mötesplatser på Internet som sker i sexuella syften. Det säger sig dock självt att många i den stora grupp vuxna män som kommunicerar med för dem helt okända barn inte gärna har något egentligt värdefullt (eller i vart fall legitimt) utbyte av att närmare lära känna dessa barn som ofta inte är äldre än 12–13 år. Å andra sidan förekommer givetvis en mängd kontakter mellan vuxna och barn som är både legitima och önskvärda. Det kan därför övervägas huruvida en kriminalisering endast skall avse sådana kontakter som objektivt sett kan konstateras manifesteras en brottslig vilja från den vuxnes sida, eller om även kontakter vars innehåll inte lika tydligt indikerar det brottsliga syftet skall omfattas av straffansvar. Det vore naturligtvis lättare att styrka ett brottsligt uppsåt hos den vuxne förövare som genom kontakter med explicit sexuellt innehåll eller som genom förslag om ett sammanträffande med barnet tydligt ger uttryck för sina sexuella syften än hos den gärningsman som döljer sina onda avsikter. Ett krav på kontakternas närmare innehåll skulle å andra sidan medföra att mera förslagna och tålmodiga gärningsmän skulle klara sig undan ansvar. Det är också lätt att föreställa sig att många vuxna förövare skulle förfina sina metoder och anpassa sitt språk för att få kontakterna att rymmas inom den tillåtna sfären. Kontakterna skulle emellertid knappast kunna betraktas som mindre farliga bara för att ordvalet ändrades. I många fall vore de snarare att bedöma som farligare just för att barnet

lättare kan invaggas i tron att den vuxne är en vän som bara vill barnet väl.

Om det ställdes krav på att kontakterna, för att vara straffbara, till sitt innehåll skulle vara sådana att det sexuella motivet objektivt sett kunde anses styrkt skulle i kravet rimligen ligga att den vuxne hade använt ett starkt sexuellt präglat språk. Eftersom sådana kontakter redan i dag ofta omfattas av straffansvar för sexuellt ofredande (i vart fall om barnet är under 15 år) skulle straffbestämmelsen komma att träffa gärningar som redan i dag i stor utsträckning är brottsliga.

Det sagda leder således till bedömningen att det inte är lämpligt att för straffansvar kräva att kontakterna haft ett visst, närmare preciserat, innehåll. Frågan huruvida det är styrkt att den vuxne haft för avsikt att begå ett sexualbrott mot barnet får i stället prövas, som vid många andra uppsåtsbedömningar, med utgångspunkt från de föreliggande omständigheterna sammantagna.

Dessa omständigheter torde trots allt i många fall vara sådana att det inte kan sägas råda något tvivel om att den vuxne i vart fall har någon form av *sexuellt motiv* med sina kontakter. Följande förhållanden är exempel på sådana som, särskilt om de förekommer i förening med varandra, typiskt sett bör kunna leda till en sådan bedömning:

- Den vuxne har själv sökt och kommit i kontakt med ett för honom okänt barn.
- Den vuxne kommenterar vid upprepade tillfällen barnets utseende i uppskattande ordalag.
- Den vuxne förhör sig om barnets eventuella sexuella erfarenheter.
- Kommunikationen är, i vart fall från den vuxnes sida, även i övrigt sexuellt präglad.
- Den vuxne ljuger om sin ålder, bakgrund eller andra förhållanden på ett sätt som får honom att framstå som intressantare och/eller attraktivare än han i själva verket är.

- Den vuxne vill att kontakterna skall övergå från ett öppet och övervakat forum till ett s.k. kompisprogram eller annat mera privat forum som är skyddat från insyn.

Att det bakom den vuxnes kontakter finns ett sexuellt motiv behöver ju inte, som redogjorts för ovan, per automatik innebära att han även har för avsikt att begå ett sexualbrott mot barnet. Vid bedömningen av om så är fallet bör exempelvis följande omständigheter beaktas:

- Den vuxne frågar om barnet har tillgång till webbkamera.
- Den vuxne vill veta var barnet bor eller går i skola.
- Den vuxne föreslår att han och barnet skall träffas.
- Den vuxne har i sin dator eller någon annanstans barnpornografiska bilder på andra barn som han haft kontakt med.

Om kontakterna med barnet går så långt att de leder till att den vuxne och barnet träffas, eller i vart fall ger sig iväg för att träffas, kan det för bedömningen av den vuxnes avsikter vidare t.ex. få betydelse om denne har förvissat sig om att barnets föräldrar är ovetande om mötet, om mötet skall ske på en mera avskild plats som t.ex. ett hotellrum eller i den vuxnes bil eller om den vuxne har med sig kondomer eller sexleksaker.

Ovanstående förhållanden är givetvis bara tänkbara exempel på omständigheter som kan vara av betydelse vid bedömningen av den vuxnes avsikter. Det säger sig självt att det i enskilda fall kan finnas en rad andra omständigheter som med styrka talar för att den vuxne inte bara har haft ett bakomliggande sexuellt intresse utan även har föresatt sig att sammanträffa med barnet. Det kan ju också förhålla sig så att någon eller några av dessa omständigheter föreligger utan att det för den skull går att styrka någon brottslig avsikt.

Vid bedömningen av den vuxnes avsikter kan det också ha betydelse om denne tidigare är dömd för övergrepp mot barn eller på annat sätt (såsom medlemskap i pedofila nätverk) tydligt

har manifesterat sin bristande respekt för barns sexuella integritet.

Sammanfattningsvis bör för straffansvar inte krävas att kontakterna har haft sådant innehåll att den vuxnes sexuella motiv objektivt sett framgår av kontakternas innehåll. Även kontakter som saknar inslag av sexuella anspelningar och förslag skall därmed kunna omfattas av straffbestämmelsen. Frågan om den vuxnes syfte att begå någon form av sexualbrott mot barnet kan anses styrkt får bedömas med utgångspunkt från omständigheterna i det enskilda fallet.

12.6 Den lagtekniska konstruktionen

Av de skäl som har angetts ovan bör kontakter med barn kriminaliseras endast i de fall då den vuxne avser att begå ett sexualbrott mot barnet. Däremot bör för straffansvar inte fordras att planeringen av detta brott har gått så långt att gärningsmannen har bestämt sig i fråga om tillvägagångssätt, tid, plats eller liknande omständigheter. Straffansvar bör således kunna inträda utan att det med säkerhet går att säga vad för slags handling som är avsedd. Det kan röra sig om sexuella övergrepp vid ett sammanträffande med barnet eller om sexuella poseringar via t.ex. webbkamera, men också om olika typer av sexuella ofredanden. På så sätt kan det ligga nära till hands att jämföra agerandet med förberedelsebrott, som ju också kan vara fullbordade utan att den brottsliga avsikten kommit till konkret uttryck i fråga om t.ex. brottsplats och tillfälle. Den som exempelvis förbereder ett rån genom att införskaffa vapen och maskering kan således göra sig skyldig till ett förberedelsebrott utan att planeringen kommit så långt att vare sig rånobjektet eller tidpunkten har bestämts.

För förberedelseansvar krävs ju emellertid, som framgått av den tidigare redogörelsen, att gärningsmannen har befattat sig med just sådana hjälpmedel som är särskilt ägnade att användas som hjälpmedel vid brott eller att han tagit emot eller lämnat pengar eller annat som betalning för ett brott eller för att täcka

kostnader för utförande av ett brott. På grund härav kan förberedelseansvar endast i speciella undantagsfall komma i fråga beträffande sexualbrott, eftersom dessa sällan föregås av sådant förfarande med hjälpmedel och/eller pengar som krävs för förberedelseansvar. Om det nu aktuella agerandet skulle straffbeläggas som ett förberedelsebrott i förhållande till sexualbrott av olika slag skulle det innebära en särreglering av förberedelseansvaret för en viss speciell brottstyp, nämligen sexualbrott mot barn, vilket framstår som en mindre lämplig lösning.

På motsvarande sätt ter det sig inte heller lämpligt att utöka försöksansvaret vid just denna typ av gärningar genom att införa någon form av undantagsregel med innebörden att försökspunkten skall anses nådd i ett tidigare skede än vad som annars anses vara fallet.

Det kan också diskuteras huruvida brottet bör konstrueras som ett självständigt försöksbrott på sätt som t.ex. liknar den numera upphävda straffbestämmelsen om förförelse av ungdom ("den som ...skaffar eller söker skaffa sig tillfälligt sexuellt umgänge...") eller som ett självständigt förberedelsebrott. Med hänsyn till att de skador som kriminaliseringen avser förebygga kan orsakas av handlingar av tämligen skilda slag framstår det ändå som mindre lämpligt att välja en sådan konstruktion. Det ligger i stället närmare till hands att lagtekniskt konstruera brottet som ett självständigt fullbordat brott.

En annan fråga som har övervägts är om det för straffansvar bör uppställas ett krav på att beteendet har varit av ett slag som är ägnat att framkalla fara för sexualbrott mot barnet i ett senare skede. Vid denna bedömning bör emellertid framhållas att det, som bl.a. framgår av Brå:s kartläggning, ofta är fråga om kontakter mellan vuxna människor och för dem helt okända barn. I vilken utsträckning dessa barn är medvetna om vilka risker kontakterna kan vara förenade med kan den vuxne gärningsmannen sällan ha insikt om. Inte heller kan den förövare som mer eller mindre på måfå söker barn på Internet ha någon vetskap om huruvida just de barn han får kontakt med är villiga

att utveckla en bekantskap eller inte. Det är mot denna bakgrund svårt att ange några typer av beteenden som skulle vara mer ägnade än andra att framkalla fara för sexualbrott i ett senare skede. I detta sammanhang bör också upprepas vad som tidigare framhållits, nämligen att kontakter med barn i sexuella syften helt saknar legitimitet oavsett vilket innehåll kontakterna har. Något farerekvisit bör av de angivna skälen inte uppställas.

12.7 Brottbenämningen

Det förfarande som enligt förslaget bör kriminaliseras, dvs. tagandet och upprätthållandet av en kontakt samt utvecklandet av en relation, kallas som tidigare nämnts på engelska i allmänhet *grooming*. Även om detta uttryck förefaller ha fått viss spridning i Sverige, och inte minst i medierna, kan det knappast förespråkas som svensk brottbenämning. Uttrycket i sig säger ju varken någonting om dess svenska betydelse eller vilket närmare bestämt agerande som avses.

Tvärtom är det viktigt att brottbenämningen klart ger uttryck för vilken typ av handlande som straffbestämmelsen omfattar. Likaså är det lämpligt att det av benämningen tydligt framgår att det rör sig om kontakter i ett visst syfte, nämligen sexuellt. Det kan härutöver diskuteras huruvida det dessutom i brottbenämningen borde markeras att det rör sig om kontakter av icke tillåtet slag. Man skulle exempelvis kunna benämna kontakterna som otillbörliga, otillåtna eller liknande. Då den typ av kontakter som det nu är fråga om i princip aldrig kan vara legitima – med hänsyn till att barn under 15 år saknar sexuell självbestämmanderätt – framstår dock ett sådant förtydligande som överflödigt.

Det sagda talar för att *kontakt med barn i sexuellt syfte* är en lämplig brottbenämning. I och för sig avses i många sammanhang – t.ex. i FN:s barnkonvention – individer upp till 18 års ålder som barn, och det kan då diskuteras om inte den föreslagna brottbenämningen blir missvisande eftersom den endast avser kontakter som riktar sig mot barn under 15 år.

Emellertid råder det knappast någon tvekan om att begreppet barn i sexualbrottslagstiftningen i övrigt som huvudregel omfattar just barn under 15 år. De övriga brottsbenämningarna i 6 kap. brottsbalken (t.ex. *våldtäkt mot barn*) innehåller inte heller några närmare åldersangivelser.

12.8 Straffskala och påföljdsval

Som redogjorts för ovan torde det vara vanligt att den vuxne i och för sig har en bestämd avsikt att begå ett övergrepp mot barnet i fråga utan att han för den skull närmare i detalj har planerat exakt vad för slags handling som han vill få till stånd. I andra fall kan det av kontakterna med barnet direkt framgå vad för slags handlingar som den vuxne har i åtanke. Den skada som barnet kan komma att råka ut för vid ett senare begånget brott mot barnet (som begås efter sådana kontakter som nu avses) kan alltså variera kraftigt: Från den kränkning det innebär att t.ex. ofredas av grova uttalanden av sexuell natur till de mera långtgående och svårläkta skador som exempelvis ett sexuellt övergrepp – kanske förenat med våld, hot eller tvång – kan innebära.

Straffvärdet i den vuxnes agerande måste därför också rimligen anses variera beroende på hur långt framskriden den vuxnes planering har varit och på vad för slags brott som den vuxne har haft i åtanke att begå mot barnet. I de lindrigare fallen kan således straffvärdet knappast bedömas som högre än på bötesnivå, medan kontakter som syftar till grövre övergrepp och varit långt framskridna bör kunna bedömas ha ett straffvärde på fängelsenivå. Av denna anledning bör inte straffskalan vara alltför snäv och heller inte utesluta användandet av personella tvångsmedel. Å andra sidan måste beaktas att det rör sig om ageranden som ännu inte ligger så långt fram i händelseutvecklingen att försökspunkten för något i dag kriminaliserat förfarande är nådd. Detta förhållande måste givetvis få genomslag vid utformningen av straffskalan. Straffskalan bör av

de angivna skälen bestämmas till böter eller fängelse i högst ett år.

När det sedan gäller vilken påföljd som bör följa på brottet blir denna bedömning till stor del beroende av huruvida agerandet skall anses vara av sådan art att fängelse bör följa. Vilka brottstyper som med hänsyn till sin art skall kunna föranleda särbehandling i påföljdshänseende har fastslagits främst genom Högsta domstolens avgöranden. Dessa innehåller knappast några generella riktlinjer utan snarare uttalanden om olika brottstyper. Omständigheter som är av betydelse torde dock t.ex. vara att en viss brottstyp blivit mera utbredd, att den visat sig vara svår att förebygga eller upptäcka eller att den innefattar ett angrepp på den personliga integriteten.¹ När det gäller nya brottstyper har Högsta domstolen uppmanat till försiktighet med att i rätts-tillämpningen peka ut sådana gärningar för vilka presumtion skall gälla för fängelse trots att brottet inte har ett särskilt högt straffvärde. Högsta domstolen har vidare påpekat att presumtionen för fängelse varierar inom ramen för samma brottstyp, bl.a. beroende på gärningens karaktär.²

Den typ av kontakter som nu föreslås kriminaliseras kännetecknas bl.a. av att de kommit att få stor utbredning och att de utgör angrepp – eller i vart fall en fara för sådana angrepp – på den personliga integriteten. Till detta kommer att agerandet utgör ett förstadium till sådana sexualbrott som, om de fullbordas, typiskt sett ofta anses vara av sådan art som talar för att fängelse bör väljas som påföljd. Det sagda medför således att det är rimligt att anta att kontakter med barn i sexuellt syfte i många fall bör kunna bedömas som s.k. artbrottslighet. Så torde t.ex. vara fallet om det är uppenbart att kontakterna syftat till ett sexuellt övergrepp vid ett senare sammanträffande med barnet. I andra fall kan förhållandena vara sådana att utrymmet för en icke frihetsberövande påföljd är större. Avgörande för påföljdsvalet blir, precis som vid andra brottstyper, omständigheterna i det

¹ Se prop. 1997/98:96 s. 116.

² Se NJA 2003 s. 307.

enskilda fallet. Ju högre straffvärde brottet har, desto starkare måste skälen för fängelse anses vara.

12.9 Ansvarsfrihet i vissa fall

Den ovan (se avsnitt 5.3.2) beskrivna ansvarsfrihetsregeln i 6 kap. 14 § brottsbalken syftar till att undvika straffrättsliga konsekvenser som kan te sig orimliga när det är fråga om sexuella handlingar mellan ungdomar. Om det kan anses uppenbart att agerandet i fråga inte har inneburit något övergrepp mot barnet skall det således inte dömas till ansvar. Vid denna bedömning skall beaktas om det skiljer lite i ålder och utveckling mellan gärningsmannen och barnet och vilka omständigheter i övrigt som föreligger. Ett typexempel som bör föranleda strafffrihet är sexualhandlingar i ett kärleksförhållande mellan en 14-åring och en 16-åring där agerandet präglas av ömsesidighet och frivillighet (i den mån ett barn under 15 år kan anses ge uttryck för frivillighet).

Även sådana kontakter som det nu är fråga om kan givetvis ske under liknande former. Man kan tänka sig att två tämligen jämnåriga tonåringar, varav en är strax under 15 år gammal, får kontakt med varandra på en mötesplats på Internet och att ett ömsesidigt sexuellt intresse uppstår. Det vore givetvis orimligt att kriminalisera sådana kontakter om det framstår som tydligt att en kommande sexuell handling mellan dem inte skulle medföra straffansvar för den äldre parten. Om det däremot t.ex. är fråga om en 16-årig pojke som "raggar" yngre flickor enbart i syfte att så fort som möjligt ha sex med dem måste straffansvar naturligtvis kunna komma i fråga på samma sätt som det i sådana fall kan göra om en sexuell handling också kommer till stånd.

Av det sagda följer att ansvarsfrihetsregeln i 6 kap. 14 § brottsbalken bör omfatta också kontakter med barn i sexuella syften.

12.10 Bestämmelsens placering

När det gäller frågan om var i brottsbalken den nu föreslagna straffbestämmelsen bör placeras kan å ena sidan, som gjorts ovan i fråga om gärningens straffvärde, argumenteras för att gärningen till sin karaktär är sådan att den riktar sig mot barnets frihet och frid och därför bör placeras i 4 kap. brottsbalken. Å andra sidan är det fråga om ett agerande som enligt vad som här föreslås är brottsligt endast om det syftar till att möjliggöra eller underlätta någon form av sexualbrott mot barnet. Det rör sig också om ett agerande som tidsmässigt kan ligga mycket nära sådant försöks- och förberedelseansvar som kan inträda enligt reglerna i 6 kap. brottsbalken. Med hänsyn härtill, och till den föreslagna tillämpligheten av ansvarsfrihetsregeln i 6 kap. 14 §, framstår det som lämpligast att placera bestämmelsen i just 6 kap.

12.11 Sammanfattning

I 6 kap. brottsbalken bör föreskrivas straffansvar för *kontakt med barn i sexuellt syfte*. Det skall således vara straffbart att ha kontakt med barn om syftet med kontakten är att begå ett sexualbrott enligt 6 kap. mot barnet. Straffansvar bör inträda redan på kontaktstadiet. Om straffansvaret skulle förläggas till en senare tidpunkt, t.ex. till det tillfälle då den vuxne och barnet träffas i verkliga livet, förblir den vuxnes agerande för att känslomässigt knyta barnet till sig straffritt. Vidare skulle sådana kontakter som syftar till t.ex. sexuella poseringar över Internet förbli straffria. I de fall kontakterna också leder till att den vuxne träffar barnet torde vidare bestämmelserna om försöksansvar redan i dag i många fall vara tillämpliga varför en kriminalisering som förläggs till detta skede knappast skulle öka den straffrättsliga skyddszonen.

Med hänsyn till att den sexuella självbestämmanderätten inträder vid 15 års ålder bör kriminaliseringen endast avse kontakter med barn under denna ålder. Bland de äldre barnen och ungdomarna kan behovet av ett straffrättsligt skydd redan

på kontaktstadiet inte anses vara så stort att det motiverar en kriminalisering.

Straffbestämmelsen bör få en teknikneutral utformning och alltså inte endast omfatta kontakter som sker med visst tekniskt hjälpmedel. Inte heller bör det ställas krav på att kontakterna skall ha initierats av den vuxne, att kontakter har förekommit vid ett visst minsta antal tillfällen eller haft ett visst innehåll. Sådana krav skulle med lätthet kunna kringgås och göra en straffbestämmelse verkningslös.

För straffansvar skall inte krävas att det kan styrkas vilken typ av sexualbrott den vuxne förövaren har haft för avsikt att begå mot barnet. Ett sådant krav skulle medföra oöverstigliga bevisproblem eftersom gärningsmannens planering i många fall inte har framskridit så långt att det går att styrka exakt vilken typ av tänkt gärning som föranlett kontakterna. Det säger sig också självt att ett sådant krav regelmässigt skulle medföra invändningar om att det åsyftade sexualbrottet var av ett slag som inte omfattas av straffansvar på kontaktstadiet.

Straffskalan för brottet bör sträcka sig från böter i de lindrigare fallen till fängelse i högst ett år i de fall det kan styrkas att kontakterna syftat till ett övergrepp som skulle ha haft ett betydande straffvärde om det hade kommit till stånd. I de senare fallen bör gärningen kunna anses vara av sådan art att fängelse normalt bör väljas som påföljd.

Precis som vid andra sexualbrott mot barn (förutom de allra grövsta) bör ansvarsfrihetsregeln i 6 kap. 14 § brottsbalken tillämpas även i fråga om sådana kontakter som förslaget avser.

13 Effekter av en kriminalisering

13.1 Spårning och säkring av bevis i elektroniska miljöer

En kriminalisering av kontakter med barn i sexuellt syfte kan förhoppningsvis komma att få såväl avskräckande som moralbildande effekter, även om det, som framhållits tidigare, alltid är svårt att på förhand göra säkra bedömningar i dessa avseenden. När det sedan gäller frågan om i vilken utsträckning begångna gärningar kan förväntas upptäckas och lagföras kan denna bedömas med utgångspunkt i hur anmälningar och tips om vuxna som söker kontakt med barn i förmodat illegitima syften på Internet i dag hanteras. Dessa anmälningar granskas först av Rikskriminalpolisens barnpornografigrupp. I de fall som det anmälda förfarandet ger anledning att anta att brott har förövats upprättas en s.k. operativ underrättelse. Om någon skäligen kan misstänkas för brottet upprättas en anmälan som sedan skickas till den berörda polismyndigheten för vidare handläggning.

Tipsen till barnpornografigruppen kommer i huvudsak från enskilda, t.ex. från föräldrar till barn som råkat ut för oönskade närmanden. Det kommer också in en hel del tips från Lunarstorm. Detta företag förefaller dock vara ensamt bland tillhandahållarna av mötesplatser på Internet (s.k. communities) om att polisanmäla missbruk av sina tjänster.

Om det anmälda förfarandet bedöms vara brottsligt kan det i vissa fall vara tämligen enkelt att avgöra vem som kan misstänkas vara gärningsman. Denne har kanske lämnat ut sitt eget namn,

telefonnummer eller andra uppgifter som gör att identiteten kan fastställas. I andra fall visar det sig att gärningsmannen agerar anonymt eller använder sig av falska personuppgifter. Om så är fallet blir en första utredningsåtgärd att försöka spåra från vilket Internet-abonnemang gärningsmannen har kommunicerat.

Den som genom chat eller e-post kommunicerar med en annan person begagnar sig av ett användarnamn (som kan utgöras av t.ex. en e-postadress). Användarnamnet kan knytas till den Internet-leverantör som tillhandahåller kommunikationstjänsten. För att identifiera den dator från vilken den eftersökte personen har kommunicerat kan man begära att Internetoperatören kontrollerar vilken s.k. IP-adress som har använts vid det efterfrågade tillfället. Begäran görs med stöd av lagen (2003:389) om elektronisk kommunikation. Att den dator som har använts går att spåra innebär givetvis inte att det också per automatik går att fastställa vem som har använt datorn. I vissa fall, som t.ex. då datorn tillhör ett Internet-café som varken kontrollerar sina kunders identitet eller övervakar sina lokaler med kameror, kan det vara i princip omöjligt att endast med hjälp av IP-adressen spåra användaren i fråga. I andra fall, som t.ex. då datorn ostridigt endast används av en och samma person, kan det vara desto enklare. Ofta utgör IP-adressen i vart fall en mycket god hjälp för att kunna driva spårningen vidare.

För att kunna spåra en IP-adress krävs som sagt att man känner till den misstänktes användarnamn. Det kan naturligtvis vara så att målsäganden har memorerat detta eller att användarnamnet av annan anledning är känt. I annat fall kan man få fram användarnamnet genom granskning av s.k. loggar, dvs. registreringar av kommunikation som innehåller uppgifter t.ex. om mellan vilka kommunikation har skett och vid vilka tidpunkter den har skett. Huruvida sådana loggar finns sparade kan bero både på vilken kommunikationstjänst som har använts och på vilka inställningar den enskilde användaren har gjort. Om kommunikationen exempelvis har skett på Lunarstorm sparas loggarna där under viss tid. Är det däremot t.ex. chatprogrammet MSN Messenger som har använts är möjligheterna att återfinna

loggar hos användaren beroende av om denne har valt att själv logga sin kommunikation eller inte. Detta innebär att det i vissa fall kan vara så gott som ogenomförbart att med hjälp endast av uppgifter som sparats i en målsägandes dator härleda den misstänktes IP-adress. Å andra sidan kan logguppgifter, i de fall de finns bevarade, ge mycket information som tillsammans med andra uppgifter tämligen enkelt kan identifiera den misstänkte användaren. Logguppgifterna kan också visa om webbkamera har använts och när detta i så fall har skett.

13.2 Vilket resultat kan förväntas med nuvarande arbetsmetoder?

I avsnitt 11.2.4 har redogjorts för vilka effekter en kriminalisering av kontakter med barn i sexuella syften kan förväntas få. Som påpekats där är möjligheterna att upptäcka och beivra brott som väsentligen sker i datormiljöer till stor del beroende av vilka arbetsmetoder som används.

De gängse metoderna för att upptäcka brott som är under planerings- och förberedelsestadiet består i spaning och bearbetning av tips och andra underrättelser. Detta medför naturligtvis att upptäckandefrekvensen av brott på dessa stadier torde vara mycket låg. Sexualbrott tillhör förmodligen dessutom de brottskategorier där utsikterna till upptäckt är allra sämst, eftersom det sällan genom yttre synbara omständigheter går att dra några slutsatser i fråga om gärningsmannens tänkta handlande.

Eftersom det agerande som nu föreslås kriminaliseras är av förberedande karaktär (i förhållande till ett kommande sexualbrott) kan redan härigenom, med hänsyn till det ovan sagda, möjligheterna till upptäckt bedömas vara begränsade. Härutöver skall också vägas in att spaning i Internet-miljö bestående i övervakning av kommunikation i vissa fall kan ske endast efter beslut om hemlig teleavlyssning. Kraven kan därför inte rimligen ställas alltför högt vad gäller andelen av de kontakter som kan förväntas upptäckas för att en kriminalisering

skall anses effektiv i tillräcklig utsträckning. Med hänsyn till att antalet kontakter av sådant slag det nu är fråga om förmodligen uppgår till tiotusentals varje år (jämför Brå:s rapport) lär emellertid antalet anmälda fall mätt i absoluta tal komma att bli stort.

Om kontakter i sexuella syften väl kommer till polisens kännedom torde emellertid möjligheterna att utreda och beivra brott i många fall vara gynnsamma. I synnerhet gäller detta om chatloggar finns bevarade och om spårningen av det s.k. IP-numret leder fram till en dator som används av endast en eller ett fåtal personer. Sedan är det givetvis en annan sak att det precis som i fråga om andra brottstyper kan vara svårt att styrka gärningsmannens brottsliga uppsåt.

Även om man således kan räkna med goda utredningsmöjligheter i många fall kvarstår det faktum att en stor grupp misstänkta brott kan vara synnerligen svårutredda. Så kan t.ex. vara fallet om kommunikationen sker från datorer som är allmänt tillgängliga då det kan vara mycket mödosamt att spåra den faktiska användaren vid ett visst tillfälle.

13.3 Provokativa åtgärder

Utöver de ovan nämnda omständigheterna som medför att kontakter av sådant slag det nu är fråga om i många fall kan vara svårutredda skall också tas i beaktande att det rör sig om ett nytt fenomen som hittills inte fått särskilt mycket uppmärksamhet från vuxenvärlden och som inte visar några tecken på att klinga av. Dessa förhållanden medför att det måste övervägas om inte även andra än de ovan beskrivna arbetsmetoderna behöver tillgripas för att förebygga och beivra de handlingar som här föreslås bli kriminaliserade.

Provokation som polisiär arbetsmetod är inte reglerad i lag, men genom uttalanden i doktrin, rättspraxis och JO-beslut har det ändå utvecklats en förhållandevis noggrann beskrivning över vilka åtgärder som kan anses vara tillåtna och i vilka sammanhang dessa åtgärder kan vara berättigade att vidta.

Ofta skiljer man mellan tillåten bevisprovokation och otillåten brottsprovokation. Det anses således i regel vara tillåtet att vidta åtgärder för att skaffa bevisning om ett redan begånget brott, medan åtgärder som syftar till att framkalla ett brott inte accepteras. Gränsdragningen är dock sällan enkel, eftersom ett bevisprovocerande åtgärd kan medföra att nya brott begås. I vart fall Åklagarmyndigheten använder sig därför numera i stället av begreppet *provokativa åtgärder* för såväl bevis- som brottsprovocerande åtgärder.¹ För det fall att provokativa åtgärder i ett visst fall skulle bedömas ha skett i strid mot de ovan angivna fastlagda principerna påverkar detta inte bedömningen rörande skuld och lagföring. Förhållandet kan i stället utgöra grund för strafflindring eller påföljdseftergift.²

För att ett agerande skall anses vara framprovocerat fordras att det är provokatören som har initierat skeendet. Det kan således aldrig vara fråga om provokation om man som passiv betraktare underlåter att ingripa. En polisman som utan att ha tagit något eget initiativ blir erbjuden att t.ex. köpa ett vapen kan med andra ord inte anses ha agerat provokativt.

När det sedan gäller frågan om vilka typer av provokativa åtgärder som kan betraktas som tillåtna och vilka metoder som inte får användas är det av avgörande betydelse om den provocerade genom provokationen har förmåtts att begå ett brott som han annars inte hade begått. Om gärningen ändå kan förmodas begås, om än vid ett senare tillfälle, torde en provocerande åtgärd anses tillåten till skillnad från de fall då provokationen framkallar en brottslig vilja som annars inte hade funnits hos gärningsmannen.

Det är således inte fråga om provokativa åtgärder i de fall spaning sker på mötesplatser på Internet och så länge det är fråga om övervakning av vad som sägs i gruppdiskussioner. Sådan spaning skiljer sig principiellt inte från vanlig spaning på gator och torg. Såvitt är bekant förekommer spaning av det beskrivna

¹ Se Riksåklagarens riktlinjer RÅR 2007:1 och Åklagarmyndighetens RättsPM 2007:4.

² Se t.ex. Svea hovrätts dom 2006-11-13 i dess mål nr B 830-06.

slaget riktad mot kontakter i sexuella syften mellan barn och vuxna emellertid i mycket liten utsträckning på Internet.

Inte heller förekommer såvitt är känt åtgärder varigenom polisen söker eller låter sig bli föremål för kontakter med vuxna som vill etablera kontakter med barn i sexuella syften. Sådana tillvägagångssätt – som används i t.ex. Storbritannien – kan förväntas avsevärt förbättra möjligheterna att såväl upptäcka förövare som säkra bevis mot dem. Samtidigt kan det uppstå tveksamheter i fråga om vilka åtgärder som skall anses provokativa och – om så bedöms vara fallet – i fråga om deras tillåtlighet.

Så länge en polisman i eget namn eller i vart fall utan angivande av direkt felaktiga uppgifter om sig själv gör sig tillgänglig för kontakter på mötesplatser på Internet, dvs. utan att själv aktivt söka kontakt, kan det knappast bedömas som en provokation överhuvud taget. Om polismannen däremot, fortfarande utan att aktivt söka kontakt, t.ex. uppger sig vara en 14-årig flicka som vill träffa en äldre man för ”sköna stunder” eller liknande kan man rimligen anta att handlandet skulle kunna framkalla en brottslig vilja som inte nödvändigtvis fanns tidigare hos den vuxne som kontaktar 14-åringen/polismannen. Om den vuxne uttrycker intresse för att träffa 14-åringen/polismannen gör den vuxne sig emellertid inte skyldig till något brott, eftersom agerandet objektivt sett är straffritt med hänsyn till att polismannen är en vuxen person. Den provokativa åtgärden torde därför vara tillåten, och kan naturligtvis vara av betydelse vid bedömningen av den vuxnes uppsåt vid andra kontakter med verkliga barn.

Inte heller om polismannen i det senast nämnda exemplet aktivt sökte kontakt med en person för att samla bevis mot denne rörande kontakter som denne haft med barn i misstänkt sexuella syften torde det bli fråga om otillåten provokation med hänsyn till att den vuxnes kontakter med 14-åringen/polismannen objektivt sett är straffria.

Slutsatsen är alltså att polisen både i spanings- och bevis-säkrande syfte kan agera aktivt i flera avseenden på mötesplatser

på Internet utan att förfarandet i fråga kan bedömas som otillåten provokation.

Däremot kan det knappast komma i fråga för polisen att använda barn vid genomförandet av provokativa åtgärder. Man skulle annars kunna tänka sig att polisen instruerar en 13-årig pojke som kommit i kontakt med en vuxen person som kan misstänkas ha sexuella avsikter. Förutom att både JO och JK har uttalat att stor restriktivitet måste gälla vid användandet av privatpersoner i provokativa syften kan det givetvis aldrig komma i fråga att utsätta ett barn för sådana risker som provokation kan medföra.

För det fall att sådana kontakter det nu är fråga om kriminaliseras enligt förslaget finns det alltså enligt det ovan beskrivna synsättet stora möjligheter för polisen att spana, utreda och säkra bevis mot misstänkta förövare. Härigenom förbättras också utsikterna att beivra begångna brott. Den allra största vinsten ur effektivitetssynpunkt med provokativa arbetsmetoder kanske ändå skulle vara den avskräckande verkan som dessa skulle kunna få. Enligt flera aktörer som har erfarenhet av kontakter med vuxna som söker barn på Internet är nämligen dessa vuxna förvissade om att de inte riskerar att stöta på poliser eller andra myndighetspersoner som kan upptäcka dem. Redan vetenskapen om att populära mötesplatser "patrulleras" och att kontakter i illegitima syften kan leda till ett direkt gensvar från polisen skulle med största sannolikhet verka avhållande på många vuxna.

Av de ovan beskrivna principerna som lagts fast i fråga om användningen av provokativa åtgärder följer att sådana endast bör tillgripas vid allvarigare brottslighet och att en allmän bedömning av försvarligheten bör ske mot bakgrund av åtgärdens syfte och övriga omständigheter. Som framgått tidigare måste härvid beaktas att de typer av kontakter den föreslagna kriminaliseringen avser utgör en relativt ny företeelse som snabbt kommit att få stor spridning, att det är fråga om ageranden som genom sedvanliga arbetsmetoder kan vara svåra att upptäcka och beivra samt att det rör sig om beteenden som

riktar sig mot barn och som kan åsamka barn allvarliga och långvariga konsekvenser. Mot denna bakgrund måste provokativa åtgärder i många fall kunna anses vara befogade och försvarliga att tillgripa.

14 Ikraftträdande

Bestämmelsen om straffansvar för kontakt med barn i sexuellt syfte föreslås träda i kraft den 1 juli 2008.

Några särskilda övergångsbestämmelser behövs inte då det av grunderna för 5 § brottbalkens promulgationslag följer att de nya bestämmelserna inte får tillämpas på ett sådant sätt att de ges retroaktiv verkan.

15 Kostnader

För att kunna leva upp till de effektivitetskrav som måste ställas på en nykriminalisering måste, som tidigare framhållits, sådana kontakter det nu är fråga om kunna upptäckas och lagföras i viss utsträckning. Även om en hel del anmälningar kommer att göras av barn och deras föräldrar (vilket ju redan i dag sker trots att företeelsen i många fall är straffri) fordras att polisen utnyttjar de tekniska och lagliga möjligheter som finns för att upptäcka ageranden som kan förmodas vara av det slag som kriminaliseringen avser. Sådant spaningsarbete från polisens sida kan också förväntas få en preventiv effekt om det får sådan omfattning att det blir allmänt känt att polisen övervakar och agerar på den typ av mötesplatser där kontakterna knyts, och att vuxna som söker barn på Internet således löper en reell risk för upptäckt.

Det kommer alltså att krävas att polisen sätter av resurser för att förebygga, upptäcka och beivra vuxnas kontakter med barn i sexuella syften. Därmed kan även åklagarna och domstolarna förväntas få en ökad arbetsbelastning. Även kriminalvården kan komma att drabbas något av ökade kostnader i de fall lagföring sker. Samtidigt kan förslaget förhoppningsvis förebygga en del av de i vart fall hundratals Internetrelaterade brott som barn, enligt exempelvis Brå:s kartläggning, årligen utsätts för. Sammantaget görs den bedömningen att den ökning av arbetsbördan hos polisen, åklagarna och domstolarna som kan föräntas av förslaget, liksom eventuella kostnadsökningar för kriminalvården, kan finansieras inom befintliga anslagsramar.

Ett inrättande av en sådan särskild enhet inom polisen som här förespråkas skulle givetvis medföra personalkostnader. Å andra

sidan torde förslaget i detta avseende kunna innebära effektivitetsvinster genom att en del av det arbete som i dag på olika håll läggs ned i ofta komplicerade utredningar rörande Internet-relaterade sexualbrott skulle kunna utföras vid den föreslagna enheten som efterhand skulle komma att besitta kunskaper och erfarenheter som i dag torde vara sällsynta vid de enskilda polismyndigheterna. De totala faktiska merkostnaderna borde därför, i vart fall på sikt, kunna bli begränsade.

Även sådana ökade informations- och utbildningsinsatser i skolan som förespråkas i denna promemoria kommer givetvis att kräva en del resurser i form av t.ex. lärarutbildning och handledning. Omfattningen av dessa satsningar kan dock knappast komma att vara så stor att ytterligare anslag erfordras.

16 Författningskommentar

6 kap. 10 a § brottsbalken

Paragrafen, som är ny, innehåller en bestämmelse om straffansvar för den som har kontakt med ett barn under 15 år i syfte att begå ett brott enligt 6 kap. brottsbalken mot barnet.

Ett första krav för straffansvar är således att den vuxne (med vilken här skall förstås en straffmyndig person) har haft kontakt med ett barn. Med kontakt skall här förstås att någon form av kommunikation faktiskt har kommit till stånd. En obesvarad eller omgående avvisad kontakt (t.ex. ett brev eller ett mail som adressaten/barnet inte besvarar) omfattas därför inte av bestämmelsen. Inte heller kan lagrummet bli tillämpligt på sådana kontaktförsök som riktar sig mot en obestämd krets barn och som förblir obesvarade. De får i stället anses utgöra straffria försöksgärningar.

Däremot saknar det betydelse om den första kontakten har tagits av den vuxne eller av barnet eller om någon annan har fört dem samman. Det spelar inte heller någon roll om den vuxne har lämnat riktiga uppgifter om sin person eller agerat under helt eller delvis falsk flagg i fråga om namn, ålder, yrke, hemvist etc.

Bestämmelsen är teknikneutral. Det spelar med andra ord ingen roll var någonstans kontakten knyts, upprätthålls och utvecklas. Detta innebär att såväl sådana typer av kontakter i sexuella syften som har förekommit sedan lång tid tillbaka, t.ex. i samband med fritidsaktiviteter eller familjeumgänge, som kontakter som knutits per Internet, telefon eller annat sätt faller under straffstadgandet.

När det gäller kontakternas intensitet och närmare karaktär fordras det inte att de uppgått till ett visst lägsta antal eller att de haft några särskilda inslag i fråga om samtalsämne, ordval etc. Det innebär att en vuxen person kan begå en brottslig gärning även om han endast vid något enstaka tillfälle har varit i kontakt med ett barn, förutsatt att, som framhållits ovan, det verkligen har förekommit någon form av kommunikation. Det innebär vidare att det inte krävs att det av kommunikationen i fråga direkt framgår att den vuxne hyser något intresse för barnets kropp, sexualvanor etc.

För straffansvar krävs att barnet inte har uppnått 15 års ålder och att den vuxne insett detta eller – i enlighet med 6 kap. 13 § brottsbalken – haft skälig anledning att anta detta. Så kan exempelvis vara fallet om barnet visserligen har uppgivit sig vara äldre än 15 år men samtidigt lämnat sådana uppgifter om sin skolgång, sin familj eller annat som talar för att han eller hon är yngre.

Förutom att den vuxne skall ha haft kontakt med ett barn på sätt som beskrivits ovan krävs för det andra att den vuxne har haft för avsikt att begå ett sexualbrott enligt 6 kap. brottsbalken mot barnet. Det är således inte tillräckligt att den vuxne har haft ett brottsligt motiv av vilket slag som helst. Det är heller inte tillräckligt att den vuxnes sexuella motiv blir tillfredsställt genom kontakten som sådan. Det krävs att den vuxne verkligen syftar till att begå en gärning mot barnet som omfattas av straffansvar enligt 6 kap. Däremot krävs för straffansvar inte att denna gärning närmare kan preciseras i fråga om vilken typ av agerande som den vuxne avsett. Det spelar inte heller någon roll om den vuxne haft för avsikt att begå ett brott mot barnet vid ett sammanträffande senare i ”verkliga livet” eller per Internet eller telefon eller på annat sätt.

Det sexuella motivet skall föreligga i det skede då kontakten förekommer. Det innebär att en vuxen persons kontakter inledningsvis kan komma att vara straffria om det brottsliga syftet uppstår först under ett senare skede av kontakterna.

Vad sedan gäller frågan om vilka förhållanden som skall föreligga för att den vuxnes brottsliga syfte skall anses styrkt blir denna bedömning, såsom ofta är fallet vid uppsåtsbedömningar, beroende av omständigheterna i det enskilda fallet. Som exempel på omständigheter som kan leda till denna bedömning kan nämnas att den vuxne själv har sökt och kommit i kontakt med ett för honom okänt barn, att han vid upprepade tillfällen kommenterar barnets utseende i uppskattande ordalag, att han förhör sig om barnets eventuella sexuella erfarenheter, att kommunikationen, i vart fall från den vuxnes sida, även i övrigt är sexuellt präglad, att den vuxne ljuger om sin ålder, bakgrund eller andra förhållanden på ett sätt som får honom att framstå som intressantare och/eller attraktivare än han i själva verket är eller att han vill att kontakterna skall övergå från ett öppet och övervakat forum till ett s.k. kompisprogram eller annat mera privat forum som är skyddat från insyn.

Andra förhållanden som kan vara av betydelse vid bedömningen av den vuxnes uppsåt är om denne frågar om barnet har tillgång till webbkamera, om han vill veta var barnet bor eller går i skola eller om han föreslår att han och barnet skall träffas. Om den vuxne tidigare har begått sexualbrott mot barn eller innehar barnpornografiska bilder på andra barn som han haft kontakt med talar detta givetvis också för att den vuxne har haft för avsikt att i någon mening förgräpa sig sexuellt på barnet.

Går det sedan så långt att den vuxne träffar barnet eller ger sig iväg med denna avsikt kan detta givetvis tala med styrka för att den vuxne i sina kontakter med barnet har agerat med brottslig bevekelsegrund.

De ovan nämnda exemplen gör inte anspråk på att utgöra en uttömmande uppräkningslista av förhållanden som kan beaktas vid bedömningen av den vuxnes motiv. Flera av omständigheterna kan givetvis föreligga utan att den vuxnes syfte varit att utnyttja barnet sexuellt i något avseende, och andra förhållanden som här inte omnämns kan givetvis, beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, indikera ett brottsligt syfte.

Straffskalan för brottet sträcker sig från böter till fängelse i högst ett år. I vissa fall kan det vara uppenbart att den vuxne har haft för avsikt att i något avseende utnyttja barnet sexuellt, men att brottsplanen ännu inte varit så långt framskriden att den konkretiserats i fråga om tillvägagångssätt, plats eller tidpunkt. I dessa fall bör, liksom i de fall då agerandet syftar till någon lindrigare form av sexualbrott mot barnet, straffet kunna stanna vid böter. Om det däremot kan styrkas att gärningsmannens avsikt varit att begå ett sexualbrott av allvarigare slag och att kontakten och relationen varit långt framskriden bör straffvärdet kunna bedömas ligga på fängelsenivå. Huruvida gärningen i det enskilda fallet sedan bör bedömas som ett s.k. artbrott som normalt skall föranleda ett fängelsestraff blir beroende av brottets allvar och omständigheterna i övrigt kring gärningen (se t.ex. NJA 2003 s. 307). Ju lägre straffvärdet är desto större bör också möjligheterna att välja en icke frihetsberövande påföljd vara. Vid denna bedömning finns det knappast skäl att avvika från praxis rörande andra typer av brott enligt 6 kap. brottsbalken. Att frångå fängelse som påföljd torde således endast undantagsvis kunna komma i fråga i de fall där straffvärdet motsvarar mer än någon eller ett par månaders fängelse.

Gärningens straffvärde blir således, liksom påföljdsvalet, beroende av vilket slags sexualbrott som den vuxne förövaren haft för avsikt att begå mot barnet och hur långt framskridna kontakterna med barnet har varit.

I de fall kontakterna leder till att gärningsmannen fullbordar ett brott enligt 6 kap. brottsbalken mot barnet eller begår en gärning som utgör ett straffbart förstadium till något sådant brott skall han normalt i enlighet med sedvanliga konkurrensprinciper dömas för den senare begångna gärningen och inte för de kontakter som föregått denna gärning. Det kan dock förekomma fall där det bör dömas i konkurrens såväl för den straffbara kontakten som för det fullbordade brottet. Det kan t.ex. vara fallet när det rör sig om ett relativt ringa sexuellt ofredande, men där det står klart att syftet med kontakten varit att begå ett allvarligt sexualbrott, såsom våldtäkt. I sådant fall

kan straffvärdet avseende kontaktbrottet väl överstiga straffvärdet för det sexuella ofredandet. Det kan givetvis också förekomma att det under utredningen av fullbordade sexualbrott mot ett eller flera barn framkommer att gärningsmannen har haft straffbara kontakter också med andra barn. För dessa kontakter kan han då självfallet inte undgå ansvar.

Straffbestämmelsen är tillämplig även om den vuxne förövaren eller barnet befann sig i ett annat land under det att de brottsliga kontakterna pågick, så länge som någon av parterna befann sig Sverige. Gärningen är då anse som begången här enligt 2 kap. 4 § brottsbalken. Även i de fall båda parterna befann sig utanför Sverige kan givetvis kontakterna omfattas av straffansvar under förutsättning att de i 2 kap. brottsbalken föreskrivna villkoren för svensk straffrättslig jurisdiktion är uppfyllda.

6 kap. 14 § brottsbalken

Om kontakterna i fråga inte kan anses ha inneburit något övergrepp mot barnet med hänsyn till den ringa skillnaden i ålder och utvecklingen mellan parterna samt övriga omständigheter skall gärningen vara straffri i enlighet med 6 kap. 14 §. Så kan exempelvis vara fallet om två tämligen jämnåriga tonåringar, varav en är strax under 15 år gammal, får kontakt med varandra på en mötesplats på Internet och att ett ömsesidigt sexuellt intresse uppstår. Om det däremot t.ex. är fråga om en 16-årig pojke som "raggar" och får kontakt med yngre flickor enbart i syfte att så fort som möjligt ha sex med dem kommer straffrihet knappast i fråga, lika lite som det i dag gör i det fallet att en sexuell handling kommer till stånd mellan pojken och en flicka som han på det beskrivna sättet fått kontakt med. Bedömningen av om omständigheterna bör föranleda straffansvar eller inte får således ske från i princip från samma utgångspunkter som vid andra gärningar enligt 6 kap. brottsbalken.

Bilaga 1 – Uppdraget

Promemoria

2006-02-08

Ju2006/1247/P

Justitiedepartementet

Uppdrag om lagstiftning mot vuxnas kontaktsökande med barn i sexuellt syfte

Bakgrund och behovet av en utredning

Det förekommer att vissa vuxna eller andra straffmyndiga personer söker kontakt med barn, ofta via Internet, i sexuellt syfte. Här avses inte kontaktsökande mellan sexuellt självbestämmande jämnåriga. Den inledande kontakten tas ofta för att bygga upp ett förtroende med barnet. Kontakten kan leda till ett fysiskt sammanträffande då barnet utsätts för sexuella övergrepp. Den kan också leda exempelvis till att barnet förmås att visa upp sin kropp genom en webbkamera eller på annat sätt sända bilder av sig själv, ibland mot betalning t.ex. genom påfyllning via Internet av kontantkort till mobiltelefon.

Företeelsen har förekommit i alla tider men användningen av modern teknik har gjort det mycket enklare att nå barn. Många barn använder dagligen Internet och tekniken gör det mindre riskfyllt att ta kontakt med dem. Enligt uppgifter från polisen

förekommer företeelsen frekvent på Internet. Också andra som arbetar med barnskyddsfrågor, t.ex. Rädda Barnen och ECPAT (End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking in Children for Sexual Purposes), har gett uttryck för att det är ett växande problem. Frågor om risker för barn vid användning av Internet har också berörts i betänkandet Sexuell exploatering av barn i Sverige (SOU 2004:71).

Från och med den 1 april 2005 gäller en ny sexualbrottslagstiftning. Genom den har bl.a. skyddet för barn mot att utsättas för sexuella kränkningar stärkts. Rätten till den sexuella integriteten har också stärkts. Lagstiftningen kan, beroende på omständigheterna i de enskilda fallen, träffa sådana beteenden som beskrivs ovan. Brott som kan aktualiseras är t.ex. våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn där det inte ställs krav på att våld eller hot har använts vid övergreppet. Det kan också handla om sexuellt ofredande. Det är även förbjudet att köpa sexuella handlingar av barn och att utnyttja barn för sexuell posering. De flesta av dessa brott behöver inte ha fullbordats utan är straffbara också på t.ex. försöksstadiet. Regeringen har aviserat att lagstiftningen så småningom kommer att följas upp av en utvärdering.

I augusti 2005 tillsatte regeringen en utredning som skall se över lagstiftningen mot barnpornografi (2005 års barnpornografiutredning). Syftet är att möjliggöra en mer effektiv bekämpning av barnpornografi. En fråga som utredningen skall behandla är hur fall där unga lägger ut bilder av sig själva på Internet skall bedömas. Utredningen skall redovisa uppdraget senast den 31 augusti 2007.

Under våren 2006 kommer i Nordiska ministerrådets regi att hållas ett nordiskt seminarium om den nu beskrivna företeelsen. Vid seminariet skall erfarenheter och kunskaper utbytas i syfte att uppskatta företeelsens omfattning. De nordiska ländernas lagstiftning kommer att jämföras och behovet av ny lagstiftning diskuteras. Man kommer också att inhämta erfarenheter från Storbritannien där straffrättslig lagstiftning på området införts för några år sedan. Enligt den brittiska lagstiftningen krävs för

ansvar att den vuxne och barnet haft upprepade kontakter och att den vuxne träffar eller är på väg för att träffa barnet i avsikt att utsätta det för sexualbrott.

Bland andra initiativ kan nämnas att Medierådet tillsammans med Myndigheten för skolutveckling sedan januari 2005 driver ett projekt för säkrare användning av Internet. Internetbranschens aktörer arbetar också själva med frågor om innehåll och uppförande på Internet. Det förekommer också att de samarbetar med t.ex. polisen och frivilligorganisationer.

Det är oklart hur omfattande kontaktsökandet med barn i sexuellt syfte är. Det är även oklart om flickor och pojkar drabbas i samma utsträckning och i vilken ålder barnen är. Företeelsen kan också ta sig olika uttryck. Det finns vidare ett behov av att analysera gällande lagstiftnings tillämplighet på företeelsen samt att inventera andra åtgärder som vidtas för att motverka den. Det gäller även de internationella aspekter på företeelsen som är relevanta. Mot bakgrund av vad som kommer fram om företeelsens omfattning och hur gällande lagstiftning och andra åtgärder kan användas mot den kan det finnas anledning att överväga ny lagstiftning eller andra nya åtgärder.

Brottsförebyggande rådet (Brå) har i december 2005 fått i uppdrag att ta fram ett kunskapsunderlag som beskriver företeelsens närmare karaktär och dess omfattning samt vilka åtgärder som redan har vidtagits eller vidtas mot företeelsen. Brå skall vidare överväga andra åtgärder för att förebygga och förhindra den och vid behov lämna förslag till sådana åtgärder. Brå skall redovisa sitt uppdrag senast den 1 mars 2007.

Uppdraget

Utredaren skall genom löpande samråd med Brå ta del av myndighetens kunskapsunderlag och överväganden och mot den bakgrunden

- analysera strafflagstiftningens tillämplighet på företeelsen,
- analysera vilka verktyg de brottsbekämpande myndigheterna har för att möta den,

- i analysen beakta gränsöverskridande faktorer av relevans för tillämpligheten av lagstiftningen, och
- överväga om lagstiftningen är tillräcklig för att skydda barn mot företeelsen och, om så inte bedöms vara fallet, föreslå nödvändiga lagändringar och lämna författningsförslag.

Utredaren skall redovisa ekonomiska konsekvenser av eventuella förslag och, i förekommande fall, hur ökade kostnader skall finansieras.

Utredaren bör undersöka om och hur företeelsen har hanterats i några med svenska förhållanden jämförbara utländska rättsordningar.

Utredaren bör vid behov även samråda med myndigheter och andra som verkar inom ramen för det område som uppdraget avser samt med 2005 års barnpornografiutredning.

Uppdraget skall redovisas senast den 7 maj 2007.

Bilaga 2 – Fallbeskrivningar

Fall 1

O, 22 år gammal, fick kontakt med de för honom sedan tidigare okända flickorna A, B och C på Internet. Efter en kortare tids kontakter med flickorna bjöd han hem var och en av dem till sin bostad. I bostaden hade O samlag med flickorna.

O åtalades för våldtäkt mot barn beträffande alla tre flickorna samt ytterligare en flicka (i fråga om vilken de närmare omständigheterna skiljer sig från de övriga). Flickorna uppgav vid huvudförhandlingen att de efter de inledande kontakterna på Internet hade fattat tycke för O på så sätt att de upplevde honom som snäll och omtänksam. De uppgav vidare att det var O som hade tagit initiativ till samlagen och att de inte hade förmått att säga nej.

O dömdes vid tingsrätten för våldtäkt mot barn beträffande alla flickorna. Påföljden bestämdes till tre och ett halvt års fängelse.

Hovrätten ändrade tingsrättens dom på så sätt att gärningarna mot B bedömdes som sexuellt utnyttjande av barn och att påföljden bestämdes till två och ett halvt års fängelse.

Efter det att Riksåklagaren hade överklagat hovrättens dom till Högsta domstolen med yrkande om straffskärpning bestämdes HD påföljden till tre och ett halvt års fängelse.

När det gäller O:s närmare kontakter med flickorna A-C skedde dessa enligt följande:

A (13 år): O kom i kontakt med henne på Lunarstorm ca ett år tidigare. O uppgav då att han var 18 år. De chattade med varandra någon gång i veckan i början och det gällde då mest vardagliga ämnen. Efter en tid började de även talas vid på telefon. Efter ytterligare en tid blev O ivrig att få träffa A, men hon ville inte och angav därför olika skäl till varför hon inte kunde träffa O. Till slut gick A med på att träffa O och de sågs sedan hemma hos O vid ett par tillfällen. Vid båda tillfällena hade de samlag efter att först ha tittat på film en stund.

B (14 år): Kontakten knöts på Snyggast där O uppgav att han var 18 år. Efter ett par veckors chattande bestämde de sig för att träffas. De gick hem till O där de pratade och såg på film. Därefter åkte B hem. De fortsatte att chatta och pratade också i telefon med varandra. Nästa gång de träffades sov B över hemma hos O och de hade då samlag. Därefter hade de samlag vid ytterligare minst tio tillfällen.

C (13 år): Hon träffade O på Snyggast. Efter ett par veckors kontakt och några telefonsamtal stämde de träff på stan. De sågs en kort stund vid det första tillfället och pratade då t.ex. om hennes skolgång. En kort tid senare åkte C hem till O och efter att ha tittat på film en stund hade de samlag. De hade därefter vid ytterligare ett tillfälle samlag hemma hos O.

Fall 2

P, 35 år, fick kontakt med ett stort antal flickor, de flesta i åldern 14–16 år, på olika mötesplatser såsom Snyggast.se. Han uppgav sig vara 25 år eller däromkring. P träffade flera av flickorna och hade också samlag med några av dem.

Han åtalades för sexuella övergrepp mot tre av dem, 14 resp. 16 år, samt ofredande mot ytterligare fem flickor i 15-årsåldern.

De närmare omständigheterna var följande:

A (14 år): Hennes föräldrar hade tidigare skilt sig och hon hade funderat mycket över detta. Hon hade inte så många kamrater. Hon fick kontakt med P på Snyggast och de övergick sedan till

MSN, där de sedan också utväxlade telefonnummer. Efterhand kom deras samtal att handla allt mer om sex, men det var P som ledde in samtalen på detta område.

När de träffades första gången hade de haft kontakt med varandra under några månader. P bjöd på restaurang, och sedan gick de till P:s kontor där de hade samlag på hans initiativ. De hade sedan en relation under ca en månad och talade med varandra i telefon flera gånger om dagen. De hade sex nästan varje gång de träffades. Detta skedde oftast på P:s arbetsplats men ibland hemma hos A när föräldrarna inte var hemma.

Hon var aldrig kär i P, men ville ha någon att vara med. De gjorde i princip inget annat än hade sex med varandra. Hon skulle inte ha velat vara tillsammans med P om hon visste att han var 20 år äldre än hon.

P dömdes vid tingsrätten för sexuellt utnyttjande av barn och i hovrätten för våldtäkt mot barn.

B (16 år): P såg hennes bild på Snyggast. Hon hade där lämnat sitt mobiltelefonnummer med undantag för den sista siffran. Genom att prova sig fram fick P till slut telefonkontakt med henne. Han ringde sedan B flera gånger per dag och fick också hennes e-postadress. Hon och C (se nedan) träffade sedan P på stan där de gick runt lite innan de gick till P:s kontor. Där bjöd P på sprit. B blev full och P hade samlag med henne. Varken tingsrätten eller hovrätten ansåg det vara styrkt att P hade gjort sig skyldig till brott och ogillade åtalet i denna del.

C (16 år): Hon träffade P genom sin kompis B. Hon var på rymmen hemifrån och fick bo hemma hos P. Vid ett tillfälle bjöd han henne på sprit och tilltvingade sig därefter med fysiskt våld samlag. P dömdes för våldtäkt i både tingsrätten och hovrätten.

D-H (fem flickor i 15-årsåldern): P fick kontakt med dem på Internet, men kontakterna skedde efterhand mest per telefon. I början pratade de mest om vardagliga saker som skolan, fritidsintressen och kamrater. Efterhand blev samtalen mer och

mer inriktade på sex. P ville träffa flickorna, vilket också skedde i några fall. Inte i något av dessa fall hade de sex med P. P åtalades för ofredande mot flickorna, bestående i ett mycket stort antal ovälkomna telefonsamtal såväl dag- som nattetid. Åtalet bifölls i vissa delar.

Påföljden för gärningarna bestämdes vid tingsrätten till tre års fängelse och i hovrätten till tre och ett halvt års fängelse.

Fall 3

S, 30 år gammal, åtalades för olika typer av sexualbrott mot ca 50 flickor i åldrarna 12–17 år.

S hade på olika mötesplatser för ungdomar på Internet, såsom Lunarstorm och Snyggast, kommit i kontakt med mer än 150 unga flickor, de flesta i åldrarna 15–18 år. Vid dessa kontakter utgav han sig för att vara en kvinna i 25-årsåldern vid namn Alexandra. Som Alexandra lockade han flickorna med förfrågningar om de ville bli modeller.

Som Alexandra lärde S känna flickorna närmare, och kontakterna övergick snart till att ske på MSN och mobiltelefon. Alexandra lyckades övertala många av flickorna att utföra tjänster i den modell- och eskortverksamhet som Alexandra sade sig bedriva men som inte existerade. Kontakterna mellan Alexandra och flickorna rörde dock även många andra mer vardagliga saker, och många av flickorna kom därför att betrakta henne som en vän.

Ett stort antal flickor poserade nakna framför webbkamera mot ekonomisk ersättning i tron att poseringen skedde för en kund som Alexandra hade kontakt med. Cirka 40 av flickorna gick också med på att mot betalning – och ofta efter kraftig övertalning från Alexandra – ha samlag och andra sexuella handlingar med S efter det att Alexandra (som alltså var identisk med S) hade rekommenderat denne som en trevlig och pålitlig kund.

Sedan S hade fått kontakt med flickorna i sitt eget namn utvecklade han även i sin riktiga identitet en närmare bekantskap

med många av dem, och flera hade också sex med S vid upprepade tillfällen. Flickorna fick emellertid fortfarande betalt vid dessa tillfällen. Alexandra och S lyckades i de allra flesta fallen att övertala flickorna att ”frivilligt” ha sex med S, men i några fall använde S våld för att tilltvinga sig samlag.

S dömdes av tingsrätten till elva års fängelse för bl.a. våldtäkt, grovt sexuellt tvång, grovt sexuellt utnyttjande av underårig, sexuellt ofredande och förförelse av ungdom (allt enligt 6 kap. brottsbalkens lydelse före den 1 april 2005). Tingsrätten beslöt också att S skulle utvisas med återreseförbud utan tidsbegränsning.

I sina domskäl angav tingsrätten att det vid en helhetsbedömning av omständigheterna i målet bl. a. borde beaktas att gärningarna hade föregåtts av ett s.k. groomingförfarande, och att utredningen i målet visade hur farligt för målsäganden och hur effektivt från gärningsmannens synpunkt detta kunde vara. Det kunde, enligt tingsrätten, liknas vid hjärntvätt. Tingsrätten beaktade också att brotten hade varit noggrant planlagda och organiserade samt ingått i en omfattande serie av likartade brott. Vid en sammanvägning av alla omständigheter i målet fann tingsrätten att det samlade straffvärdet inte understeg straffmaximum, vilket uppgick till tolv år. Med hänsyn till det men utvisningen innebar för S bestämdes fängelsestraffets längd till elva år.

Fall 4

S, 40 år gammal, kontaktade F, en 13-årig flicka, genom att skriva i hennes gästbok på en populär mötesplats på Internet. Han uppgav då att han var 30 år. Efter ca fyra månaders chat-kontakter föreslog S att de skulle träffas, vilket F först inte ville. Efter ytterligare ett par månader förklarade S att det var lika bra att avbryta kontakten om F inte ville träffa honom. F gick därför med på att träffa S hemma hos denne. Vid det första mötet smekte S F på kroppen innanför hennes kläder.

S och F träffades därefter vid ytterligare sex-sju tillfällen. Vid dessa möten försökte de ha samlag, men försöken avbröts på grund av smärta hos F. Däremot förekom kyssar, smekningar och oralsex.

S åtalades och dömdes för sexuellt utnyttjande av underårig till sex månaders fängelse. I domskälen angavs att det inte hade varit fråga om något otillbörligt tvång från S sida, men att denne hade varit mycket aktiv för att få till stånd sexuellt umgänge med målsäganden.

Fall 5

S, 45 år gammal, fick på populära ungdomssajter kontakt med de två målsägandena F och P, 13 år gamla. S utgav sig inledningsvis för att vara 19 år gammal. Efter inledande kontakter över Internet och telefon träffade S var och en av flickorna (som inte kände varandra) vid ett stort antal tillfällen. S hade dessförinnan förklarat att hans verkliga ålder var 39 år.

S träffade under närmare ett års tid de båda flickorna vid ett mycket stort antal tillfällen. Mötena skedde ofta i S bil, i flickornas hem, i skogen eller på andra offentliga platser. Vid så gott som alla tillfällen förekom sexuella handlingar i form av onani, vaginala och orala samlag. En av flickorna övertalades också att gå med på analt samlag. Vid några tillfällen förekom det även att S bakband flickorna och smiskade dem med ett skärp. Han fotograferade också flickorna i samband med de sexuella handlingarna.

S åtalades och dömdes för grovt sexuellt utnyttjande av underårig till tre års fängelse. I domskälen angavs som en försvårande omständighet bl a att S hade manipulerat flickorna genom att skapa ett känslomässigt beroende som han sedan utnyttjade för sina egna sexuella behov.